

INŠTITUT ZA GEOGRAFIJO

Trg francoske revolucije 7, 1000

Ljubljana SLOVENIJA

tel. 061-200-27-11

faks: 200-27-34

E-pošta: ig@uni-lj.si

NALOGA

DRUŽBA IN PROSTORSKI RAZVOJ SLOVENIJE

III. FAZNO POROČILO

SCENARIJI RAZVOJA IN SMERNICE

Izvajalec:

Inštitut za geografijo

Nosilec:

dr. Jernej Zupančič

Sodelavci:

dr. Drago Kos

dr. Vladimir Klemenčič

dr. Boris Gaberščik

dr. Rasto Ovin

dr. Marko Polič

dr. Marko Krevs

dr. Marjan Hočevar

mag. Franc Trček

mag. Andrej Gulič

mag. Dejan Cigale

Peter Repolusk

Redakcija:

Dr. Drago Kos, Dr. Jernej Zupančič

Naročnik:

Ministrstvo za okolje in prostor

Urad za prostorsko planiranje

Dunajska 47

SI-1000 LJUBLJANA

Ljubljana, julij 2000

INŠTITUT ZA GEOGRAFIJO
Trg francoske revolucije 7,
1000 Ljubljana SLOVENIJA
tel. 061-200-27-11
faks: 200-27-34
E-pošta: ig@uni-lj.si

NALOGA

DRUŽBA IN PROSTORSKI RAZVOJ SLOVENIJE

III. FAZNO POROČILO

SCENARIJI RAZVOJA IN SMERNICE

Izvajalec:

Inštitut za geografijo

Nosilec:

dr. Jernej Zupančič

Sodelavci:

dr. Drago Kos

dr. Vladimir Klemenčič

dr. Boris Gaberščik

dr. Rasto Ovin

dr. Marko Polič

dr. Marko Krevs

dr. Marjan Hočevar

mag. Franc Trček

mag. Andrej Gulič

mag. Dejan Cigale

Peter Repolusk

Redakcija:

Dr. Drago Kos, Dr. Jernej Zupančič

Naročnik:

Ministrstvo za okolje in prostor

Urad za prostorsko planiranje

Dunajska 47

SI-1000 LJUBLJANA

Ljubljana, julij 2000

VSEBINA

I.	Uvod. Scenariji družbenega razvoja Slovenije do leta 2020	5
1.1.	Izhodišča	5
1.1.1.	Izbrani zunanji dejavniki vpliva na družbeni razvoj Slovenije	5
1.1.2.	Izbrani notranji dejavniki vpliva na družbeni razvoj Slovenije	6
1.1.3.	Vrednote družbenega razvoja Slovenije	7
1.2.	Konstrukcija scenarijev kot podlaga prostorskega planiranja	9
II.	Scenariji razvoja Slovenije	11
2.1.	Ničelni scenarij	11
2.1.1.	Splošni oris ničelnega scenarija	11
2.1.2.	Družbeni in prostorski učinki ničelnega scenarija po področjih	13
2.1.2.1.	Demografski razvoj	13
2.1.2.2.	Poselitev	13
2.1.2.3.	Družbeno-prostorske projekcije urbanega razvoja	14
2.1.2.4.	Socialnoekonomske značilnosti prebivalstva	14
2.1.2.5.	Delovna mesta	15
2.1.2.6.	Družbeno-prostorske implikacije informatizacije	15
2.1.2.7.	Stanovanja	16
2.1.2.8.	Rekreacija	16
2.1.2.9.	Oskrba	17
2.1.2.10.	Izobraževanje	17
2.1.2.11.	Nacionalni in kulturni razvoj	18
2.2.	Tradicionalistični scenarij	19
2.2.1.	Splošni oris tradicionalističnega scenarija	19
2.2.2.	Družbeni in prostorski učinki tradicionalističnega scenarija po področjih	21
2.2.2.1.	Demografski razvoj	21
2.2.2.2.	Poselitev	22
2.2.2.3.	Družbeno-prostorske projekcije urbanega razvoja	22
2.2.2.4.	Socialnoekonomske značilnosti prebivalstva	23
2.2.2.5.	Delovna mesta	23
2.2.2.6.	Družbeno-prostorske implikacije informatizacije	24
2.2.2.7.	Stanovanja	24
2.2.2.8.	Rekreacija	24
2.2.2.9.	Oskrba	25
2.2.2.10.	Izobraževanje	25
2.2.2.11.	Nacionalni in kulturni razvoj	26
2.3.	Modernistični scenarij	27
2.3.1.	Splošni oris modernističnega scenarija	27
2.3.2.	Družbeni in prostorski učinki modernističnega scenarija po področjih	29
2.3.2.1.	Demografski razvoj	29
2.3.2.2.	Poselitev	29
2.3.2.3.	Družbeno-prostorske projekcije urbanega razvoja	30
2.3.2.4.	Socialnoekonomske značilnosti prebivalstva	30
2.3.2.5.	Delovna mesta	31
2.3.2.6.	Družbeno-prostorske implikacije informatizacije	32
2.3.2.7.	Stanovanja	32
2.3.2.8.	Rekreacija	32
2.3.2.9.	Oskrba	33
2.3.2.10.	Izobraževanje	34
2.3.2.11.	Nacionalni in kulturni razvoj	34

2.4. Postmodernistični scenarij	36
2.4.1. Splošni oris postmodernističnega scenarija	36
2.4.2. Družbeni in prostorski učinki postmodernističnega scenarija po področjih	38
2.4.2.1. Demografski razvoj	38
2.4.2.2. Poselitev	38
2.4.2.3. Družbeno-prostorske projekcije urbanega razvoja	39
2.4.2.4. Socialnoekonomске značilnosti prebivalstva	41
2.4.2.5. Delovna mesta	41
2.4.2.6. Družbeno-prostorske implikacije informatizacije	42
2.4.2.7. Stanovanja	43
2.4.2.8. Rekreatcija	44
2.4.2.9. Oskrba	45
2.4.2.10. Izobraževanje	45
2.4.2.11. Nacionalni in kulturni razvoj	46
III. Vrednotenje scenarijev	47
3.1. Elementi vrednotenja	47
3.1.1. Prednosti in slabosti ničelnega scenarija	47
3.1.2. Prednosti in slabosti tradicionalističnega scenarija	48
3.1.3. Prednosti in slabosti modernističnega scenarija	49
3.1.4. Prednosti in slabosti postmodernističnega scenarija	49
IV. Izbrani scenarij družbenega razvoja Slovenije	51
4.1. Kateri scenarij je primeren za Slovenijo	51
4.2. Opis izbranega scenarija po področjih	52
4.2.1. Družbeni in prostorski učinki ničelnega scenarija po področjih	52
4.2.2. Demografski razvoj	52
4.2.3. Poselitev	53
4.2.4. Družbeno-prostorske projekcije urbanega razvoja	54
4.2.5. Socialnoekonomске značilnosti prebivalstva	55
4.2.6. Delovna mesta	55
4.2.7. Družbeno-prostorske implikacije informatizacije	56
4.2.8. Stanovanja	57
4.2.9. Rekreatcija	58
4.2.10. Oskrba	59
4.2.11. Izobraževanje	59
4.2.12. Nacionalni in kulturni razvoj	60
4.3. Smernice za uresničitev izbranega scenarija po področjih	61
4.3.1. Demografski razvoj	61
4.3.2. Poselitev	62
4.3.3. Urbani razvoj	62
4.3.4. Posebna vloga Ljubljane	63
4.3.5. Socialnoekonomске značilnosti prebivalstva	64
4.3.6. Delovna mesta	64
4.3.7. Informatizacija	65
4.3.8. Promet	65
4.3.9. Stanovanja	65
4.3.10. Rekreatcija	66
4.3.11. Oskrba	66
4.3.12. Izobraževanje	66
4.3.13. Nacionalni in kulturni razvoj	67
4.3.14. Upravno-administrativna razdelitev	67
V. Izbrana literatura	68

I. UVOD. SCENARIJI DRUŽBENEGA RAZVOJA SLOVENIJE DO LETA 2020

1.1. IZHODIŠČA

1.1.1. IZBRANI ZUNANJI DEJAVNIKI VPLIVA NA DRUŽBENI RAZVOJ SLOVENIJE

Med zunanje dejavnike vpliva na družbeni in prostorski razvoj Slovenije sodijo zlasti:

A.globalizacija

Svet postaja globalna vas, torej prepletena in med seboj soodvisna skupnost, v kateri je ima vsako dogajanje nujno širši, praviloma pa svetovni – globalni odmev in pomen. Najbolj vidne učinke globalizacije moremo opazovati na področju gospodarstva, politike, kulture, znanosti, družbenih odnosov in informacij. Vse to pa ima nujno tudi prostorsko razsežnost in učinke v slovenskem prostoru. Slovenije ni mogoče gledati izolirano, temveč v močni povezanosti in soodvisnosti z globalnimi gibanji.

B.Regionalizacija

Narava evropskih nacionalnih držav se spreminja. Regije imajo čedalje večjo vlogo. Obenem so se v evropskih državah močno razmahnila različna regionalistična gibanja, ki pa imajo dvojen značaj: značaj odpora proti centralizmu držav (t.i. klasični regionalizem) ter nacionalizem nedržavnih narodov in etnij (t.i. etnoregionalizem). Oba tipa regionalističnih gibanj imata podobne mobilizacijske učinke v prostoru, kjer delujeta. EU podpira oblikovanje regij in njihovo krepitev (tudi na račun nacionalnih držav) in uvaja čedalje več programov, ki se prek njih izvajajo. Slovenija bi lahko bistveno bolje vnovčila svoje predpristopno obdobje, če bi imela tudi ustrezno regionalno členitev.

C.Individualizacija

Urbani način življenja je ob demokratizaciji družbenih odnosov postavlja posameznika, njegove pravice in potrebe na čedalje vidnejše mesto, obenem pa ga zaradi načina življenja vodi tudi v določeno odtujenost. Individualnost ga sili k sklepanju kompromisov v družbi, kjer prihaja do izraza vzajemnost pravic in dolžnosti, ki jih posameznik uresničuje z demokratičnimi mehanizmi. Učinek družbe na prostor in prostorske potrebe družbe so zato kumuliran seštevek posameznikovih pravic in dolžnosti.

D.informatizacija

Družbeni razvoj že sedaj temelji na razvoju komunikacijske in informacijske tehnologije in znanja. Določa družbene odnose, vpliva na lokacijo dejavnosti in poselitve, odloča o kakovosti bivanja, skratka je odločilni dejavnik prostorskega razvoja. Stopnja informatiziranosti je že sedaj eno temeljnih meril standarda in stopnje razvitosti.

E.evropski integracijski procesi

Slovenija je pridružena članica EU in vključena v številne programe aktivnosti. Vključevanje je dalj časa trajajoč proces, ki se bo zaključil s polnopravnim članstvom, verjetno po letu 2006. EU se bo notranje (upravno) precej spremenila, če hoče biti učinkovita gospodarska sila. Polnopravno članstvo bo prineslo številne spremembe, predvsem pa družbeno in

gospodarsko odprtost. Ključnega pomena je, kako učinkovita bo Slovenija v različnih aktivnostih in kako se bo obdržala kot politična in etnična entiteta.

F.geopolitični položaj Slovenije

Geopolitični položaj Slovenije je rezultanta notranjih in zunanjih dejavnikov. Na prve, ki jih sestavljajo lega v srednji Evropi, gospodarska, politična in kulturna moč sosednjih držav in narodov, socialno in politično stanje v sosednjih regijah ipd, Slovenija lahko vpliva v zelo omejenem obsegu. Na druge, ki jih sestavljajo gospodarska organiziranost, struktura in moč, politična in socialna stabilnost, medetnični odnosi, komunikacije, opremljenost, standard in administrativno-upravna organiziranost, pa je možnost vplivanja prek različnih instrumentov bistveno večja. Velikokrat se poudarja izjemna strateška lega in skromna geostrateška teža.

G.Tranzicija

Slovenija sodi v okvir t.i. tranzicijskih držav srednje in vzhodne Evrope, ki so imele v obdobju po drugi svetovni vojni socialistični (komunistični) družbenopolitični in gospodarski ustroj, in ki se je prekinil ob koncu osemdesetih let s padcem komunizma. Ta politični prelom je močno vzpodbudil procese evropske integracije. Tranzicijske države imajo nekatere značilne probleme, kot so denacionalizacija, težave z lastništvom, sistem planiranja, probleme pri lastninjenju in podobno. Slovenija ni tipična tranzicijska država, kljub temu pa ima vrsto specifik z omenjenih področij. S temi težavami se bomo ubadali še najmanj desetletje.

1.1.2. IZBRANI NOTRANJI DEJAVNIKI VPLIVA NA DRUŽBENI RAZVOJ SLOVENIJE

Med notranjimi dejavniki vpliva na družbeni in prostorski razvoj Slovenije je treba posebej izpostaviti:

A.naravne pogoje

Slovenija velja zaradi svoje reliefne razgibanosti, lege med alpskim, kraškim, mediteranskim in panonskim svetom za zelo pestro in bogato. Bogata naravna in obenem tudi kulturna dediščina je pomemben razvojni potencial, vrednota, a tudi dejavnik omejevanja. Kljub napredku komunikacijske tehnologije, prometne infrastrukture in informacijske tehnologije je lokacija še vedno zelo odvisna od konkretnih terenskih razmer. Prostor ni abstrakten in zamenljiv, temveč enkrat in nenadomestljiv. Možno pa ga je prilagoditi in predvsem se mu prilagoditi- to je tudi srž ideje sonaravnega razvoja.

B.Demografski razvoj

Razvojno gledano je družba kot učinkovita organizacija posameznikov edino pravo gibalno in obenem cilj razvoja, ki naj bi bil načrten in stremel k izboljševanju stvari. Za Slovenijo, ki ne razpolaga (pa tudi če bi) s pomembnejšimi rudnimi bogastvi, je človeški potencial ključnega pomena za razvojno naravnost. Tendence demografskega nazadovanja so zato grožnja poselitvi, gospodarstvu, naravni in kulturni krajini. Od števila in kakovosti prebivalstva je odvisen današnji in jutrišnji izgled in funkcija slovenskega prostora.

C.Družbeni odnosi in procesi

Slovenija je doživela v zadnjih sto letih zelo intenzivno preobrazbo na različnih področjih: iz naroda v državotvorno nacijo, iz pretežno kmečke družbe v nekmečko, precej se je urbanizirala, iz emigracijske v imigracijsko, iz socialistične v kapitalistično, če ne štejemo

dejstva, da je Slovenija preživela tri vojne in da se je desetkrat zamenjala politična oblast. Tempo sprememb je bil hitrejši kot pri večini zahodno- in srednjeevropskih držav in zato ima sedanja slovenska družba še nekaj posebnosti, ki so, odvisno od vrednotenja in nadaljnjih usmeritev, lahko prednost ali pa past razvoja. Družbeni odnosi in procesi med posameznimi skupinami, bodisi teritorialno bodisi socialno opredeljenimi, so stalnica družbenega razvoja.

D.Upravno - administrativno razdelitev

Učinkovitost družbe je v marsičem odvisna od njene gospodarske moči, velikosti in organiziranosti. Slovenija je razdeljena na občine, vmesne administrativne stopnje pa nima. Evropski razvojni programi se v čedalje večji meri naslanjajo prav na regionalno organiziranost, na njena pleča prelagajo celo izrazito nacionalne državne zadeve. Slovenija potrebuje racionalno, smiselno in učinkovito regionalno organiziranost, ki bo učinkovita navznoter in konkurenčna navzven.

1.1.3. VREDNOTE DRUŽBENEGA RAZVOJA SLOVENIJE

Nekatere vrednote, ki so prioritetenega značaja ne glede na uveljavljeno paradigmo razvoja:

A.Ohranitev in razvoj človeškega potenciala

Prebivalstvo je najpomembnejši razvojni dejavnik. Ohranjanje poselitve, števila prebivalstva, njegovega zdravja, usposobljenosti, kakovosti bivanja ter drugih značilnosti je temeljna vrednota, h kateri je treba trajno stremeti, če hočemo imeti v Sloveniji ohranjen naselbinski sistem, vzdrževano kulturno krajino in uspešno gospodarstvo.

B.Ohranitev okolja, naravne in kulturne dediščine

Slovenija se ponaša z izredno biotsko raznovrstnostjo in pokrajinsko pestrostjo ter obenem z bogato naravno in kulturno dediščino. Čisto okolje pomeni eno od osnovnih vsebin kakovosti življenja in je obenem pomemben razvojni potencial.

C.Ohranitev prostorskega potenciala

Prostor je enkratno in neobnovljivo bogastvo in razvojni potencial obenem. Je tudi vrednota, vredna varovanja in razvoja. Vrsta dejavnosti od gospodarstva do infrastrukture in poselitve posega po njem. Ohranjanje prostora oziroma skrbno in pretehtano ravnanje z njim je usmeritev k trajnostnemu in skladnemu razvoju, ki bo zagotovil racionalno sedanjo rabo in ohranitev prostora in njegovih kvalitet kot strateško rezervo in v dediščino potomcem.

D.Ohranitev in razvoj gospodarskega potenciala

Učinkovito gospodarstvo je porok ohranjanja človeškega potenciala in nacionalne identitete. V ostri konkurenci globalnih gospodarskih procesov je za Slovenijo izjemnega pomena, da zadrži tehnološko visoko razvita, v svetovne tokove vpeta podjetja z visoko kvalificiranim kadrom, da oblikuje gospodarsko organiziranost, ki jo bo okolje lahko preneslo in ki bo v slovenski prostor vnašalo nove kvalitete.

E.Ohranitev in razvoj nacionalne identitete

Vključevanje v EU prinaša zaradi svoje odprtosti vrsto prednosti, a tudi pasti. Ena temeljnih izhodišč EU in je ohranjanje pestrega evropskega etničnega in političnega zemljevida. Varovanje nacionalne in manjšinskih indentitet in obstoj multikulture družbe je obveza, ki jo je mogoče uresničevati predvsem s kakovostjo in učinkovitostjo. Nacionalna identiteta je

vrednota in njeno varovanje dolžnost, ki ima tudi v okviru različnih planskih ukrepov in instrumentov svoje mesto.

Poleg naštetih je treba omeniti še vrsto drugih vrednot, ki jih je pri prostorskem planu prav tako treba upoštevati. Gre predvsem za sklop **družbenih vrednot** kot so npr. na primer svoboda izbora kraja bivanja in dela, participacije pri planiranju, pravica do zdravega okolja, pravica do zasebne pobude in zasebnega lastništva nepremičnin, človečnost do soljudi, pravičnost in solidarnost, resnicoljubnost in strpnost, medsebojno spoštovanje in partnerstvo, družbena integracija, socialna varnost, zaposlenost, tolerantnost, storilnost, iniciativnost, ohranjenost, negovanost narave, naravna raznolikost prostora, kvaliteta okolja, rekreacijska vrednost prostora, racionalna poselitve, kvaliteta bivanja, razvita poselitvena infrastruktura, dobri komunalni servisi, hiter in udoben javni promet, kulturno okolje, dobra arhitektura itd.

Vendar pa tudi skrbeti se metode niso zanesljive, tudi zato, ker so dokaj očitno: izhajajo iz tega, da /? pri redukciji kompleksnosti, tj. pri selektivnem izboru najbolj značilnih, najprezentsativnejših trendov ocitke naše družbe, mera zvedne in nezavedne arbitrarnosti. Ena glavnih metodolozki konstrukcije scenarijev je relativna prepčnost, kar omogoči konstruktivno širši in poznavalni razvojni varianti. Povsem odina prepčnost tega pristopa pa zvede sproža pomisleke, predvsem o dopustnosti kolikšne stopnje redukcije in iz tega izvolitni generalizacije. V postopku selekcije obstaja relativno velika verjetnost spregleda navidezno marginalnega, potencialno pa morebiti zelo pomembnega elementa, ki lahko korenito spremeni vidljotenje izde konstruktivni dogajan. Prav gotovo postopek vrednotenja ni mogoče (pravsem) objektivizirati. Tu torej nalrno na temeljno metodološko dilema. V kolikšni meri je v tem ideološkem kontekstu sploh mogoče govoriti o racionalnih objektiviziranih analizah in projekcijah.

Ira pa ascenarijske eno pomembno prednost pred kvalitativnimi metodami, ki uporabljajo merljive elemente. V kvalitativne metode nikakor ni mogoče vgraditi zadostno število spremenjivk, predvsem pa nemerljive spremenjivke iz taknaga modela preprosto izpadejo. Izredna težavnost celovitega zajemanja je kolikšna, da ga velikokrat doleti svojevrstna "namerna amnezija", tj. podaljšev oz. izrinjanje iz zavesti. Kvalitativna metoda pisarja scenarija pa ponuja vsaj zaslna rešitev tega težkega problema.

Glode na pogovnost in tudi "prepričljivost" metodoloških opomb se zdí, da je v strokovnih oesah z uporabnost scenarijev v planskih postopkih, mogoče doseči soglasje zgolj o tem, da je ta metoda koristna in validna predvsem zato, ker opozarja na možne nezabeleene učinke določenega razvoja, tj. na tiste učinke, ki se v parcialni in kratkoročni optiki ne zdijo preveč problematični, ali pa se porazgubijo zaradi nepregledne kompleksnosti obravnavanih posledkov, trendov, interpretacij.

Konstrukcija scenarijev temelji na koniji modernizacije in postmodernizacije, posebej pa na konceptu »postmodernega predokaza« (Inglhart et al. 1995). Na osnovi predstavljenih empiričnih analiz in konceptualno »raziskovalnih« »shem«, lahko konstruiramo štiri osnovne scenarije bodočega družbenega in gospodarskega razvoja Slovenije:

- "Nikčni" svetovi, predvsem svetovi brez jasnih konceptov in brez jasnih usmerjevalnih usmerjenosti.
- Tradicionalistični svetovi, predvsem svetovi družbe, relativno nizko ekonomsko razviti, s strogimi koncepti, organizirane in relativno nizko obravnavane okolje.

1.2. KONSTRUKCIJA SCENARIJEV KOT PODLAGA PROSTORSKEGA PLANIRANJA

Scenariji so metoda, s katero poizkušamo simulirati razvoj oz. variante družbenega razvoja. Postopek je koristen, ker omogoča **jasno predstavitev najizrazitejših trendov in njihovih vplivov na celotni družbeni razvoj**. Smiselnost in uporabnost te metode je predvsem v tem, da (vsaj) deloma popravlja temeljni pomankljivosti pozitivističnega analitičnega pristopa, t.j. :

- a) utopistični optimizem vseobsežnega planiranja in planerskih postopkov,
- b) sektorsko parcialnost in
- c) hiperkompleksnost informacijskih baz, ki zelo otežujeta konceptualno orientacijo oz. identifikacijo najvplivnejših trendov.

Vendar pa tudi **slabosti te metode** niso zanemarljive, tudi zato, ker so dokaj očitne. Izhajajo iz tega, da je pri **redukciji kompleksnosti**, t.j. pri selektivnem naboru najbolj značilnih, najreprezentativnejših trendov neizbežna določena mera **zavedne in nezavedne arbitrarnosti**. Ena glavnih značilnosti konstrukcije scenarijev je relativna preprostost, kar omogoči konstrukcijo štirih razpoznavnih razvojnih variant. Povsem očitna preprostost tega pristopa pa seveda sproža pomisleke, predvsem o dopustnosti tolikšne stopnje redukcije in iz tega izvedene generalizacije. V postopku selekcije obstaja relativno velika verjetnost spregleda navidezno marginalnega, potencialno pa morebiti zelo pomembnega elementa, ki lahko korenito spremeni vrednotenje teže konkretnih dogajanj. Prav gotovo postopek vrednotenja ni mogoče (povsem) objektivizirati¹. Tu torej naletimo na temeljno metodološko dilemo. V kolikšni meri je v tem ideološkem kontekstu sploh mogoče govoriti o racionalnih objektiviziranih analizah in projekcijah.

Ima pa »scenaristika« eno pomembno prednost pred kvalitativnimi metodami, ki uporabljajo merljive elemente. V kvalitativne modele nikakor ni mogoče vgraditi zadostno število spremenljivk, predvsem pa nemerljive spremenljivke iz takšnega modela preprosto izpadejo. Izredna težavnost celovitega zajemanja je tolikšna, da ga velikokrat doleti svojevrstna "namerna amnezija", t.j. potlačitev oz. izrinjanje iz zavesti. Kvalitativna metoda pisanja scenarija pa ponuja vsaj zasilno rešitev tega težkega problema.

Glede na pogostost in tudi "prepričljivost" metodoloških opomb se zdi, da je v strokovnih ocenah o uporabnosti scenarijev v planskih postopkih, mogoče doseči soglasje zgolj o tem, da je ta **metoda koristna in smiselna predvsem zato, ker opozarja na možne nezaželene učinke določenega razvoja**, t.j. na tiste učinke, ki se v parcialni in kratkoročni optiki ne zdijo preveč problematični, ali pa se porazgubijo zaradi nepregledne kompleksnosti obravnavanih podatkov, trendov, interpretacij.

Konstrukcija scenarijev temelji na teoriji modernizacije in postmodernizacije, posebej pa na konceptu »postmoderne preskoka« (Inglehart et al. 1995). Na osnovi predstavljenih empiričnih analiz in konceptualno metodoloških izhodišč, lahko skonstruiramo štiri osnovne scenarije bodočega družbenega in prostorskega razvoja Slovenije:

- **"Ničelni"** scenarij predvideva inertni razvoj, brez jasnih konceptov in brez jasnih usmerjevalnih instrumentov.
- **Tradicionalistični** scenarij predvideva zapiranje družbe, relativno nizko ekonomsko rast, nizko stopnjo koncentracije prebivalstva in relativno nizko obremenitev okolja.

¹ Podrobneje o metodologiji in metodoloških omejitvah glej v Kos et al., 1998.

- **Modernistični** scenarij predvideva odpiranje družbe, pospešen ekonomski razvoj, povečano stopnjo koncentracije, relativno visoko obremenitev okolja.
- **Postmodernistični** scenarij predvideva odpiranje družbe in relativno visoko ekonomsko rast, postopno optimalizacijo prostorske mreže naselij in nizko obremenitev okolja.

Variant bi bilo seveda lahko še precej več, vendar bi konstrukcija scenarijev s tem izgubila osnovni smisel, ki je v teoretsko in empirično podprti redukciji mogočih razvojnih variant. Kot je bilo že poudarjeno, **scenariji niso napovedovanje bodočnosti, temveč le logični preizkus potencialnih variant**. Primerjamo jih lahko s konstrukcijo prototipnih modelov, ki nazorno ponazorijo konceptualno zasnovo določenega načrta. S tem, naj bi dosegli predvsem večjo mobilizacijo za delovanje v smeri najboljše, najoptimalnejše razvojne variante. Ponujeni scenariji tudi **niso zaprti**, oz. dokončni. Smisel bodo dosegli že če, bodo sprožili **razpravo o razvojnih variantah**, ki jih predvidevajo, npr. kako konkretni scenariji "izrabljajo" dve temeljni kvaliteti slovenskega prostora, t.j. a) dober geostrateški položaj (npr. ugodno prometno lego) in b) ohranjeno okolje in raznovrstno naravo.

Ukoristijo (institucionalni) akterji na nižjih ravneh teritorialne organiziranosti, npr. prostorske občine, mesta, saj odločajo, nepravilno, centralizirano ipd. imacionalno-centralizirane regulativne potne različne oblike razpisnih razpisov in avtorizacij. Seveda pa je to bolj tržna in sila, zato ne more biti resna razvojna opcija.

Čepravna vodijo prostorskega dogajanja bi slabo uravnavna interakcije koristi, ki jih prinašajo ugodne lokacije in dostop do infrastrukture ter prav tako senčakovite ostrejšee rasterizacije šved, ki jih povzročajo posejanje v prostor.

Narščajoča kompleksnost družbe bi povečevala razkorak med namerjevalnimi (planskimi) možnostmi in kompleksnostjo realnega prostorskega dogajanja. V povečani meri bo ta razkorak posledica nekonstantne razmerjive obstojnosti med "matičnim" prostorom in drugimi prostorsko intenzivnimi rešitvi. Doseganje razumnega dogovora glede posegov v prostor bo medtem zaradi narščajoče raznovrstnih "prostorskih" interesov oz. raznovrstnosti in prostora. Navkljub zmanjševanju "prostorskega determinizma" v sferi produkcije se bo pritisk na prostor povečeval, predvsem kolizivna stanovanjska raba prostora.

Neformalna samopomoč, ki ima močno tradicijo predvsem na stanovanjsko/bivalnem področju, se bo verjetno okrepila. Kljub relativni krepitvi prostorske in okoljske razpoložljivosti pa bo pomembljivo dolgoročno usklajevanje povzročala negativno sintezo, tj. okoljske nezdravostne velike posledice. Zanimi tehnoloških inovacij in pedanja kvalitete okolja bodo tudi obstoječa urbanaredišča inestno izpolnjale gravitacijsko moč in postajale lokacijsko manj zanimive.

Dolgoročno narščanje prostorsko potratnih trendov bo privedlo do zasirovanja, ne pa tudi do narščevanja problemov oz. konfliktov. Inestno odnos tie potratne rabe prostora, bo privedel do kristianstranega zmanjševanja serij se razpazljivih prostorskih kvalitiet. Neposredni in posredni (eksterni) stroški nezdravostne rabe prostora se bodo povečevali in prčlagali v prihodnost. Nepravilno se tržne interakcije ustrezne takšnega razvoja bo potakovala legitimizirani ideologija "navidebnih potreb" na prostorska s doslednimi podobnimi trendi v razvojnih družbah.

Ekstenzivni prostorski razvoj, ki se odobravajo ekološki kombinaciji pred- in postindustrialne strukture. Priznati, kot pravega inestivna in v odskančani modernizaciji, pa v tem da konceptualno predložitveno prostorske rabe se razkorak rasti v Sloveniji (če) in bila razkorakjena. Priznati, ki se razkorak do "suburbanizacije brez

III. SCENARIJI RAZVOJA SLOVENIJE

2.1. NIČELNI SCENARIJ

2.1.1. SPLOŠNI ORIS NIČELNEGA SCENARIJA

"Inertni oz. ničelni" scenarij predstavlja poizkus ponazoritve "**gole slučajnosti**" kot temeljnega dejavnika razvojnih procesov. Ta varianta predpostavlja dejansko torej "neplanski" razvoj, ki ga usmerjata predvsem inercija in kratkoročna pragmatika družbenega in političnega vsakdana. To seveda ne pomeni, da prostorskega planiranja ne bo, temveč, da bo njegov realni vpliv na dogajanje minimalen oz. zanemarljiv, omejen predvsem na neizbežno lokacijsko pragmatiko.

Inertni scenarij bi bil najbližji obstoječemu stanju. Čeprav ima inercija običajno negativen predznak pa jo lahko pozitivno razvojno izkoristijo (institucionalni) akterji na nižjih ravneh teritorialne organiziranosti, npr. posamezne občine, mesta, saj odsotnost, nepreciznost, nedoslednost ipd. »nacionalno-centralističnih« regulativ pomeni različne oblike »izsiljenih razvojnih avtonomij«. Seveda pa je to bolj izhod v sili, zato ne more biti resna razvojna opcija.

Osnovno vodilo prostorskega dogajanja bo **slabo uravnavna internalizacija koristi**, ki jih prinašajo ugodne lokacije in dostop do infrastrukture ter prav tako **neučinkovito omejevana eksternalizacija škod**, ki jih povzroča poseganje v prostor.

Naraščajoča kompleksnost družbe bo **povečevala razkorak med usmerjevalnimi (planskimi) možnostmi in kompleksnostjo realnega prostorskega dogajanja**. V precejšni meri bo ta razkorak posledica nekonsistentne razmejitve pristojnosti med "matičnim" prostorskim in drugimi prostorsko intenzivnimi resorji. Doseganje razumnega dogovora glede posegov v prostor bo oteženo zaradi naraščajoče raznovrstnih "prostorskih" interesov oz. raznovrstnosti rabe prostora. Navkljub zmanjševanju "prostorskega determinizma" v sferi produkcije se bo pritisk na prostor povečeval, predvsem kot razpršena stanovanjska raba prostora.

Neformalna samopomoč, ki ima močno tradicijo predvsem na stanovanjsko bivalnem področju, se bo verjetno okrepila. Kljub relativni krepitvi prostorske in okoljske senzibilnosti pa bo pomanjkljivo dolgoročno usklajevanje povzročala **negativno sinergijo**, t.j. okoljsko nesorazmerne velike posledice. Zaradi tehnoloških inovacij in padanja kvalitete okolja bodo tudi obstoječa urbana središča inertno izgubljale gravitacijsko moč in postajale lokacijsko manj zanimive.

Dolgoročno naraščanje prostorsko potratnih trendov bo privedlo do zaostrovanja, ne pa tudi do razreševanja problemov oz. konfliktov. Indolenten odnos do potratne rabe prostora, bo privedel do **kontinuiranega zmanjševanja sedaj še razpoznavnih prostorskih kvalit**. Neposredni in posredni (eksterni) stroški neracionalne rabe prostora se bodo povečevali in prelagali v prihodnost. Neugodne in težko sprejemljive učinke takšnega razvoja bo poizkušala legitimizirati ideologija "navideznih analogij", t.j. primerjava z dosedanjimi podobnimi trendi v razvitejših družbah.

Ekstenzivni prostorski razvoj temelji na nekonsistentni eklektični kombinaciji pred- in postmodernih elementov. Podlaga naključnega eklekticizma je v **nedokončani modernizaciji**, oz. v tem da konsistentna modernistična prostorska struktura na nacionalni ravni v Sloveniji (še) ni bila vzpostavljena. Podaljševanje teh trendov bo privedlo do "**suburbanizacije brez**

predhodne urbanizacije". Proces razseljevanja in praznjenja gosteje naseljenih urbanih prostorov se bo nadaljeval, še preden bo proces urbanizacije dozorel oz. dosegel z razvitimi družbami primerljiv obseg.

Scenarij inertnega prostorskega razvoja predvideva tudi nadaljevanje **praznjenja perifernih oz. drugih za poselitev manj primernih prostorov.** Tudi to je že dalj časa trajajoči proces, ki očitno ni bil obvladljiv z dosedanjimi planskimi in regulativnimi instrumenti. V ozadju tega dogajanja so korenite družbene spremembe, katerih prostorske učinke je nemogoče obvladovati. **Podaljševanje nakazanih trendov ob skromnih usmerjevalnih posegih predvideva torej nesistematično, nesmotrno in nediferencirano rabo prostora,** nadproporcionalno obremenitev okolja in povečevanje razlik v kvaliteti življenja med centralnimi in perifernimi predeli. Kumulativa negativnih okoliščin v nekaterih in kumulativa pozitivnih učinkov v drugih prostorih, bo privedla do povečevanja razlik v razvojnih možnosti med ugodnimi in neugodnimi lokacijami oz. do povečevanja prostorske neenakosti in do zaostrovanja prostorskih konfliktov.

Ta scenarij je torej "neplanski", ker planiranju kot usmerjevalnemu razvojnemu mehanizmu ne pripisuje skoraj nikakršne vloge. Jasno je, da takšna razvojna varianta nikakor ne bi dobila formalne legitimitete, oz. da ga zaradi njegove konfliktnosti in prostorske nepravilnosti", oz. predvidevanja negativnega razvoja odkrito ne bi "pokrila" nobena politična (ideološka) opcija. Kljub temu je kar nekaj okoliščin, ki prispevajo k uresničljivosti te razvojne variante:

- antiurbana tradicija, relativno nerazvit urbani sistem, zamudništvo pri vzpostavljanju (nacionalno) optimalnega prostorskega sistema;
- težka izvedljivost konsistentnih regulativnih posegov, splošna padajoča sposobnost usmerjanja kompleksnih družbenih razmer (odsotnost projektivne prepričljivosti);
- nizka stopnja koordinacije diferenciranih sistemov (resorjev), oz. odsotnost sinergetskih učinkov specializiranih akterjev, neproduktivna disciplinarna tekmovalnost;
- neugoden status planiranja kot "preživelega" usmerjevalnega instrumenta in njegova šibkost, ker ni podprt z realno močjo, njegova vloga je zato velikokrat zgolj formalna;
- spreminjanje funkcij podeželja, ki še v večji meri kot do sedaj postaja multifunkcionalno, vendar pa teh sprememb ne spremlja ustrezno fleksibilna regulacija;
- drobljenje politično prostorskih enot, nastajanja številnih, majhnih občin, t.j. proces, ki ga je vzpodbudil t.im. "duh ustave", odsotnost učinkovitega vmesnega (regionalnega) nivoja regulacije in planiranja, potenciran centralizem, ki reaktivno povzroča tudi iracionalni proticentralizem;
- interesi najbolj agresivnih lobijev, ki uspejo izkoristiti obstoječi neracionalni in neregularni prostorski razvoj;
- nove teletehnogije, ki omogočajo relativno prostorsko neodvisno lokacijo mnogih re/productivnih dejavnosti;
- širitev postfordističnih oblik podjetništva, ki je v precejšni meri neodvisno od prostorske koncentracije;
- počasnost pri vzpostavljanju diferenciranega stanovanjskega sistema, ki bi v razumni meri nadomestil neformalno samoprodukcijo stanovanj;
- relativno nizka okoljska zavest in okoljski standardi, ki ne preprečujejo potratne uporabe prostora (okolja).

2.1.2. DRUŽBENI IN PROSTORSKI UČINKI NIČELNEGA SCENARIJA PO PODROČJIH

2.1.2.1. DEMOGRAFSKI RAZVOJ

- opustitev nacionalnih in lokalnih programov vzpodbujanja rodnosti bo v kontekstu že tako **negativne demografske rasti le-to še stopnjevala**. Obenem se bo zlasti v perifernih območjih zaradi nižjega standarda pričela povečevati smrtnost, pa tudi odseljevanje.
- stanovanjska politika ne bo sledila **povečani raznovrstnosti oblik družinskega življenja**, kot so povečanje števila samskih gospodinjstev, podaljšano bivanje odraslih otrok pri starših in odloženo rodnost zaradi izobraževanja kot splošno tendenco
- **priseljevalna politika bo prepuščena predvsem lokalnim razmeram in vplivom trga**. Prevladovali bodo priseljenci z nižjimi kvalifikacijami, ki potrebujejo tudi daljši čas za družbeno integracijo. Razmeroma malo bo možnosti za selektiven pristop k migracijski politiki na nacionalni ravni. Dosejencev z visokimi kvalifikacijami bo sorazmerno malo, prav tako ni pričakovati večjega priliva iz držav EU.
- **centralna območja se bodo najprej zaradi pozitivnega selitvenega salda in nato še večje rodnosti demografsko okrepila**. V središčih mest bodo demografski trendi negativni, pozitivni pa v širši suburbanini coni. Uspešne regije bodo dobile več razvojno pomembnega človeškega potenciala.
- **v perifernih in robnih območjih je pričakovati stopnjevanje negativnih demografskih trendov** zaradi ostarelosti, odseljevanja in slabših gospodarskih in socialnih pogojev, ki bodo negativno vplivali na rodnost in obenem povečevali smrtnost.

2.1.2.2. POSELITEV

- neurejanje sedanjih problemov v mestnih jedrih bo **povečevala nepriljubljenost urbanih predelov** in silila prebivalstvo k pospešenemu odlivu v okolico in s tem povečevalo razpršeno poselitev. Zaradi odseljevanja bodo mestni predeli razvrednoteni, kar bo spodbudilo različne špekulacije. Večje priseljevanje socialno šibkih slojev bo povečalo nevarnost slumizacije mestnih jeder, s tem pa se bo zmanjšal kulturni pomen in tudi turistični ter poslovni potencial. Obenem se bodo oblikovale potrebe po ustreznih novih četrteh.
- **suburbani prostor bo izkazoval največjo rast**. Poselitev in zgoščevanje števila prebivalstva bo sledilo ponudbam, ki pa bodo lahko dolgoročno nezanesljive zaradi čedalje večjih obremenitev in konfliktnih rab prostora. **Nadaljevala se bo razpršena gradnja obstoječih naselij**. Stihijski in krajinsko neuskklajeni posegi bodo zmanjševali funkcionalnost in estetskost pokrajine. Kratkoročni uspeh za lokalne skupnosti bo zanje dolgoročno zelo vprašljiv, za širšo regionalno in nacionalno raven pa zelo draga dediščina za racionalno upravljanje in sonaravni razvoj. Tak razvoj pa okrepil nekatera uspešna lokalna središča nekdanjih občin.
- periferna območja na podeželju, se bodo zaradi poslabševanja možnosti za kakovostno bivanje in gospodarjenje izrazito praznila. Le predeli, ki bodo bližje urbanim središčem, bodo zanimivi celo za doseljevanje (širjenje suburbanizacije). Najbolj bodo prizadeta obmejna, gorska in kraška območja. Zaradi neperspektivnosti kmetijstva na premajhnih in preveč parcelno razdrobljenih kmečkih posestih se bo nadaljevalo in celo **stopnjevalo opuščanja kmetijske obdelave**, kasneje pa tudi opuščala poselitve nekaterih predelov propadala kulturna pokrajina. Posledica bo zmanjševanje polifunkcionalnosti podeželja. **Nekatera območja** kot so Slovenske gorice, Soška dolina, Kras, Posavje in Bela krajina **lahko postanejo zaledje mestnih območij sosednjih držav**. S tem bo Slovenija

izpuščala iz rok zelo pomemben potencial in razvojno iniciativo, slabijo pa predvsem velika slovenska mestna središča oziroma mestne pokrajine.

- **stopnjeval se bo problem socialnega preloga** ne glede na naravne razmere. V perifernih območjih bodo vzdrževanje kulturne pokrajine opuščali zaradi depopulacije in nezmožnosti obdelovanja zemlje ter nekonkurenčnosti kmetijstva. V urbaniziranih predelih (širše mestne pokrajine, centralna območja) bo prihajalo do opuščanja kmetijske obdelave zaradi majhnosti in neustreznosti kmetijskih obratov, predvsem pa zaradi **slabe regulacije komunalnih zadev, ki vodijo v različne konfliktno in okoljsko sporne rabe prostora**, predvsem v primeru bolj intenzivnega kmetovanja in hkratnega močnega poselitvenega pritiska. Opuščena zemljišča bodo delovala neestetsko in nefunkcionalno, postajala bodo breme lokalnih skupnosti in države ter povečevala gradbene aspiracije mestnega prebivalstva in vodile k nadaljnjemu razprševanju.

2.1.2.3. DRUŽBENO-PROSTORSKE PROJEKCIJE URBANEGA RAZVOJA

- povečala se bo možnost vdora partikularnih interesov, npr. pri rabi javnih mestnih površin (predvsem grajenih), kar bo še krepilo **nejasnost odnosa med javnim in zasebnim v mestih**. Posledica bo količinsko neracionalna in kvalitativno (funkcionalno in estetsko) problematična ter pristranska izraba mestnih prostorov.
- ker bodo ravni teritorialnih organiziranosti (od lokalne preko regionalnih do nacionalne) medsebojno (nehierarhično) slabo povezane, obenem pa ne bodo jasne razmejitve pristojnosti v odločanju o razvoju, bodo na eni strani prevladali interesi razvojno močnejših mest, kar bo povzročilo **podvajanje namesto komplementarnosti** dejavnosti v mestih, hkrati pa bo v končni instanci prevladala »centralno-nacionalna« politika razvoja v smislu »divide et impera«.
- **Povezovanje in tekmovanje med mesti bo zato zgolj sporadično, necelovito in slučajnostno**. Mesta ne bodo sposobna preseči uveljavljene hierarhične odnose s klasičnimi bližinskimi geografsko-gravitacijskimi lastnostmi centralnih prostorov. Z vidika vključevanja Slovenije v EU to pomeni, da slovenska mesta, vključno z Ljubljano, ne bodo dosegala internacionalizacijskih (globalnih) funkcionalnih in identitetnih standardov.
- pomembna posledica odsotnosti koordiniranega prostorskega razvoja bo **poglabljanje družbenih razlik**. To se bo dogajalo kot povečevanje med slojevskih razlik in tudi kot naraščanje razlik med prostorskimi enotami.

2.1.2.4. SOCIALNOEKONOMSKE ZNAČILNOSTI PREBIVALSTVA

- **na perifernih podeželskih območjih bo naraščalo število socialno izključenega prebivalstva** (zaradi ostarelosti, premajhnih dohodkov, preslabih možnosti za zaposlovanje). Obenem se bo zlasti v centralnih območjih povečevalo število socialno ogroženih v celoti (ostareli, invalidi, osebe z nizko izobrazbo, priseljenci, Romi, družine brezposelnih, družine mater samohranilk idr.). Nekaterim predelom bo grozila slumizacija. Regionalne razlike v bogatosti (življenjskem standardu) med regijami bodo naraščale.
- maloštevilčne družbene elite se bodo okrepile predvsem vzdolž glavnih propulzivnih območij ter v središčih.
- srednji sloj se bo številčno nekoliko zmanjševal kot posledica nezanesljivosti in stihijskosti družbenih odnosov.
- **povečevale se bodo socialne napetosti** zlasti v ekonomsko manj uspešnih območjih in lokalnih skupnostih. To bo izvajalo pritisk zlasti v smeri različnih črnih gradenj in sive ekonomije.

- pričakovati sorazmerno **konfliktnost med priseljenci** in domačini v območjih, kjer bodo priseljenci zaradi nižje cene bolj iskana delovna sila.
- podeželska območja bodo vzdrževali predvsem polkmetje, kar pa je v pogojih odprtega evropskega trga zelo labilno in dolgoročno nezanesljivo, zato ne bodo ustvarjali osnove za trajnostni razvoj in s tem posredno za izboljšanje tudi socialnega stanja.

2.1.2.5. DELOVNA MESTA

- **ohranjal se bo zaostanek za razvitimi državami** v razvoju postindustrijske strukture sektorjev gospodarstva. Število delovnih mest v industriji in v kmetijstvu bo še naprej upadalo, povečevalo pa se bo v delovno intenzivnih storitvah ter v upravi. Pričakovati je mogoče ohranjanje sive ekonomije. Zaradi pasivne tranzicijske mikroekonomske politike se bo Slovenija uveljavljala kot država razdrobljene ponudbe (nepovezanost proizvajalcev) in povpraševanja (močno razlikujoči se mini lokalni trgi). Zaradi nepovezanosti bo uveljavljanje novih dejavnosti, predvsem zahtevnejših, izredno težavno in manj uspešno.
- slaba organiziranost na širši regionalni in nacionalni ravni, siva ekonomija in možnosti socialnega transferja bodo **zmanjševali mobilnost dela in delovne sile**. Prisotna bo koncentracija najbolj perspektivnih kadrov v centralna območja ter selitev dela v tujino. Regionalna središča in nastajajoči izobraževalni centri se bodo soočali s stalnim odtokom možganov. Na perifernih območjih se bodo ohranjale dejavnosti in kadri z nižjo izobrazbo in manjšo fleksibilnostjo. Zlasti na robnih predelih je pričakovati močan odliv delovne sile in študentov v tujino.
- zaradi odsotnosti strategije in institucionalne ureditve bodo med tujimi naložbami vstopale le tiste, ki bodo uspele pridobiti ustrezne politične botre in ki jih bodo insiderski lobiji tolerirali. Uspešnejše bodo naložbe kapitala predvsem iz sosednjih regij in držav. Večina naložb bo manjših in usmerjenih v niše s hitrim dobičkom (trgovina). Velike naložbe s kapitalskim in tehnološkim učinkom, ki bi tudi najboljše absorbirale predvsem visoko kvalificirano delovno silo, bodo redke. Relativno slabo bo tudi izkupiček pri kandidaturi iz različnih evropskih fondov. Z globalizacijo se bo **povečevala rizičnost slovenskega trga dela** in povečevali pritiski nižje izobraženih na socialne transfere.
- nadaljeval se bo koncept **drage in nekonkurenčne socialne države**, v katerem država prevzema odgovornost in nadzor nad solidarnostjo (sredstvi), podobni pritiski pa se bodo pojavljali tudi v nekaterih lokalnih skupnostih. Dolgoročno bo to ohranjalo sorazmerno pasivno strukturo slabše kvalificiranih delavcev po eni strani, po drugi pa iskalo izhode pri različnih oblikah neformalne zaposlitve in sivi ekonomiji. V celoti bo socialna politika manj učinkovita in nepregledna.
- **povečevale se bodo razlike v razvitosti regionalnih ekonomij**, s koncentracijo sorazmerno visoko razvitih in tudi mednarodno uspešnih podjetij v centralnih območjih, predvsem prestolnici, ter šibki, majhni in razdrobljeni na perifernih območjih. Propadanje klasične industrije bo **zmanjševalo možnosti za naložbe v infrastrukturo v obrobni regijah**, slabša infrastrukturna opremljenost pa bo dodatno (poleg stagnacije ravni dohodka in kupne moči) odvrčala pritok tudi manjših zasebnih naložb.

2.1.2.6. DRUŽBENO-PROSTORSKE IMPLIKACIJE INFORMATIZACIJE

- **poglabljajal se bo razkorak med info-bogatimi in info-siromaki**; ta bo potekal po sociološko tradicionalnih ločnicah, ki definirajo revščino (mladi vs. stari, urbano vs. ruralno, izobraženi vs. neizobraženi, večina vs. etnične manjšine...).
- **programska in strojna oprema ter priključki na internet** bodo še naprej ostali s stališča makroekonomije oziroma nacionalnega gospodarstva **slabo izkoriščeni oziroma neizkoriščeni**.
- informatizacijo v delovnem okolju bo pogojevalo povezovanje konkretnih akterjev s tujimi partnerji oziroma v globalna omrežja.

- regionalno gledano se bodo ohranjale, če že ne **poglobljale razlike, med regijami**, ki poskušajo slediti globalnim razvojnim trendom informatizacije ter regijami, ki bodo zaostajale.

2.1.2.7. STANOVANJA

- prevladal bo (že zdaj obstoječi) **neuravnotežen trg nepremičnin** s skromno ponudbo na območjih največjega povpraševanja. Zaradi rasti nesorazmerja med ponudbo in povpraševanjem stanovanj **bo cena stanovanj tudi v bodoče na splošno visoka** in bo v primerjavi s kupno močjo prebivalstva še naraščala. Posledica bodo izredno visoke cene stanovanj v nekaterih gospodarsko živahnih ali turističnih središčih in njihovi suburbani in podeželski okolici, ter nižje cene stanovanj na za bivanje manj ugodnih območjih, tudi v nekaterih manjših in srednje velikih središčih.
- ker ne bo dovolj učinkovitih mehanizmov, ki bi spodbujali menjavo stanovanja v različnih življenjskih obdobjih (zlasti po upokojitvi), se bo nadaljevala "**statičnost**" stanovanja: bivanje v stanovanju tudi po tem, ko se otroci odselijo. Poleg splošne neracionalnosti bo to povzročalo tudi slabše vzdrževanje, t.j. nazadnostnost vlaganj v prenovo in modernizacijo stavbnega fonda.
- nadaljevalo se bo kakovostno in **velikostno pomanjkljiva ponudbe stanovanj** ter premajhno skupno število vsako leto zgrajenih stanovanj; zato se bo vztrajno povečevalo število iskalcev stanovanj s posebnimi potrebami. Prav tako se bo **ponudba stanovanj prepočasi prilagajala** novi sestavi gospodinjstev, na primer večanju deleža enočlanskih, enostarševskih družin, družin brez otrok.
- na podeželju in na suburbanih območjih bo tudi v bodoče prevladujoči način reševanja stanovanjskega vprašanja **gradnja enodružinskih (ali dvodružinskih) prostostojećih stanovanjskih hiš**, kar pomeni nadaljevanje razpršene gradnje.
- v lastniški strukturi bodo še naprej **prevladovala zasebna stanovanja**. Število in delež najemniških stanovanj, večinoma takšnih za srednji in višji sloj prebivalstva se bo le počasi povečevalo. Zaradi skromne državne ali občinske gradnje se bo stopnjevala problematika pomanjkanja socialnih stanovanj.
- **možnosti spreminjanja namembnosti stanovanj** iz neuporabljenih ali sekundarnih v primarna stanovanja bodo **le zelo malo izkoriščene**, še najbolj verjetno v bližini večjih središč.

2.1.2.8. REKREACIJA

- predvsem na suburbaniziranih območjih je **pričakovati konfliktno rabe različnih oblik rekreacije**, ker bodo lokalni dejavniki zaradi pozicij moči preglasovali obče interese in dolgoročno zavirali skladnejši razvoj. Gre predvsem za neskladje med mehкими vrstami rekreacije (kolesarstvo, pohodništvo, čolnarjenje, jahanja in druge oblike, ki potrebujejo sorazmerno čisto naravno okolje, drugi (npr. avtomobilizem, motociklizem ali pa nenazadnje kmetijstvo, obrt, proizvodnja itd.) paracialni interesi pa bodo močna ovira. Poleg tega pa prevelika doza »naravnih« rekreacijskih oblik lahko povzroči kar **hude obremenitve** (npr. golf igrišča). Do preobremenitev bo prišlo v nekaterih obmejnih območjih, kjer je zaledje zelo močno (npr. na visokih kraških planotah ob slovensko – italijanski meji).
- pričakovati je zelo različno ponudbo, kjer se lahko zelo pozitivno izkaže iniciativnost posameznikov in lokalnih skupnosti. Te lahko postavljajo tudi različne omejitve.
- zaradi sorazmerno velikih socialnih razlik bo **določen del prebivalstva izločen iz rekreacijskega udejstvovanja**, s tem pa se bo dolgoročno izgubljala tudi klientela. Gre

predvsem za ostarelo prebivalstvo, ki je v celotni populaciji čedalje številčneje in politično vplivno, socialno pa še sposobno znatnega vpliva na okolje. V nekaterih podeželskih in perifernih območjih bo rekreacijskih aktivnosti zelo malo.

- zelo verjeten je porast pritiskov na **majhne hobi farme in vrtičakrstvo kot način preživljanja prostega časa**. Dejavnost ima posredno lahko sorazmerno močne ekonomske učinke (nakupi zemljišč, najemi obdelovanja, orodje, sredstva, revije, predavanje, izobraževanje, družabnosti itn.), ki se v stihjskem konceptu zlahka izvršijo zunaj Slovenije (sedaj se pogosto). Je pa tudi nevarnost, da bo vrtičakrstvo omejevano v posameznih okoljih ter da bo na estetsko ali funkcionalno neprimernih mestih v oviro drugih dejavnosti oziroma na conah širjenja infrastrukture in poselitve.

2.1.2.9. OSKRBA

- osnovna zdravstvena mreža se bo **navezovala na večja lokalna središča** (stara občinska središča in podobne velikosti), bolnišnice pa na **regionalna središča, predvsem pa na Ljubljano**. Obenem se bo razvila razmeroma množična zasebna ponudba, ki bo močno zgoščena v območjih bolj bogatega prebivalstva in odsotna v perifernih in obmejnih območjih. Podeželje bo pri tem precej prikrajšano.
- socialne ustanove bodo še naprej razmeščene v **centralnih območjih, predvsem po regionalnih središčih in Ljubljani**. V podeželskih območjih bo tovrstna ponudba zelo skromna, mestoma celo povsem odsotna. Zaradi ostarelosti in odseljevanje bo največje skrbi potrebna podeželska depopulacijska območja, ki imajo sicer najslabšo socialno in zdravstveno omrežje
- **raven socialnega skrbstva bo sorazmerno nizka**, zato se bodo pričele naglo razvijati privatne institucije ter nadomestne oblike socialnega varovanja (v okviru zavarovalništva, bančništva, dohodki iz premoženja ipd), ki pa jih bodo socialno najbolj ogroženi težko dosegli.
- oskrba z osnovnimi dobrinami bo zadostna in mestoma celo nadpovprečna v centralnih območjih, medtem ko bo v perifernih, posebej redko in razpršeno naseljenih območjih nezadostna. Neenakomerna ponudba in prevelika konkurenca za tržne deleže na nižji ravni bo opazen del prebivalstva silila k oskrbi k čezmejnimi nakupom (nakupovalni turizem).

2.1.2.10. IZOBRAŽEVANJE

- prebivalstvo predvsem perifernih območij bo imelo slabše možnosti dostopa do različnih oblik izobraževanja in s tem različne razvojne možnosti
- v splošnem bo **veliko pobud** in ponudbe predvsem na področju dodatnega izobraževanja in usposabljanja, ki pa med seboj ni usklajeno in regulirano. Izobraževalni standard bo zelo neenoten
- **koncepti vzgoje in izobraževanja se bodo pogosto spreminjali**, kar bo zahtevalo veliko prilagajanja npr. pri učbenikih, gradivih, standardih in ne nazadnje tudi zakonodaji in spremljajočih pravilnikih. Vsebinsko prilagajanje in modernizacija bo zato šepala.
- **univerza in znanstvenoraziskovalna sfera bosta slabo povezani** in usklajeni, zato tudi manj konkurenčni na mednarodni ravni. Prav tako ni pričakovati tesnejšega sodelovanja med raziskovalno sfero in uporabniki, zato bo implementacija novega znanja v gospodarstvu, tehnologiji, upravi, politiki, družbi in kulturi razmeroma šibka.

2.1.2.11. NACIONALNI IN KULTURNI RAZVOJ

- zaradi pomanjkanja smernic se **zmanjšuje pomen nacionalne kulture in identitete**, predvsem pri nekaterih socialnih skupinah ter v robnih območjih in etnično zelo raznolikih okoljih. To še posebej negativno vpliva na pripadnike slovenskih manjšin v zamejstvu, pa tudi v izseljenstvu in zdomstvu. Prihaja do inferiorizacije kulture na vseh področjih.
- na državni ravni se **zmanjšuje se moč in pomen nacionalne pripadnosti, identitete in kulture**, na mednarodni pa prepoznavnost. Zaradi moči lokalizmov se »lokalizira« tudi pojmovanje nacije in kulture (priznavanje narečij in folklore namesto knjižnega jezika in kulture kot »edinih pravih« elementov nacionalne identitete).
- razvijejo se **nadpovprečno močni lokalizmi in regionalizmi**, ki prek parcialnih interesov usmerjajo tudi administrativno ureditev ter krepijo **upravno razdrobljenost**, posledično pa povzročajo podrejen položaj v regionalnih združevanjih v EU (oblikuje lahko le zelo šibke lobije na mednarodni ravni). Tako ni možnosti za oblikovanje močnejših slovenskih regij in regionalnih središč. Obenem se zlasti v perifernih in obmejnih območjih krepijo **centrifugalne tendence**.
- **naravna in kulturna dediščina je prepuščena lokalni iznajdljivosti in interesom** (kar je včasih celo boljše kot preveliko zaščitništvo). Ni konceptov za razvoj kulture v najširšem pomenu (tudi npr. v urejanju krajine, arhitekture, parkov itd.), temveč se pogosto nekritično prevzema trenutne modne vzore iz tujine. To je kritično zlasti za obmejna območja, ki mejijo na poselitvena jedra Slovencev v zamejstvu.

2.2. TRADICIONALISTIČNI SCENARIJ

2.2.1. SPLOŠNI ORIS TRADICIONALISTIČNEGA SCENARIJA

Dispozicija tradicionalističnega scenarija temelji na **nostalgičnih interpretacijah dosedanjega razvoja**. V tej "retro" optiki naj bi bodoči razvoj usmerjali tako, da bi v **obnovili nekdanjo obstoječo "idealno" stanje**, ko so še obstajale "pristine" skupnosti, ki so živele skladno z naravo in same seboj. Čeprav se morebiti zdi, da je takšna dispozicija preveč nerealna, oz. skoraj karikirana, pa je zlahka marsikje mogoče najti sledi te opcije.

Prostorska komponenta tradicionalističnega scenarija močno **poudarja kmetijsko funkcijo podeželskega prostora** in je bolj ali manj odkrito nezaupljiva do urbanih bolj diferenciranih razvojnih opcij. Skladno s to dispozicijo bo prioriteten razvoj manjših (podeželskih) središč. Tudi odnos do okolja bo podrejen tradicionalni kmetijski rabi. Druge dejavnosti bodo samo dopolnilo temeljni kmetijski funkciji podeželja.

Drobna lastniška posestna struktura se ne bo bistveno spremenila in bo močno določala urejanje prostora. Težavno bo zlasti pridobivanje podpore za posege splošnega (javnega) pomena. Drobno lastniška »obramba lastnega dvorišča«, pa bo po drugi strani preprečevala tudi preveč lahkotno eksternalizacijo okoljskih stroškov, ker bo izredno senzibilizirano dojemanje posegov v "sveto" kmetijsko zemljo oz. podeželski prostor. Ta obrambna logika bo imela pozitivne okoljske učinke, predvsem zaradi bolj restriktivnih pogojev zidave, oz. posegov v prostor, kar bo otežilo dosedanje ekstenzivno (razpršeno) zidavo. **Vendar pa bo pri osnovni kmetijski dejavnosti težko uveljaviti višje okoljske standarde**, takšne, ki bi bistveno omejevali tehnološko intenzivno kmetovanje. Praznjenje manj razvitih robnih območij se bo zaustavilo. Vendar bo za to potrebno precej sredstev. Izvajanje politike, ponovne trajne poselitve demografsko ogroženih področij, pa bo zaradi izrazitega poudarjanja tradicionalnih kmetijskih programov manj učinkovita. Zaradi tega bo poselitev ohranila že sedaj uveljavljeno nepregledno in nejasno strukturo. Malo je tudi verjetno, da bi se največji urbani centri uspeli okrepiti do mere, da bi postali "konkurenčno" sposobni vsaj v južnem srednjeevropskem prostoru.

Po tradicionalističnem scenariju bo regulacija odprtosti / zaprtosti sistema oz. družbe, kljub načelnemu pristajanju na odprtost **bolj naklonjena restriktivnejši, zaprti ureditvi**. Za obrambo "nemogočega" in nasprotovanje novostim, bo porabljeno veliko družbene energije, t.j. virov. Pri vključevanju v evropske integracije bo eden najpomembnejših prostorskih problemov regulacija dostopa "tujcev", t.j. Evropejcev in "nekmetov" do zemlje. Verjetne so tudi občasne zaostritve in blokade, oz. dolgotrajne konfliktna situacije predvsem na lokalni ravni.

Ker tradicionalistična opcija nima možnosti, da bi bila splošno sprejeta, bo povzročila polarizacijo v prostoru. Urbani centralni predeli bodo bistveno bolj odprto sprejemali tuje vplive, vključno z večjo odprtostjo menjave nepremičnin. Ruralni predeli pa bodo ohranjali nekakšno tradicionalni modernistični eklekticizem, ki je značilen za obstoječo podeželsko in tudi primestno stavbarstvo. **Stanovanjska ponudba bo nefleksibilna**, t.j. tudi tam, kjer bodo viški stanovanjskega prostora, to ne bo močno vplivalo na ponudbo stanovanj. Pomembna in ne najbolj produktivna posledica bo nenormalno podaljševanje nasprotij med urbanih (moderniziranimi) in ruralno (tradicionalistično) usmerjenimi predeli. Številne podeželske občine bodo tudi politično legitimizirale to nasprotje, ki se bo velikokrat operacionaliziralo kot neproduktiven konflikt med lokalnim (občinskim) in centralno državno (nacionalnim) nivojem.

To konfliktno razmerje bo vplivalo tudi na vloga državne avtoritete, oz. državnih institucij zadolženih za urejanje prostora. **Polarizacija bo otežila komunikacijo in jasno razmejitve lokalnih, regionalnih in nacionalnih pristojnosti.** Zaradi potenciranega lokalno - centralnega konflikta in "ideoloških" razlik o vlogi in pomenu prostora (zemlje), bo težko priti do jasne in konsenzualne razmejitve kompetenc. Zaradi tega bodo prav konflikti glede rabe prostora zelo dolgotrajni in težje rešljivi. tudi možnosti, da bi se v takšnih razmerah ustrezno uredilo nelegalno poseganje v prostor, ker bodo lokalne oblasti preveč vezana ne neformalne vezi in odvisnosti.

Tudi zunanji vplivi, vsaj na kratek rok, ne bodo uspešni pri urejanju posegov v prostor. **Prostor, oz. raba prostora bo ostala eden temeljnih kompetenc tradicionalistično usmerjenih podeželskih akterjev.** Ti bodo zavračali tako državne intervencije in tudi logiko tržne regulacije poseganja v prostor. Soudeležba pri urejanju prostora bo sicer relativno močna, vendar bo konfliktna in nasprotovalna. Večja bo mobilizacija »proti«, kot mobilizacija »za« morebitne posege v prostor. Vzdrževanje takšnega stanja na podeželju pa bo zaradi močno podoptimalnih ekonomskih performans v precejšnji meri padlo na ramena celotne družbe. Tudi to bo kljub sklicevanju na višje interese vir stalnih in ponavljajočih konfliktov.

Ena temeljnih značilnosti urejanja prostora po tradicionalističnem scenariju bo prevlada mikro, t.j. lokalne logike nad nacionalno. Ta razvojna varianta bo do neke mere **uspešna pri ohranjanju raznovrstnosti in drugih okoljskih kvalit** slovenskega prostora, manj uspešna pa bo pri izrabi ugodne geostrateške pozicije.

Okoliščine, ki podpirajo tradicionalistični scenarij bi lahko strnili v naslednje poudarke:

- nelagodje in naraščajoči odpori večji odprtosti družbe;
- relativno nizek ugled, avtoriteta državnih institucij;
- prepotencirana centralno - lokalna dihotomija;
- razdrobljena upravno politična struktura;
- proturbana vrednotna struktura, javno mnenje;
- tradicionalni lokalizem, visoka mobilizacija za "obrambo lastnega dvorišča";
- naivne in poenostavljene predstave o varovanju narave;
- poenostavljene predstave o lastništvu zemljišč;
- razpršena poselitvena struktura;
- slaba prometna povezanost prostora;
- nizka prostorska mobilnost;
- slabo razvit javni prometni sistem;
- relativno nizka stopnja urbanizacije;
- razdrobljeno lastništvo zemlje;
- tradicija neformalnega poseganja v prostor;
- razširjenost samograditeljstva;
- razširjenost samopridelovanja hrane;
- nizek delež stanovanj v javni lasti; itd.

2.2.12 POSILITEV

2.2.2. DRUŽBENI IN PROSTORSKI UČINKI TRADICIONALISTIČNEGA SCENARIJA PO PODROČJIH

2.2.2.1. DEMOGRAFSKI RAZVOJ

- tradicionalistični scenarij je od vseh načeloma še najbolj naklonjen **vzpodbujanju naravne rasti** (natalitete) prebivalstva. Izraža se v podpori družini, otrokom, šolstvu, ker želi s čim manjšim doseljevanjem tujcev stabilizirati domač trg delovne sile in potrebe po njih.
- **ni naklonjen novim oblikam družinskega življenja**, čeprav jih skoraj ne more preprečiti in bistveno omejevati, zato je tudi končni učinek na pluralizacijo tovrstnih oblik bivanja sorazmerno skromen.
- zaradi šibkejše urbanizacije oziroma suburbanizacije kot posledice na splošno nižje ravni internih in mednarodnih migracij se bodo **sprva razlike v demografski karakteristikah nekoliko zmanjšale** (še vedno bodo opazne), **nato pa se bodo pričele ponovno močno povečevati** zaradi ekonomske neuspešnosti tega modela in njegove slabe konkurenčnosti v kontekstu evropskih integracij.
- tradicionalistični scenarij **ni naklonjen številnejšemu priseljevanju tujcev** bodisi sezonsko in začasno (delo) bodisi za stalno naselitev. Pritisk za doseljevanje bodo manjši kot pri drugih razvojnih scenarijih zaradi nekoliko nižje gospodarske rasti in tendence enakomernejše rasti in skrbi za podeželski prostor in periferna območja. Ker bo manj delovnih mest, tudi ne bo interesov za doseljevanje. Rodnost se zato ne bo bistveno povečala.
- računati je treba na **nekoliko manjše število verižnih migracij**, ki jih ne bodo spodbujale gospodarske razmere, temveč družinske in sorodstvene prilike ter razmere v območjih potencialnega odseljevanja (predvsem območje nekdanje Jugoslavije). Zelo verjetno bodo uporabili ta prostor kot neke vrste prehodni.
- **na pomembnejše doseljevanje strokovnjakov ni računati**. Bolj kot delovne priložnosti pa bodo zanimive zaradi kakovosti bivanja.
- utegne se **zmanjšati rodnost zaradi socialnih pritiskov in nižjega standarda**, na smrtnost bosta delovala dva dejavnika: vpliv čistejšega okolja bi bil pretežno pozitiven in bi vplival na boljše zdravstvene razmere pri populaciji, medtem ko bi nižji standard deloval pretežno negativno. Učinek se utegne izenačiti.
- v perifernih območjih bi kljub vlaganjem in prizadevanju prihajalo do odseljevanja (premalo delovnih mest in neustrezna struktura delovnih mest. **Dolgoročno ta scenarij ne bi mogel zdržati ekonomskih pritiskov** in konkurence sosednjih evropskih regij. Slabša demografska struktura v teh območjih bi imela pretežno negativne učinke tako na rodnost kot na smrtnost. Končni učinek bi bile še težje demografske razmere in struktura v perifernih območjih oziroma nadaljnja periferizacija le-teh.
- v centralnih območjih bi ta scenarij **stimuliral odseljevanje strokovnjakov** zaradi slabše konkurenčnosti na evropski ravni ter tudi v tekmovanju s sosednjimi središči in mestnimi pokrajinami. Beg možganov bi negativno vplival na nadaljnji razvoj, saj bi s tem odtekal najbolj pomemben razvojni element, za katerega vsaka družba sorazmerno veliko vlaga.

2.2.2.2. POSELITEV

- razvoj skuša usmerjati k **bolj strnjeni poselitvi** tako v centralnih (urbanih) predelih kakor na podeželju. Zaradi sorazmerno močnih vzpodbujevalnih ukrepov na podeželju prebivalstvo v manjši meri (v prvi fazi zapušča ta prostor in se seli v urbane predele, po drugi pa dobivajo mesta tudi manj priseljencev od drugod. Scenarij vsebuje zanimiv

paradoks: čeprav sam ni naklonjen urbanizaciji, se zaradi varovanja kmetijskega prostora in omejevanja prodaje zemljišč za gradnjo na podeželju **povečuje pritisk za mestno naselitev in popolnitev praznih (sivih) con.**

- sorazmerno široka območja ravninskih in dolinskih predelov, ki so v zadnjih desetletjih izkazovala vsaj stagnacijo ali pa rahlo povečevanje števila prebivalstva, se pričnejo zlagoma polniti. Razpoložljivi prostor je zaradi že nastalih sivih con in vmesnih zemljišč v neposredni bližini ali znotraj lokalnih in manjših regionalnih središč (posledice do sedaj zelo razpršene poselitve in policentričnega koncepta razvoja) in je tako pripravljena sprejeti priseljence iz mest oziroma iz manj privlačnih delov podeželja. Zato se bo **suburbanizacija in razpršena poselitev nadaljevala.**
- **razvoj se naslanja na moč in vpliv lokalnih skupnosti** in je zato naklonjen ne le podeželju, temveč tudi njihovim generatorjem – lokalnim in manjšim regionalnim središčem. Nadaljevanje policentričnega razvoja je pomemben prispevek k razmeroma široki stabilizaciji poselitvene strukture na podeželskih območjih.
- **večjim regionalnim središčem in Ljubljani ta scenarij ni posebej naklonjen.** Zaradi omejene možnosti prebivalstvenega pretoka, nizke produktivnosti na svetovni ravni ne ustvarja pogojev, niti ni načeloma naklonjen. Obstaja celo neke vrste strah pred močno Ljubljano (populacijsko, infrastrukturno, finančno, medijsko, politično). Zato je tudi manj priložnosti za zadržanje nacionalno izjemno pomembnih inštitucij mednarodnih razsežnosti in širjenje svetovljanstva, ki ga lahko uveljavlja le sorazmerno močno središče. Scenarij lahko v končni posledici povzroči beg določenih inštitucij in slabitev nacionalnih potencialov, torej ravno nasprotno od tega, kar sicer ta scenarij želi načeloma doseči.
- tradicionalistični scenarij je **zelo naklonjen podeželskemu prostoru**, varovanju njegove strukture in identitete. Zlasti za periferna in dosedaj najbolj demografsko in socialnogospodarsko ogrožena območja je to dobrodošlo, ker brez podpor, subvencij in različnih razvojnih vzpodbud ne bi preživela. Varovalni ukrepi ne bi bili naklonjeni spremembam socialnopoestne strukture, zato bi tako podeželje vedno težje prenašalo konkurenco evropskega kmetijstva in svobodnih tržnih razmer. To bi bil izjemno drag projekt vzdrževanja podeželja in sčasoma čedalje težje uresničljiv.
- **moč in vpliv lokalnih skupnosti bo pomagal uveljavljati biokmetije in sonaravno gospodarjenje oziroma trajnostni razvoj** in tako okrepil različnih funkcij podeželja.

2.2.2.3. DRUŽBENO-PROSTORSKE PROJEKCIJE URBANEGA RAZVOJA

Ta scenarij je glede razvojne perspektive slovenskih mest od vseh najmanj primeren, čeprav je v kombinaciji z modernističnim lahko zelo všečen. Predvsem zato, ker **temelji na »protiurbani ideologiji«** v kombinaciji z »romantično malomestno ideologijo«. Protiurbani zagovorniki takšnega scenarija so strnjeni okrog prepričanja, da so mesta, še posebej večja in rastoča, »nujno zlo« prostorskih procesov/razvoja. Malomestni romantiki pa namesto razvoja, parcialno razmišljajo zlasti o »muzealizaciji« mest, o njihovih različnih konzervacijskih vsebinah.

- **Velikost mest se ne bo povečevala**, delovna mesta pa bo treba pospešeno zagotavljati na podeželju s kmetijstvom in s kmečkim turizmom (ter tem povezanimi storitvami) ali v suburbanih področjih v industriji, ki so kar najbližje izvornim bivališčem zaposlenih. To pomeni nadaljnje zaviranje ali vsaj omejevanje pospeševanja mobilnosti prebivalstva in posledično promoviranje tradicionalnega slovenskega »podeželstva« in »malomestništva« kot nacionalnega sistema vrednot.
- **Vzpodbujana bo suburbana poselitev ali poselitev nizke gostote z značilnostmi podeželskega grajenega prostora v mestih** Mestna jedra bodo selektivno »fasadno«

prenovljena, vendar ne bodo celovito, torej tudi bivanjsko revitalizirana. Stagniral bo tudi storitveni sektor v mestnih središčih. Demografsko staranje in siromašenje prebivalstva v starih mestnih jedrih se bo še povečevalo.

- **Raznovrstnost dejavnosti, tako javnih kot zasebnih, se bo zmanjšala.** V tem smislu se bo zmanjševala življensko-stilna, kulturna, graditeljska, ambientalna in druge vrste razločljivosti med mestom in podeželjem. Neformalne, alternativne storitvene in neprofitne (sub)kulturne dejavnosti v urbanem prostoru bodo negativno sankcionirane oz. ne bodo deležne institucionalne podpore. Kot razvojno promovirana in finančno podprta bo infrastruktura in tiste mestne (kulturne) dejavnosti, ki bodo nacionalnega in »slovensko-domačijskega« značaja.
- **Vzpodbujano bo (tradicionalistično) omejeno nadnacionalno povezovanje oz. odpiranje mest,** zlasti regionalnih središč in nacionalne prestolnice, predvsem v protokolarne namene, skupaj s klasično turistifikacijo kar pa ne bo imelo posebnega razvojnega učinka, zaradi nizke stopnje specifičnosti (prepoznavnosti, edinstvenosti) posamičnih mest, nediferencirane storitvene ter kulturne ponudbe in storitev.

2.2.2.4. SOCIALNOEKONOMSKE ZNAČILNOSTI PREBIVALSTVA

- uveljavitev načel in vrednot solidarnosti bo **sprva zmanjšala socialne pritiske v sloju najbolj revnih.** Kasneje se bo zaradi slabe učinkovitosti nekaterih panog industrije in tudi kmetijstva povečeval delež oseb na meji revščine. Stara industrijska območja se bodo pričela slumizirati.
- zmanjšal se bo sloj najbolj bogatih, srednji sloj bo pričel po začetni stagnaciji postopoma nazadovati. Prisotna bo težnja po socialni izenačenosti.
- nosilni družbeni sloj bo nižji srednji sloj, v katerem **bodo prevladovali delavci, manjši obrtniki in podjetniki,** uslužbenci v državnih in občinskih ustanovah. Na podeželju se bo **ohranjal sloj manjših kmetov** in polkmetov, ki bo zaradi različnih podpor in subvencij ne bo čutil potrebe po spreminjanju v večje družinske kmetije. To bo dolgoročno bremenilo ekonomijo in socialo celotne države, hkrati pa zaradi evropske konkurence pritisnjeno na rob ter v čedalje večjem konfliktu tudi z ostalimi uporabniki prostora, ker ne bo multifunkcionalno.

2.2.2.5. DELOVNA MESTA

- Slovenija se bo pričela oblikovati kot homogena nacionalna skupnost. **Povečala se bo navidezna suverenost** pri ekonomski politiki, vendar praviloma pri manj pomembnih zadevah. Zaradi povečanega političnega nadzora nad kapitalom (finančni trgi, posredniki, večje družbe) in kot posledica zaviranja pritoka tujega kapitala se bo rast BDP upočasnila. Ta scenarij zavira razvoj dejavnosti nove ekonomije in zoži prostor na trgu dela za najpropulzivnejše kadre ter sproža beg možganov.
- **pritok tujega kapitala bo oviran,** naraščal bo strah pred tujci in tehnološkim razvojem. Krepile se bodo pobude za »slovenske« variante reševanja podjetij. Posledično se bo zmanjšala fleksibilnost delovne sile. Razvijala se bo neformalne oblike ekonomije (bazar) ter podpirala lokalno-regionalna ekonomija. Posledica zapiranja pred tujim kapitalom bo uveljavljanje predvsem kapitala slovenskih sosedov –torej »teritorialni« kapital, ki ima tudi največ političnih ambicij (in ravno pred tem bi se tradicionalistična družba rada obvarovala).
- **podpora tradicionalni ekonomiji in lokalnim pobudam se bo povečala.** V okviru tega imajo ukrepi za ekonomsko in demografsko stabilizacijo podeželja zelo velik pomen. Ta podpora bo morala v nadaljevanju črpati predvsem iz lastne akumulacije ter uspešnih

novih podjetij. Kmetijstvo bo računalo na pomoč domačih subvencij in evropskih skladov, vendar bo sorazmerno malo storilo za trajnejše socialnopošestne spremembe in s tem za dolgoročno stabilizacijo kmetijstva in podeželja. Uveljavilo pa se bo »eko-kmetijstvo« in drobno podjetništvo.

- **intervencijski način naj bi reševal vrsto socialnih stisk**, ki bodo posledica v splošnem manj uspešne ekonomije, saj se globalizaciji ekonomskih odnosov in procesov tudi z zapiranjem (sploh pa ne v EU) ne da ubežati. Pričakovati je velik socialni transfer, ki bo še bolj bremenil ekonomske subjekte in silil najbolj uspešne k umiku v tujino.

2.2.2.6. DRUŽBENO-PROSTORSKE IMPLIKACIJE INFORMATIZACIJE

- informatizacija bo dojeta kot nekaj vsiljenega, odvečnega, lahko vodi v ogrožanje že obstoječih kvalitetnih projektov (npr. projekt računalniškega opismenjevanja v osnovnih in srednjih šolah),
- informatiziranost bo kazalec urbanosti kot vsakdanje življenjske prakse,
- informacijsko razvita bodo okolja in akterji, ki se bodo vključevali v globalno delitev dela.,
- informatizacija bo dodatno okrepila in lokalistične tendence.

2.2.2.7. STANOVANJA

- **slaba ponudba stanovanj** različnih cen, velikosti in kakovosti; velikost stanovanj se bo le počasi prilagajala novi sestavi gospodinjstev (na primer večanju deleža enočlanskih, enostarševskih družin, družin brez otrok ipd.).
- **nesorazmerno velika bo podpora države za stanovanjsko gradnjo (in tudi siceršnji razvoj) nekaterim manjšim in srednje velikim podeželskim središčem.** Posledica bodo izredno visoke cene stanovanj v nekaterih večjih ali turističnih središčih in njihovi suburbani okolici, ter nižje cene stanovanj na za bivanje manj ugodnih območjih, tudi v nekaterih manjših in srednje velikih središčih. V večjih mestih se bo stopnjevala problematika pomanjkanja socialnih stanovanj za tisti del prebivalstva, ki si s svojimi dohodki ne more zagotoviti ustreznih (niti po minimalnih standardih ustreznih) stanovanjskih razmer.
- na podeželju in suburbanih območjih bo zaradi zaščite kmetijske zemlje **omejena razpršena gradnja** stanovanj. Manj bo tudi počitniških stanovanj v različnih območjih.
- v splošnem se bo povečeval delež lastniških stanovanj; na podeželju in v manjših središčih bo sploh odločno prevladoval. Zaradi slabših ekonomskih možnosti se bo povprečna opremljenost stanovanj lahko celo poslabšala.

2.2.2.8. REKREACIJA

- lokalne iniciative bodo **močno podpirale rekreacijo in turizem** kot dejavnosti predvsem v podeželskem prostoru. Pospeševale bodo zlasti oblike t.i. »naravnega« udejstvovanja na različnih pokrajinskih elementih. Kakovost okolja bo dodatno stimulirala tovrstne dejavnosti.
- **nižji standard** zaradi nižjih razvojnih učinkov in nižje gospodarske rasti ter dohodkov bo **omejil število udeležencev redne rekreacije.** Neudeležba pri tem je slaba naložba za zdravje populacije, slabela pa bo tudi domača klientela. v splošni orientaciji k domačijskosti bodo tudi tukaj vrtičkarstvo in različni hobiji igrali zelo pomembno vlogo. Ločnica med hobi – kmetijstvom in polkmetijami bo precej zabrisana.

- zaradi močne tradicionalne naravnosti bo **verjetno malo pozornosti namenjeno nekaterim novim oblikam rekreacije** ter njihovim prostorskim potrebam, ali pa ne bodo zmogle preprečevati škode na conah največjih rekreacijskih obremenitev. Premalo pozornosti bo namenjeno tudi novim zahtevam delovnega časa in načina življenja.

2.2.2.9. OSKRBA

- mreža zdravstvenih ustanov bo **razširjena po celotnem državnem ozemlju**, z lokacijami predvsem v lokalnih središčih (osnovna mreža zdravstvenih postaj, dispanzerjev ipd.), ter večjih regionalnih središčih (bolnišnice). Opazno večjo koncentracijo različnih zdravstvenih ustanov bo imela le Ljubljana. Taka mreža bo po eni strani sicer ustrezala merilom čim boljše dostopnosti, vendar bo razmeroma draga. Zaradi težnje po »popolni« javni oskrbi bo manj zasebnih zdravstvenih storitev in bo določena domača klientela iskala te storitve v tujini
- tudi mreža različnih **socialnih ustanov bo razporejena glede na gostoto poselitve** z lokacijami predvsem v starih občinskih središčih (manjša mesta) ter seveda močnejšo zgotovitvijo v Ljubljani. Raven socialnega varstva bo glede na ekonomsko učinkovitost visoka, kar pa bo za gospodarstvo slejkoprej obremenjujoče in bo imelo na koncu ravno obraten učinek – torej nazadovanje ravni socialnega skrbstva. Razlike v socialni oskrbi med podeželskimi in mestnimi oziroma centralnimi in perifernimi predeli se bodo sprva zaradi načrtnega prizadevanja po enakomernejši razporeditvi ustanov in poenotene ravni za vse prebivalstvo zmanjševale, pri vztrajanju tega scenarija pa pričele zaradi ekonomske neučinkovitosti povečevati
- prevladovala bo **dokaj razdrobljena trgovinska in druga oskrbna ponudba**. Zaradi nižjega življenjskega standarda in slabše razvitega terciarnega sektorja (storitve) bo nekoliko skromnejša ponudba zlasti v višjem kakovostnem (in cenovnem) razredu, ki jo bodo zainteresirani zadovoljevali v tujih središčih. V strukturi obratov bodo prevladovali manjši zasebni obrati z navezanostjo na lokalno zaledje; delniških družb bo manj. Razmeroma dobro razvita in razširjena bo mreža zadrug, ki bodo zlasti na podeželju opravljale zelo pomembno kupoprodajno vlogo, kar bo koristilo zlasti manjšim kmetijam (in polkmetom). Uveljavil se bo tudi neposredna oskrba prebivalstva s hrano predvsem z biokmetij. Ponudba različnih uslužnostnih dejavnosti bo precej skromna zaradi nižjega standarda in manjše mobilnosti prebivalstva

2.2.2.10. IZOBRAŽEVANJE

- mreža vrtcev, osnovnih in srednjih šol bo razmeščena po vsej državi, praviloma skladno s prebivalstvenimi gostotami. Uveljavili se bodo poenoteni standardi za vse šole določenega tipa ne glede na lokacijo
- pričakovati je razmeroma veliko razpršenost različnih šol in tečajev dodatnega ali dopolnilnega izobraževanja in usposabljanja, skladno s policentrično zasnovano funkcij v prostoru in načelom čim večje bližine teh ustanov
- implementacija novega znanja v uporabno sfero bo sorazmerno skromna, zato pa bo tudi podpora različnim znanstvenoraziskovalnim ustanovam majhna. Zaradi togosti se bo del znanstvenikov in raziskovalcev začel zaposlovati v tujini, predvsem v bližnjih raziskovalnih in univerzitetnih središčih
- zaradi relativne zaprtosti bodo univerze in višje ter visoke šole stagnirale, se premalo povezovale s tujimi univerzami, se premalo vključevale v mednarodne programe izmenjav profesorjev in študentov. Posledica bo pretežno enosmeren tok študentov in tudi profesorjev iz Slovenije v tujino, oziroma izrazit beg možganov. Prav tako se bo univerza

premalo povezovala z domačimi raziskovalni in znanstvenimi ustanovami ter tudi uporabniki. Prisotna bo težnja po odpiranju regionalnih oddelkov univerz oziroma inštitutov

- povprečna izobrazbena raven se bo postopoma dvigovala; nadaljnjo rast bo ovirala odseljevanje visoko kvalificiranih, posebej iz perifernih območij

2.2.2.11. NACIONALNI IN KULTURNI RAZVOJ

- **lokalizmi in regionalizmi imajo zaradi izdatnih vzpodbud precej moči**, ki jo lahko dobro izkoristijo za večjo mobilizacijo (gospodarsko, kulturno ipd.) na lokalni in regionalni ravni. Uveljavila se bo izrazito razdrobljena upravna razdelitev na manjše in jasno prepoznavne enote. Močnejšim regionalnim središčem in celo nacionalnemu bo dana manjša pozornost. Razvijal se bo določen odpor do centra, kar ima dolgoročno zelo slabe učinke na nacijo in nacionalno kulturo kot celoto.
- varovanje nacionalne kulture in identitete, vključno s pripadniki manjšin, izseljencev in zdomcev, se uveljavi kot visoka vrednota. Vendar je **nacionalnost in nacionalna kultura opredeljena ozko**, nanašajoč se na tradicijo in dediščino, kar je v kontekstu dinamike odločno premalo in nezadostno. Ni konceptov razvoja nove kulture, vključno z oblikovanjem elementov kulturne krajine v urbanih območjih in na podeželju. Zaradi zapiranja je na državni ravni samozadostno, v svetovnem (predvsem evropskem) okviru pa se inferiorizira. Pomanjkanje svetovljanstva na različnih področjih povzroča centrifugalne učinke na celotnem ozemlju, še posebej pa v perifernih in obmejnih območjih.
- varovanje naravne in kulturne dediščine spremlja vrsta lokalnih in nacionalnih zaščitniških ukrepov. Vendar obstaja velika **nevarnost, da se prezrejo ekonomska načela** in mednarodna konkurenčnost, zato utegne biti protekcionizem v prihodnosti zelo draga in manj uspešna oblika varovanja dediščine.

Nepremičninski promet bo sprožil, odprta za vse, to pa pomeni, da bodo preostale lokalne lokacije dostopne predvsem premožnejšim domačinom in tujim tujcem. Pričakovati je navedbo tudi povečana raven okoljske zaščite zaradi povečane gostote na atraktivnih lokacijah (obala, alpski prostor ipd.) Odkritost prostora bo vsaj nekaj časa, t.j. dokler se razlika med Slovenijo in Evropo ne bo zmanjšala omogočila selitev okoljsko manj primernih dejavnosti, predvsem za praznično najbolje opremljene lokacije ob t.i. prometnem križu. Nastajali bodo zapleti oz. konflikti, ki se jih bo večinoma mogoče reševati z odkupi in preločevanji. Ekstenzifikacija okoljskih stroškov bo eden glavnih motivov pri poseganju v prostor.

Modernistični svetovi predvideva tang. izmenitvo prevlado makro-veščinske logike urejanja prostora. Makro-veščinska (stara) logika bo uveljavila le tam, kjer bo tudi ustrezna, t.j. močno finančno podprta. To pa pomeni, da bodo preostali prostorski nameni in razvijanje. Stari-veščinska pomenila se bo prilagodila tem pravnim tako da s strani upravno-teritorialne organizacije določijo, kje bodo nastajali in kje bodo razvijali. To bo prva stvar, ki jo bodo upravniki in drugi organi upravnih enot določili. To bo prva stvar, ki jo bodo upravniki in drugi organi upravnih enot določili.

2.3. MODERNISTIČNI SCENARIJ

2.3.1. SPLOŠNI ORIS MODERNISTIČNEGA SCENARIJA

Modernistični scenarij predvideva pospeševanje temeljnih modernizacijskih procesov. Na prvem mestu je treba omeniti "nedokončano" urbanizacijo, t.j. nizko stopnjo urbanizacije, glede na siceršnji ekonomski in družbeni razvoj. Scenarij predvideva zaustavitev ali vsaj bistveno **omejitev razpršene pozidave** (poselitve) in okrepitev obstoječih urbanih centrov, med katerimi se bodo nekateri okrepili tudi na račun manjših oz. razvojno stagnirajočih centrov in celih regij (npr. področja z zastarelo industrijsko ekonomsko strukturo).

Razvojna vloga podeželskega prostora bo majhna, demografsko praznjenje se bo nadaljevalo in bo zajelo tudi nekatera manjša periferna središča. Kmetijstvo se bo razvijalo predvsem v predelih, ki omogoča intenzivno pridelavo in doseganje ekonomsko rentabilno produkcijo. To bo povzročilo spremembo lastniške strukture, v smeri večanja posesti, kar bo logično povzročilo še dodaten padec deleža kmečkega prebivalstva. **Razlika v kvaliteti življenja med mestom in podeželjem bo velika**, v korist urbanih prostorov. Vendar pa bo tudi redkeje poseljen podeželski prostor pridobil nekatere primerjalne prednosti, predvsem za ljudi višjimi okoljskimi standardi.

Najbolj turistično in rekerativno zanimiv podeželski prostor bo na eni strani intenzivno izrabljen, obenem pa se bodo opustela področja renaturalizirala. V teh predelih se bo močno spremenila podoba krajine, vendar pa bo potencialno ta prostor primeren za razvoj ekoturizma. Velika večina ljudi bo prebivala v centralnih predelih ob glavnih prometno infrastrukturnih koridorjih. Vzdrževanje in zviševanje kvalitete okolja v teh predelih bo zahtevno in zaradi visokih stroškov le deloma učinkovito.

Razmerje med centrom in periferijo, oz. med državo in lokalnim nivojem bo sicer konflikteno, vendar pa bo imela **država diskrecijsko moč odločanja** in tako tudi učinkovite instrumente za razreševanje zapletov. Zelo pomembno, oz. odločilno vlogo pri urejanju prostora pa bo imel trg oz. tržna logika. Pri tem bodo imeli precejšno vlogo veliki nadnacionalni sistemi, katerih pomen bo naraščal z odpiranjem družbe in nadnacionalnimi integracijami. Prav to bo povzročilo tudi socialne konflikte, oz. odpore proti posegom v prostor. Pogosti konflikti bodo mobilizirali civilno družbo in spodbudili prizadevanja za soodločanje pri urejanju prostora. Vendar bo ta mobilizacija večinoma relativno neučinkovita in nemočna.

Nepremičninski promet bo sproščen, odprt za vse, to pa pomeni, da bodo **atraktivnejše lokacije dostopne predvsem premožnejšim** domačim in tujim akterjem. Pričakovati je mogoče tudi povečano obremenitev okolja, zaradi povečane gostote na atraktivnih lokacijah (obala, alpski prostor ipd.) Odprtost prostora bo vsaj nekaj časa, t.j. dokler se razlika med Slovenijo in Evropo ne bo zmanjšala omogočila selitev okoljsko manj primernih dejavnosti, predvsem na prometno najboljše opremljene lokacije ob t.im. prometnem križu. Nastajali bodo zapleti oz. konflikti, ki pa jih bo večinoma mogoče reševati z odkupi in prelokacijami. Eksternalizacija okoljskih stroškov bo eden glavnih motivacij pri poseganju v prostor.

Modernistični scenarij predvideva torej izrazito **prevlado makro-večinske logike urejanja prostora**. Manjšinjska (mikro) logika bo učinkovita le tam, kjer bo tudi ustrezno, t.j. močno finančno podprta. To pa seveda pomeni precejšnje prostorske neenakosti in razslojevanje. Stanovanjska ponudba se bo prilagodila tem pogojem, tako da o nastal cenovno močno diferenciran stanovanjski trg. Manj razvit in manj diferencirana pa bo javna stanovanjska ponudba, kar bo tudi prispevalo k naraščanju socialnih razlik.

Ta razvojna varianta bo **učinkovita pri izrabi geostrateške in prometne lege**. Dobro opremljena območja z dobro dostopnostjo se bodo ekonomsko hitro razvijala. Zaradi zgostitve dejavnosti na relativno majhnem prostoru pa bo okoljska - obremenitev velika. Moderne tehnologije bodo sicer v določeni meri zmanjševale ta negativni vpliv, vendar bo intenzivni razvoj nedvomno tudi zniževal okoljske elemente kvalitete življenja. Skratka, modernistični scenarij bo poslabševal kvaliteto okolja kot eno primerjalnih prednosti slovenskega prostora.

Nekatere okoliščine, ki podpirajo modernistični scenarij:

- formalna centralizacija prostorskih odločevalskih kompetenc;
- krepitev vloge nekaterih urbanih središč;
- visoka stopnja identifikacije z nacionalnim prostorom;
- vzpostavljanje državnega (nacionalnega) sistema;
- pomanjkljiva sistemska interpenetracija (nesodelovanje, nekoordiniranost resornih politik);
- zamudniško in neselektivno vpeljevanje že zastarelih modernističnih principov, institucij;
- prevladujoče produktivistično dojetje podoželje, obdelovalne zemlje;
- geostrateški položaj, ki spodbuja tranzitno rabo prostora;
- izboljšave prometne povezanosti prostora;
- pospešena gradnja avtocestnega sistema;
- priprave na gradnjo velikih energetskih sistemov;
- visoka stopnja obremenjenosti okolja z odpadki;
- enostranska avtomobilistična prometna usmerjenost; ipd.

3.3.2.2. POSELJITEV

- centralna območja, zlasti prestolnica in regionalna središča se bodo zaradi priseljevanja precej okrepila, tako demografsko kakor tudi funkcijsko. Prednost bodo imele večje središča na čelu z praznino, v širšem pa celotna območja, ki bodo z racionalni dosegljivostjo (vredot.) avtocestnega kroga in imajo razvijenost določene infrastrukturne opremljenosti. Istočasno je mogoče pričakovati koncentracijo v nekaterih jedrih in popoldnjevanje vmesnih praznih (svih) con. Še koncentracijo pa je treba pričakovati tudi vzamernao visoke okoljske obremenitve ter težnje po širjenju mestnega prostora in ponovno nastajanje vmesnih sivih con.
- stara jedra mest bodo zaradi nakopičenih težav, slabe infrastrukturne opremljenosti in v splošnem neprivlačnosti valjiva predvsem za socialno šibkejšje sloje. Obenem se bodo na svih straneh ter na obrobju mest pojavljale revne četrti. Slumizacija mest bo precejšen problem.
- mestni prebivalstva bo na dosegu določenega življenjskega standarda, započelo ožje mestno središče in se selilo na obrobje in celo vase. Nadaljeval se bo trend razpršene poselitve. Sodelovalnega bo prevladoval trend priseljevanja premikov domačega prebivalstva, katerih bo večina priseljevala koncentrirani v mestnih jedrih, predvsem v mestnih

2.3.2. DRUŽBENI IN PROSTORSKI UČINKI MODERNISTIČNEGA SCENARIJA PO PODROČJIH

2.3.2.1. DEMOGRAFSKI RAZVOJ

- razmeroma **visoke okoljske obremenitve** bodo predvsem v klasičnih industrijskih območjih ter v ožji coni prometnih koridorjev poslabšale kakovost življenja, predvsem zdravje prebivalstva, povečevale družbene stroške in prispevale k skrajševanju življenjske dobe, vplivale pa tudi na izseljevanje iz teh območij. To bo stopnjevalo suburbanizacijske pritiske.
- **selitveni saldo bo v celoti krepko pozitiven.** Med priseljenci bodo še naprej prevladovali mlajši z nižjimi kvalifikacijami (ker bodo cenejši) ter tisti, ki bodo prišli na podlagi t.i. verižnih migracij (predvsem iz območja nekdanje Jugoslavije). Število prebivalstva bi se v centralnih območjih konstantno povečevalo zaradi doseljevanja in zaradi rodnosti. Stroški integracije priseljene delovne sile, posebno če bi bila močno različna od domače družbe (mentalitete, norm, kulturno – vedenjskih vzorcev), bi bila sorazmerno visoki, vendar nujni, če se hoče družba izogniti getoizaciji in izključenosti priseljencev in preprečevati konflikte. Pričakovati je manjši beg možganov v bolj privlačna evropska središča (zaradi izobrazbenih, ekonomskih in delovnih pogojev). Vendar se bodo priseljevali tudi tuji strokovnjaki, predvsem za področje tehnologij.
- **v centralnih območjih bo število prebivalstva zmerno in mestoma hitro naraščalo,** nataliteta bo pozitivna, kasneje pa naraščala tudi smrtnost. Centralna območja bodo vsrkavala tako domače prebivalstvo (interne selitve iz podeželja v mesto) kakor tudi veliko večino tujega priseljenega prebivalstva.
- **v perifernih območjih je mogoče pričakovati znatno odseljevanje** zaradi slabših gospodarskih perspektiv, kljub možnostim, ki jih nudi sodobna telekomunikacijska tehnologija. Nadaljevalo bi se z izseljevanjem mlajšega in praviloma tudi bolj kvalificiranega prebivalstva. Pri ostareli strukturi bi bila rodnost zmanjšana tudi čez kritično mero, obenem pa bi se smrtnost pričela posledično močno povečevati.

2.3.2.2. POSELITEV

- centralna območja, **zlasti prestolnica in regionalna središča se bodo zaradi priseljevanja precej okrepila,** tako demografsko kakor tudi funkcijsko. Prednost bodo imela večja središča na čelu s prestolnico, v širšem pa celotna območja, ki ležijo v racionalni dosegljivosti vzdolž avtocestnega križa in imajo sorazmerno dobre infrastrukturne opremljenosti. Istočasno je mogoče pričakovati koncentracijo v mestnih jedrih in popolnjevanje vmesnih praznih (sivih) con. S koncentracijo pa je treba pričakovati tudi sorazmerno visoke okoljske obremenitve ter težnje po širjenju mestnega prostora in ponovno nastajanje vmesnih sivih con.
- **stara jedra mest** bodo zaradi nakopičenih težav, slabe infrastrukturne opremljenosti in v splošnem nepriljubljenosti **vabljiva predvsem za socialno šibkejšje sloje.** Obenem se bodo na sivih conah ter na obrobju mest pojavljale revne četrti. Slumizacija mest bo precejšen problem.
- **mestno prebivalstvo** bo po doseganju določenega življenjskega standarda, zapuščalo ožja mestna središča in se **selilo na obrobje in celo vasi.** Nadaljeval se bo trend razpršene poselitve. Suburbanizacija bo prevladujoči trend prostorskih premikov domačega prebivalstva, medtem ko se bodo priseljenci koncentrirali v mestnih jedrih, predvsem v cenejših.

- **periferna obmejna, gorska, kraška in gričevnata območja bodo še stopnjevala z negativnimi populacijskimi trendi**, zmanjševanjem števila prebivalstva, slabljenjem demografske strukture in drugimi pojavi, ki bodo še zmanjševali vrednost podeželskega prostora. Praznjenje podeželja lahko ponekod preide v kritično mero in opuščanje poselitve in posledično tudi vzdrževanje kulturne pokrajine. Polifunkcionalnost podeželja se bo kljub težnjam po partnerstvu z urbanimi območji zmanjševala. Pretežno industrijsko naravnana paradigma razvoja kmetijstva in drugih dejavnosti ne bo posebej podpirala, zato jih bo silila k racionalizaciji. Posledica bo opuščanje kmetijske rabe in povečevanje obsega zemljišč pod socialnim prelogom. Ta zemljišča lahko postanejo hudo breme že tako šibkim lokalnim skupnostim, obenem pa tudi predmet različnih zemljiških špekulacij in cilj povečanega pritiska vikendašev. V perifernih območjih se bo razpršeni tip poselitve obdržal ali celo stopnjeval.
- slaba podpora podeželju in kmetijstvu na njem lahko predvsem oddaljena obmejna območja postopoma **vodita k večji odvisnosti od središč in regij sosednjih držav** in posledično njihove krepitvi oziroma slabitvi slovenskih regionalnih središč ter nacionalnega središča (ravno nasprotno, kar hoče scenarij doseči na začetku).

2.3.2.3. DRUŽBENO-PROSTORSKE PROJEKCIJE URBANEGA RAZVOJA

- **pomen večjih mest** predvsem Ljubljane, obalnega somestja (zlasti Kopra), Maribora, Celja in Novega mesta **se krepi**, delovna mesta (zlasti na storitvenih področjih) se še naprej koncentrirajo v večjih regionalnih središčih,
- **krepi se urbano-ruralna dihotomija**, pri razvoju mestih pa se ohranjajo in še krepijo klasični geografsko-gravitacijski, demografski in velikostnostni dejavniki,
- **razpršena poselitev, vendar se ta skuša omejevati**. Izrazit poselitveni »porast« ob novozgrajenih in že obstoječih avtocestnih povezavah in mestnih obvoznicah,
- **suburbanizacijski procesi ob večjih mestih se nadaljujejo** in migracijski tokovi se povečujejo, le-ti so predvsem značilni za avtocestni križ in širšo ljubljansko regijo, ki se bo širila,
- nadaljuje se **transformacija industrijskih con v mestih v storitvene dejavnosti**, pojav odpiranja proizvodno-storitvenih con in nakupovalnih ter rekreacijskih središč ob pomembnejših prometnicah na obrobju večjih mest se nadaljuje,
- razvoj mest ni (relativno) avtonomen, temveč je odvisen od centralne politike države in njenih institucij,
- **internacionalna vloga slovenskih mest se večinoma ne povečuje**, razen Ljubljane, ki pa nadnacionalni status predvsem pridobiva na račun državnih in paradržavnih institucij, ambasad ipd. Še naprej ostaja tranzitno mesto druge kategorije v Evropi. Deloma se poveča tudi **nadnacionalni položaj mesta Koper**, predvsem v storitveno-transportnem sektorju.

2.3.2.4. SOCIALNOEKONOMSKE ZNAČILNOSTI PREBIVALSTVA

- **povečevanje sloja revnih** zaradi hitre dinamike, postopnega opuščanja državnih socialnih intervencij in neenakih vključitvenih možnosti. To bo prizadelo predvsem periferna obmejna območja na podeželju ter območja stare industrije in rudarstva.
- **zmanjševanje števila pravih kmetov** najprej, kasneje zaradi odseljevanja s podeželja prav obraten trend, ki lahko pomeni tudi pot k stabilizaciji manj številčnega, toda socialno stabilnega kmečkega sloja. Polkmečka struktura se bo v obliki še tudi kmečkih gospodarstev skušala zadržati v različnih območjih in bo praviloma zgoščena v conah dnevnih migracij tistih podjetij, ki bodo zaposlovala pretežno manj kvalificirano delovno silo.

- **zmanjšanje srednjega sloja**, v katerega bodo vključeni po eni strani visoko kvalificirani strokovnjaki v industrijskih, obrtnih, servisnih (uslužnostnih dejavnostih, po drugi strani pa tudi nekaterih v državni in občinskih ali regionalnih administracijah.
- **krepitev sloja bogatih**, ki bodo imeli zaradi načina življenja čedalje več zahtev (posebne četrti, izbrane vrste rekreacije itn.). Vendar bo krepitev tega sloja dajala delo mnogim predvsem v uslužnostnih dejavnostih.
- pričakovati je sorazmerno **velike razlike med domačim in priseljenim** (v tem primeru predvsem tiste z nizkimi kvalifikacijami) prebivalstvom, ki bo verjetno imel tudi etnične razsežnosti. (v primeru, če bo sloj priseljenih etnično sorazmerno kompakten in tem večji, čim večje bodo kulturne razlike med prišleki in domačini in čim dlje bo trajala družbena integracija le-teh v slovensko družbo.
- **povečevanje marginalnih in socialno izključenih skupin** prebivalstva zaradi brezposelnosti (manj izobraženo domače prebivalstvo bo imelo slabše možnosti za zaposlitev kot tujci, zaposlovanje žensk bo stagniralo ali celo nazadovalo, predvsem pa bo preboj v višje sloje oziroma bolje plačane službe sorazmerno težak. Posebna skupina so ostareli na podeželju in v mestu, kjer bo zaradi zaostrenih konkurenčnih pogojev določen del upokojujencev prisiljen živeti zelo skromno. Pri tem gre tudi za izolacijo zaradi nemožnosti uporabe sodobne informacijske tehnologije.
- **večanje razlik v povprečni življenjskem standardu med območji in regijami.**

2.3.2.5. DELOVNA MESTA

- **visoka koncentracija delovnih mest** v glavnih središčih, predvsem v prestolnici, ter vzdolž avtocestnega križa. Nadaljevanje **koncentracije visoko izobraženih kadrov** in bolje plačanih delovnih mest v državnem središču za sabo potegne potrebe tudi po manj kvalificiranih delih, ki jih opravljajo tujci. Od dejavnosti se v državnem središču osredotočajo predvsem storitve (predvsem finančne, intelektualne storitve in trgovina), medtem ko v ostalih regijah rast gospodarske aktivnosti temelji bolj na predelovalni industriji. V centru se zato povečujejo možnosti za visoko (univerzitetno) izobražene kadre, v ostalih regijah pa za strokovno izobražene in kadre s srednjo izobrazbo.
- **Nadaljevanje centraliziranega modela razvoja države** utrjuje razlike med regijami tudi v smislu delovanja uprave. Le-ta je bolj usposobljena v glavnem mestu. To pomeni dodaten stimulans za hitrejšo rast privatnega sektorja v državnem središču z vsemi znanimi posledicami.
- koncept ekonomsko neučinkovite in socialno vprašljive socialne države bo pričel nadomeščati koncept socialne družbe odgovornih posameznikov. Vendar je socialnih transferjev še zelo veliko zaradi znatnih socialnih stisk v nekaterih manj uspešnih panogah in dejavnostih.
- povečuje se socialna in prostorska **mobilnost delovne sile**, hkrati pa se povečuje tudi zaposlenost.
- vloga in pomen državnih ekonomskih intervencij se zmanjšuje, dokončno pa se uveljavijo načela in praksa tržnega gospodarstva. Večja preglednost in fleksibilnost je privlačna za tuje in domače vlagatelje.
- v velikostni strukturi podjetij se **krepijo večja podjetja v industrijskih, trgovskih, bančništvu in zavarovalništvu in nekaterih drugih servisnih dejavnostih**, krepijo pa se tudi drobno podjetništvo predvsem v različnih oblikah storitvenih dejavnosti. Velika, razvojno naravnana podjetja bodo bolj akumulirala kapital in visoko kvalificirane kadre, vendar so lahko tudi zelo ranljiva in celo dolgoročno tvegana.

2.3.2.6. DRUŽBENO-PROSTORSKE IMPLIKACIJE INFORMATIZACIJE

Za modernistične scenarije je značilno prevladovanje makro-politik tako pri prostorskem kot tudi pri družbenem razvoju nasploh. Čeprav gre pogosto za kritizirano prevlado makro logike, ki je običajno nesenzibilna za majhne, vendar ključne razlike, je pogosto ravno ta »**makro-navdih**« **omogočal izrazite razvojne skoke**. Če gledamo področje informatizacije, ugotavljamo, da informacijsko najbolj razvite družbe dolgujejo svojo razvitost skoraj izključno modernističnim scenarijem informatizacije. Običajno so se uspešne zgodbe o začenjale kot izraziti modernistični projekti.

- **nadaljevanje že začelih nacionalnih projektov informatizacije** (računalniško opismenjevanje v OŠ in srednjih šolah, plačilni promet, elektronski podpis),
- informatizacijsko »razsvetljena« državna oblast lahko zagotovi **optimalizacijo izkoriščanja informacijskih omrežij organizacij v državni lasti** (ELES, DARS...),
- pilotni projekti lokalnih virtualnih demokracij, ki lahko izkoriščajo (nadgrajena) obstoječa TV- kabelska omrežja, izvedeni na ravni različno velikih prostorskih agregatov, omogočajo **približevaje informacijsko najbolj razvitim okoljem**,
- izbira **informatizacije kot razvojno ključnega področja** je podprto z ustrezno davčno politiko, ki bo pritegovala tuje investitorje in spodbujala domače akterje k čim hitrejši informatizaciji in virtualizaciji poslovanja in ponudbe storitev.

2.3.2.7. STANOVANJA

- **ponudba stanovanj glede na velikost, kakovost, opremljenost in lokacijo se bo močno povečala**. Kljub državni ali občinski gradnji stanovanj bo za povpraševanjem zaostajala ponudba socialnih stanovanj in stanovanj v nižjih cenovnih razredih.
- zaradi povečanja ponudbe bodo **cene stanovanj stagnirale ali celo nekoliko padle**. Cena bo tudi bolj odvisne od lokacije, s čimer se bo postopoma ustvarjala prostorska socialno-ekonomska diferenciacija prebivalstva in logična coniranost predvsem mestnega prostora (četrti).
- zaradi izrednega povečanja gradnje stanovanj za trg lahko pričakujemo tudi **povečanje zdaj nesorazmerno majhnega deleža najemniških stanovanj**; kljub temu bo delež lastniških stanovanj ostal v Sloveniji med najvišjimi v Evropi.
- Obseg razpršene gradnje se bo pričel zmanjševati, izboljšala se bo izkoriščenost obstoječe infrastrukture. Obenem se bo infrastruktura intenzivno prenavljala in modernizirala, ne le v mestih, ampak tudi na suburbanih in podeželskih območjih (na podeželju zlasti v središčih). V starih industrijskih predelih in jedrih mest bo ponekod prišlo do slumizacije in s tem do kakovostnega nazadovanja stanovanjskega fonda v teh predelih.

2.3.2.8. REKREACIJA

- **najmočnejša cona različnih rekreativnih dejavnosti ter dejavnosti prostega časa bo suburbana cona**, kjer se bodo sicer zgoščevale različne dejavnosti od prometa, bivanja, servisnih dejavnosti, obrti in industrije, intenzivno kmetijstvo in različne rekreativne rabe prostora. Zaradi močnih zgostitev dejavnosti si bodo nekatere kmalu v nasprotju in bo prihajalo do konfliktnih rab prostora. Sorazmerno velik bo pritisk vrtničkarjev in hobi-farm, zlasti za mlajše upokojece. Povečal se bo promet na krajše razdalje in s tem okoljska obremenitev.
- **mestni prostor bo prav tako nudil sorazmerno obširno ponudbo**. Prednost mest je v večji zgostitvi uporabnikov in racionalnejši tovrstni infrastrukturi, slabost pa v

pomanjkanju (primernega, optimalnega) prostora. V mestnem prostoru se bo potreba po napol rekreativnih potrebah obstoječih mestnih površin povečevala z mobilnostjo prebivalstva in s prisotnostjo določenih skupin prebivalstva v posameznih četrtih (študenti, dijaki, strokovnjaki na začasno prisotnostjo, sezonski ali začasni delavci, ostarelo prebivalstvo) oziroma na posameznih mestnih predelih. Tudi v mestih bo prihajalo do konfliktnih interesov glede rabe prostora. suburbani coni.

- **velike obremenitve okolja** predvsem v nekaterih (klasičnih in novih) industrijskih območjih bodo odbijale rekreacijo v lokalnem okolju ter ga usmerjali na nekoliko večje razdalje.
- v rekreativnih dejavnostih ne bo sodelovalo celotno prebivalstvo, predvsem ne tisti z najnižjimi dohodki.
- na podeželju se bo povečal delež prebivalstva, ki se redno posveča rekreaciji in različnim dejavnostim v prostem času. Prišlo bo do še **izdatnejšega pritiska zlasti na počitniška stanovanja**. Le-ta lahko pomenijo izdatno obremenitev okoljskih prvin podeželja, obenem pa so lahko tudi donosna dejavnost, vendar praviloma ne na lokalni ravni. Vikendaši so lahko tudi izdatna podpora ohranjanju podeželske kulturne pokrajine, lahko pa tudi predhodnica trajnejše naselitve predvsem na stara leta. S tem v zvezi je treba opozoriti zlasti na interes zasedanja objezerskih in obmorskih prostorskih kapacitet – litoralizacijo.

2.3.2.9. OSKRBA

- zdravstvene ustanove se bodo **razporedile glede na največje povpraševanje**, zato je največja zgotostev le-teh predvsem v **centralnih območjih**. Javne tovrstne ustanove bodo razporejene po prostorski hierarhiji (osnovno v regionalnih in lokalnih središčih, višje (raven bolnišnic, klinik ipd.) pa v večjih regionalnih središčih in predvsem Ljubljani. Zaradi močne depopulacije z nekaterih perifernih območij bo lahko prišlo do racionalizacije in s tem ukinitve nekaterih dosedanjih regijskih bolnišnic. Raven oskrbe bo v splošnem visoka, vendar je ne bodo dosegle vse skupine prebivalstva, predvsem pa bo regionalno neenakomerno porazdeljena. Zlasti periferna območja bodo imela bistveno skromnejšo ponudbo, tako javno kot zasebno
- pojavila se bo močna **ponudba zasebnih zdravstvenih in podobnih (alternativnih) storitev**, ki se bodo locirale izrazito na povpraševanje, zato bo njihova koncentracija predvsem v Ljubljani in njenem metropolitanskem območju ter po turističnih območjih. Ta ponudba bo računala tudi na klientelo izven Slovenije ter na nekatere skupine slovenskega prebivalstva. Kot posebna oblika se bodo uveljavili sanatoriji za pretežno starejše prebivalstvo, ki pa bo dostopno le tistim z dovolj dohodki
- mreža javnih socialnih ustanov bo sledila regionalni upravni shemi ter opazno večji koncentraciji v državnem središču. Zaradi naglega tempa razvoja, ki mu ne bodo mogli vsi uspešno slediti, bo sorazmerno veliko prosilcev različnih oblik pomoči in s tem v zvezi precejšnje breme gospodarstva.
- pri oskrbi bo **ponudba raznovrstna po ceni, kakovosti in dostopnosti**. Na podeželju se bodo uveljavili pretežno manjši zasebni obrati, v mestih in predvsem večjih zgoštitvah pa večji blagovni centri in nakupovalna središča z zelo raznovrstno ponudbo (s parkirišči, zabavišči, rekreacijski površinami ipd.). Močno se bodo razširile nove oblike ponudbe (po svetovnem spletu, po katalogih, od vrat do vrat itd.). Nekatero skupine prebivalstva z nižjimi dohodki, ostareli zaradi mobilnosti ali nedosegljivosti informacijske tehnologije ipd. bodo precej izključeni iz oskrbovanja ter različnih storitev.

2.3.2.10. IZOBRAŽEVANJE

- izobraževalne ustanove, posebno srednje, višje in visoke šole, univerze ter različne druge oblike izobraževanja in dodatnega ter kontinuiranega usposabljanja **se bodo močnejše skoncentrirale v centralnih območjih**, predvsem v Ljubljani in njenem bližnjem zaledju. V precej manjši meri bodo izobraževalne ustanove prisotne tudi v regionalnih in celo nekaterih lokalnih središčih. Nasprotno bo posebej na od centra oddaljenih, redko poseljenih, slabše dostopnih in infrastrukturno šibkejše dostopnih podeželskih območjih zaradi zmanjševanja rodnosti in prebivalstva nasploh prihajalo do zapiranja celo osnovnih šol in vrtcev. Prebivalci perifernih območij bodo zato težje (in dražje) dosegli primerno izobrazbo in usposobljenost za konkurenco na odprtem trgu delovne sile, ki zahteva visoko profesionalnost in kontinuirano usposabljanje. Posledično se bo slabšala kvalifikacijska struktura, obenem pa bodo slabe izobraževalne možnosti dodaten motiv za odseljevanje. Informatizacija lahko v tem pogledu stori precej, a ne vsega
- **izobrazbena raven se bo izboljševala posebej pri domačem prebivalstvu** v centralnih območjih. Močno doseljevanje pretežno manj izobražene delovne sile se bo splošna slika izobrazbene ravni izboljševala precej počasneje in bo Slovenija zadržala bolj na dnu evropske lestvice. Zaradi socialnih razlogov se del prebivalstva ne bo mogel vrhunsko usposablјati – kljub sposobnostim. Pač pa se bo izboljševala funkcionalna usposobljenost in postala povsem primerljiva z visoko razvitimi evropskimi državami.
- sprva bo prisoten **beg strokovnjakov in tudi študentov** v tujino, vendar bo kasneje sledil tudi obratni tok strokovnjakov in izmenjava študentov, čeprav bo bilanca verjetno še rahlo negativna
- **univerze in raziskovalne ustanove se bodo odpirale** za neposredne projekte sodelovanja in izmenjave, kar bo promoviralo domačo znanstveno in tehnološko bazo in jo čedalje bolj vključevalo v mednarodno delitev dela
- postopoma bo prihajalo do čedalje **večje implementacije novega domačega znanja** v gospodarstvo in tehnologijo, verjetno pa nekoliko manj v družbeno, kulturno in politično sfero
- na obmejnih perifernih območjih, ki mejijo na urbanizirano, gosto naseljeno in visoko razvito območje na drugi strani meje (npr. na Krasu, v Slovenskih goricah), bodo konkurenčna središča ponujala izobraževalne in usposabljalne servise tudi slovenskemu prebivalstvu.

2.3.2.11. NACIONALNI IN KULTURNI RAZVOJ

- večja središča in močnejše regije bodo postale konkurenčne regijam in mestnim pokrajinam v soseščini. Obstajajo tudi možnosti vodilnega **položaja ljubljanske mestne pokrajine v širši regiji** in s tem izrazito integrativni učinki na slovenstvo ne glede na državne okvire. V ospredju je funkcionalnost slovenskega osrednjega prostora z Ljubljano, razvoj v svetovljansko središče in družbo, kar ima dodatno privlačno moč, ki pomaga k samoidentifikaciji tudi pripadnikom slovenskih manjšin v zamejstvu.
- **zaradi nizkega vrednotenja kulture in identitete ter jezika** je pričakovati sorazmerno malo regulativ na tem področju, ki bi varovali domač jezik in kulturo ter posledično tudi narodno identiteto. Zanimarjanje robnih in obmejnih območij bo imelo pretežno negativne učinke na slovenske manjšine v zamejstvu. Manjša podpora tem bo slabila tudi povezanost teh območij s slovenskimi in v celoti zmanjševala privlačno moč slovenske metropole (urbane pokrajine) in regionalnih središč (nasprotno kot koncentracija dejavnosti v tem prostoru). V nekaterih robnih pokrajinah se bodo okrepile centrifugalne

tendence, kar ima tako etnična kakor tudi gospodarske učinke (slabljenje slovenskih regij) na celoten slovenski prostor.

- močna imigracija tuje delovne sile bo pospešila **oblikovanje multikulturne družbe**. Poleg pozitivnih učinkov (npr. večja odprtost, svetovljanstvo) bo predstavljala tudi sorazmerno velik konfliktni potencial, ki bo močnejše izražen v urbaniziranih območjih ter v območjih večje zgostitve tujcev. Posledično se bo stopnjevala tudi dihotomija med centralnimi in perifernimi območji (slovenska – etnično pestra).
- manjša priljubljenost lokalizmov bo pospeševala oblikovanje večjih regij in tudi nove regionalne (pokrajinske) identitete.
- **kulturni in naravni dediščini bo odmerjena le manjša pozornost**. Zaradi nizkega vrednotenja elementov le-te bo malo protekcionističnih in drugih varovalnih ukrepov, več pa posrednih in neposrednih posegov, ki utegnejo razvrednotiti naravno in kulturno dediščino. Posebej velja to za starejša mestna in tudi vaška jedra. Po drugi strani pa pride posledično do racionalne izraba obstoječega fonda, dejavnosti, inštitucij ipd, kar lahko stimulatивно vpliva na iskanje ekonomičnih rešitev, ki pa niso vedno najboljše za ohranjanje kulturne in naravne dediščine ter kulturnega razvoja v celoti. Scenarij je naklonjen modernizaciji in internacionalizaciji kulture in lahko deloma celo subkulture. To lahko izdatno prispeva k večji razpoznavnosti v mednarodnem prostoru. Obenem je ta scenarij nenaklonjen tradicionalni kulturi, ki je še vedno pomemben del nacionalne kulture.

Kljub zmajševanju hierarhičnosti prostorskih struktur, oz. lokacijske "indiferentnosti" se bo izoblikovala nova delitev med prostori, ki bodo okoljsko bolj obremenjeni in kjer bodo kriteriji postopanja v prostor manj zahtevni in prostori, kjer bodo okoljski standardi bistveno zahtevnejši. Tako bo "prvi" prostor omogočal intenzivnejšo rabo prostora in tudi dopuščal prostorsko in okoljsko bolj obremenilne posege. V "drugem" prostoru pa bo dopustno predvsem obnavljanje prostorsko in okoljsko manj obremenjenih bivanjskih funkcij. Odvisno od tehnološkega in splošnega razvoja se bodo ustrezni kriteriji dopustne obremenitve prostora zvečjavljali tudi v "prvem" intenzivnejšem prostoru. Vzpostavljane te okoljske diferenciacije seveda ne bo potekalo brez konfliktov, vendar pa se bodo s časom umirili.

Zamegli se dveje (verjetno pa tudi bolj korekturne strukture) in že obstoječa in nastajajoča ukmočja zaščite naravne dediščine s posebno ostrim refinom rabe prostora in prostorske koncentracija prostorsko/okoljsko bolj obremenjenih dejavnosti na območju tna infrastrukturnega križa.

Večina prebivalstva bo stalno živela v "intenzivnejšem" prostoru, del pa se bo zaradi svojih interesov in tudi prostorsko fleksibilnejših delovnih angažmajev preselil v bolj zaščena območja. Delček teh se bo s časom precej okrepil. Verjetno pa bo najbolj razširjen življenjski stil "večdomičnost", tj. relativno pogosta "uporaba" dveh ali več prostora (lokalij).

Utrditve in legitimizacije temeljnih standardov poseganja v prostor bo potekala sočasno s prenovitvijo razmerij med mednarodnim (globalnim), nacionalnim, regionalnim in lokalnim nivojem. Sočasno se bo povečevala vloga višjih in nižjih ravni do neposredno prizadetih posameznikov. Kljub splošni legitimnosti teh procesov prestrukturiranja kompetence ne bo padala isto kotni. Bistveno okrepitve splošni pa bo razjenznost teh posegov. Legitimnost posegov bo odvisna od sporazumne delitve prostorskih kompetenc.

Za prenovitvijo razmerij pri različnih družbeno-ekonomskih ravneh je eno od ključnih območij pozornosti za prostorsko/okoljsko bolj obremenjena in za internacionalizacijo obo modifikacijo infrastrukture.

2.4. POSTMODERNISTIČNI SCENARIJ

2.4.1. SPLOŠNI ORIS POSTMODERNISTIČNEGA SCENARIJA

Izhodišče "postmodernističnega" scenarija je »**razpadanje modernističnih rutin**«, ki se kaže tudi kot **pojemaajoča učinkovitost vseobsežnega planiranja**. Ti procesi bodo povečevali neustreznost parcialnih sektorskih pristopov in (vsaj začasno) povzročali dezorientacijo tudi na najbolj kompetentnih ravneh tudi zardi tega, ker so postmoderni prostorski procesi (pojavi) na zunaj pogosto podobni predmodernim ureditvam. S prostorskega vidika bo najbolj opazna **slabitev hierarhičnih prostorskih struktur** in krepitev regionalnih in lokalnih identitet.

Dediščina nedokončane modernizacije predstavlja, je v tem pogledu lahko tudi obetavna okoliščina. Najsplošnejše vodilo odnosa do prostora bo **padajoča funkcijska vloga in pomen prostora oz. lokacije in naraščanje "doživljajskih" prizoriščnih (emocionalnih) pomenov prostora**. Vloga prostora bo torej dvojna. Po eni strani bo s pomočjo telekomunikacijske tehnologije in ponovnega združevanja dela in bivanja močno upadel t.im. prostorski determinizem. Po drugi strani pa bodo pridobivali težo simbolni, t.j. kulturni in okoljski pomeni prostora. Prostorska struktura se bo sicer dehierarhizirala, vendar pa se zaradi teh simbolnih identifikacijskih - doživljajskih funkcij, ne bo nastala povsem homogena (enakomerna) prostorska mrežna struktura.

Kljub zmanjševanju hierarhiziranosti prostorskih struktur, oz. lokacijske "indiferentnosti" se bo izoblikovala nova delitev med prostori, ki bodo okoljsko bolj obremenjeni in kjer bodo kriteriji poseganja v prostor manj zahtevni in prostori, kjer bodo okoljski standardi bistveno zahtevnejši. Tako bo "**prvi**" prostor omogočal intenzivnejšo rabo prostora in tudi dopuščal prostorsko in okoljsko bolj obremenilne posege. V "**drugem**" prostoru pa bo dopustno predvsem obnavljanje prostorsko in okoljsko manj obremenilnih bivanjskih funkcij. Odvisno od tehnološkega in splošnega razvoja se bodo ostrejši kriteriji dopustne obremenitve prostora uveljavljali tudi v "**prvem**" intenzivnejšem prostoru. **Vzpostavljanje te okoljske diferenciranosti seveda ne bo potekalo brez konfliktov**, vendar pa se bodo s časom umirili.

Zametki te dvojne (verjetno pa tudi bolj kompleksne strukture) so že obstoječa in **nastajajoča območja zaščitene naravne dediščine** s posebno ostrim režimom rabe prostora in pragmatična koncentracija prostorsko/okoljsko bolj obremenilnih dejavnosti na območju t.im. infrastrukturnega križa.

Večina prebivalstva bo stalno živela v "intenzivnejšem" prostoru, del pa se bo zaradi svojih interesov in tudi prostorsko fleksibilnejših delovnih angažmajev preselil v bolj zaščitena območja. Delež teh se bo s časom precej okreplil. Verjetno pa bo najbolj razširjen življenjski stil "**večdomicilnost**", t.j. relativno pogosta "uporaba" dveh ali več prostorov (lokacij).

Utrditev in legitimizacija temeljnih standardov poseganja v prostor bo potekala sočasno s preureditvijo razmerij med nadnacionalnim (globalnim), nacionalnim, regionalnim in lokalnim nivojem. Sočasno se bo povečevala vloga višjih in nižjih ravni do neposredno prizadetih posameznikov. Kljub splošni legitimnosti teh procesov prestrukturiranje kompetenc ne bo potekala brez šokov. Bistveno za reševanje zapletov pa bo vzajemnost teh procedur. Legitimnost posegov bo odvisna od sporazumne delitve prostorskih kompetenc.

Za postmodernistični pristop pri načrtovanju družbeno-prostorskega razvoja je eno od ključnih izhodišč spoznanje, da **proces urbanizacije, suburbanizacije in »ruralizacije« niso medsebojno izključujoči**,

ampak komplementarni. Preplet raznovrstnih omrežij doživljajskih, prizoriščnih, emocionalnih pomenov prostora vodi v nove vrste in logike prostorskih problematik, ki jih bo mogoče reševati le s konsenzualnim soupravljanjem neposredno prisotnih ali na konkretnih prostor emotivno vezanih akterjev.

Za uresničitev takšne razvojne variante so potrebni **fleksibilnejši režimi zaščite**, ki bodo domačinom nudili možnost kvalitetnega bivalnega in delovnega okolja. Postmodernistični scenarij, ki naj bi omogočali večjo avtokreativnost posameznikov in skupin, ne more zaživeti brez predhodnih modernističnih razvojnih politik uvajanja postmodernističnih sistemov vrednot.

V tej konstelaciji bo **tudi vloga trga pri posegih v prostor podvržena dodatni regulaciji**. Spodbujala oz. motivirala jo bo potreba po uravnavanju oz. preprečevanju ekstremnih profitov, ki so mogoči pri konkretnih prostorskih ureditvah in pa naraščajoča zavest o nujnosti internalizacije okoljskih stroškov.

Konkretizacija postmodernističnega scenarij pokaže, da predstavlja dejansko nekakšno **pozitivno eklektično sintezo značilnosti tradicionalističnega in modernističnega scenarija**. Tako bo koeksistneca romantične in pragmatične etike omogočala prenovo podeželja, razvoj majhnih centrov, dekoncentracijo prebivalstva, ruralnost kot način življenja, obvarovanje ranljivih prostorov ipd., vendar tudi urbane zgostitve oz. dekoncentrirane zgostitve, urbanost kot način življenja, diferencirano raba prostora ipd. Formalizacija prostorskih posegov, višanje standardov za poseganje v prostor bo ustvarilo pogoje za individualizirane, vendar skladne ureditve prostora.

v perifernih območjih se bo zmanjšalo število prebivalstva zaradi odseljevanja, večkrat se bo zaradi možnosti dela na daljavo, fleksibilnega delovnega časa in sorazmerno višjih podpor ukrepila tudi nataliteta pri prepletanem prebivalstvu in v visoki demografski struktura stabilizirala, čeprav pri manjšem končnem številu. Preostalo prebivalstvo bo zaradi redkejših poselitve težko vzdrževalo lokalno infrastrukturo in oskrbo (šola, zdravstvo). Urejeno podeželje bo bolj privlačno za naselitev, predvsem pa za različne oblike rekreacije, turizma in nastojev za turistično funkcionalno koriščenje podeželskega prostora. Na ta način bi se vzpostavljale intenzivnejše interakcije med mestom in podeželskim oziroma v širšem kontekstu tudi med centralnimi in perifernimi območji.

prostor koncentracije bi se še razširil (po številu prebivalstva in številu naselij), dihotomija med centralnimi in perifernimi območji bi se zmanjšala. Zaradi doseljovanja je mogoče pričakovati v centralnih območjih nižjo potrat nataliteta, kasneje pa tudi smrti.

prostor koncentracije se bo še razširil s hrjenjenjem suburbane cone. Mesta se bodo pravzaprav nekoliko bolj potrdila zaradi uvedenih sanacijskih ukrepov (privlačnejše mestno jedro). Zaradi dincepljenja se bo mogoče povečala ročnost.

2.4.17. KRAJINA

način bi se še razširil na večji pokrajini, razvilih mest ob pomembnejših prometnicah in v okolici mest razvilih področjih. Sedanja turistična mesta in naselja bodo pridobila nove funkcije in se postopoma vključila v regionalni prostor. Obenem je pričakovati

2.4.2. DRUŽBENI IN PROSTORSKI UČINKI POSTMODERNISTIČNEGA SCENARIJA PO PODROČJIH

2.4.2.1. DEMOGRAFSKI RAZVOJ

- nadaljevala se bo **pluralizacija oblik družinskega življenja**, na katero ne bo mogoče veliko vplivati.
- **urejeno okolje bo povečalo kakovost bivanja** in posredno vplivalo tudi na zdravstveno socialne razmere, na podaljševanje življenjske dobe. Vedno več bi bilo **ostarelega prebivalstva**, z njihovo vitalnostjo bodo posebno v urbanem prostoru in pri urbanem načinu življenja nastopale nekatere posebne prostorske potrebe. Posredno bi se povečali tudi stroški vzdrževanja tega prebivalstva, kar pa pomeni tudi vrsto delovnih mest, ki so povezani s tem prebivalstvom (zdravstvene, socialne, rekreacijske, bivalne, socialne, komunikacijske).
- **urejene socialne razmere, privlačno in kakovostno okolje, fleksibilen delovni čas** bi omogočal tako družbi kakor tudi posameznikom oziroma družini večje angažiranje za povečanje rodnosti. Visoke zahteve po stalnem usposabljanju, dolgem izobraževanju, fleksibilnosti kraja zaposlitve in tveganja, ki jih prinaša mobilna družba, bosta verjetno negativno vplivala na motivacijo za večje število otrok.
- potrebno bi bilo **manjše doseljevanje** za dosego nekaterih delovnih področij, kot so gradbeništvo in komunala, kjer iz domače mase brezposelnih ni mogoče popolniti vseh delovnih mest. Selitvena bilanca bi bila v celoti pozitivna in nekoliko bolj uravnotežena po kvalifikacijski strukturi. Poleg delovnih mest v deficitarnih poklicih z večinoma nižjo kvalifikacijo bi prišlo tudi znatno število strokovnjakov iz različnih področij. **Veliko bi bilo sezonskih in začasnih priseljencev** (zaradi dela, izobraževanja, usposabljanja itn). Obenem bi bilo v pretoku tudi sorazmerno veliko Slovencev, od študentov do strokovnjakov. Prisotnost teh bi bila vezana predvsem na vozlišča in večja središča, predvsem pa na prestolnico.
- **v perifernih območjih se bo zmanjšalo število prebivalstva** zaradi odseljevanja, vendar se bo zaradi možnosti dela na daljavo, fleksibilnega delovnega časa in sorazmerno višjih podpor okrepila tudi nataliteta pri preostalem prebivalstvu in v celoti demografska struktura stabilizirala, čeprav pri manjšem končnem številu. Preostalo prebivalstvo bo zaradi redkejšje poselitve težko vzdrževalo lokalno infrastrukturo in oskrbo (šolska mreža, zdravstvo). Urejeno podeželje bo bolj privlačno za naselitev, predvsem pa za različne oblike rekreacije, turizma in nasploh za multifunkcijsko koriščenje podeželskega prostora. Na ta način bi se vzpostavljale intenzivnejše interakcije med mestom in podeželjem oziroma v širšem kontekstu tudi med centralnimi in perifernimi območji.
- **prostor koncentracije bi se še razširil** (po številu prebivalstva in številu naselij), dihotomija med centralnimi in perifernimi območji bi se zmanjšala. Zaradi doseljevanja je mogoče pričakovati v centralnih območjih rahlo porast natalitete, kasneje pa tudi smrtnosti.
- prostor koncentracije se bo še razširil s **širjenjem suburbane cone**. Mesta se bodo ponovno nekoliko bolj polnila zaradi uvedenih sanacijskih ukrepov (privlačnejše mestno jedro). Zaradi doseljevanja se bo rahlo povečala rodnost.

2.4.2.2. POSELITEV

- **uveljavil se bo koncept mestnih pokrajin**, mrežnih mest ob pomembnejših prometnicah in neke vrste razpršene koncentracije. Sedanja satelitska spalna naselja bodo pridobila nove funkcije ter se pričela funkcijsko dopoljevati z ožjimi jedri. Obenem je pričakovati

sorazmerno močne suburbanizacijske pritiske zlasti v conah optimalne infrastrukturne opremljenosti. To bo verjetno območje največjega naraščanja števila prebivalstva in potreb v zvezi z njim.

- zlasti pomembnejša mesta bodo doživela **revitalizacijo starih jeder**. Urejen stari ambient bo združeval bivalno, poslovno in kulturno (identifikacijsko) funkcijo. Zaradi dobre dostopnosti do delovnih mest in infrastrukture bo privlačno zlasti za začasne priseljence z višjo kvalifikacijo in sorazmerno dobrimi dohodki. Mogoča je (zaradi novega vrednostnega sistema) tudi rahla reurbanizacija. Vendar so nakazani procesi mogoče le ob pogoju, da vmes ne pride do slumizacije mestnih jeder. Sive cone v mestih se bodo pričele izpolnjevati s kvalitetnimi, a sorazmerno poceni soseškami za priseljence s podeželja in tujine. Ta prtok je pričakovan zaradi odprtosti družbe in sorazmernega pritoka ter pretoka delovne sile. Pričakovati je **stabilizacijo in mestoma skromnejšo okrepitev lokalnih in predvsem regionalnih središč** kot nadaljevanje pozitivne tradicije policentričnega koncepta razvoja.
- **okrepitev Ljubljane kot največjega urbanega središča** s široko mrežo širše mestne pokrajine in navezavo na prometne in populacijske koridorje v Sloveniji. To je povezano s krepitvijo funkcije izrazito razvojnih dejavnosti, kot so tehnološki centri, prometno vozlišče, univerza in spremljajoče dejavnosti, znanost kot servis, ne nazadnje pa tudi koncentracije kulturnega dogajanja, športa, medijev, promocijskih aktivnosti, gospodarskih predstavništev in tudi upravnih funkcij. Pomemben privlačni element je urejeno in bivalno visoko kvalitetno bivalno okolje, povezano s prej naštetimi vsebinami razvojne naravnosti. Širša mestna pokrajina je v tesni povezanosti z uspešnostjo jedra in je funkcijsko povsem enakovredno. V širši coni Ljubljane izginja razlika med mestom in podeželjem.
- **sonaravno gospodarjenje bo okrepilo kmetijstvo kot multifunkcijsko dejavnost** in utrdilo njegov pomen. Podeželje mora računati na določeno nadaljevanje depopulacije, ki pa v končni posledici ni vedno nujno negativna. Pojavila se bo tudi dilema presežka kmetijskih zemljišč, ki so iz različnih razlogov ostala v prelogu. Omogočajo več opcij razvoja: povečanje kmetij, racionalizacija kmetovanja in poselitve, lahko pa tudi trajno spremenjena raba npr. s pogozdovanjem. Zaradi redkejšje poselitve na podeželju kot posledica praznjenja bodo sproščene nekatere možnosti za racionalnejše kmetovanje v tem okolju in s tem posledično možnosti za stabilno demografsko in socialno strukturo na redko naseljenem podeželju. Razpršena poselitev in sorazmerno nizka gostota bosta prinesla v podeželsko pokrajino tudi nekatere nove dileme glede vzdrževanja zdravstvene, šolske mreže, kulturnih ustanov ipd. Informacijska tehnologija omogoča nekatere rešitve, gotovo pa ne vseh.

2.4.2.3. DRUŽBENO-PROSTORSKE PROJEKCIJE URBANEGA RAZVOJA

Ta scenarij predvideva rekombinacijo modernosti in tradicionalnosti na novih temeljih. Če obravnavamo (večja) slovenska mesta v kontekstu procesa evropske integracije, bi šlo po tem scenariju za postopno preobrazbo mest iz območno zamejenih, teritorialno izključujočih sistemov znotraj nacionalnih držav v fluidne, kombinirane »**območno-omrežne**« **sisteme**, vključene v raznovrstne horizontalne in ne več toliko v vertikalne globalne **omrežne povezave**. Ker demografski in geografski dejavniki (velikost, število prebivalcev ipd. v tem procesu niso odločilni, so razvojni in s tem povezovalni (integracijski) potenciali slovenskih mest lahko sorazmerno obetavni.

- V večjih slovenskih mestih se bo **zmanjševalo število relativno trajnih mestnih prebivalcev**, krepila pa se bo bivanjska začasnost, občasnost, prehodnost in fluktuacija ob

hkratnem povečevanju števila vedno bolj raznovrstnih mestnih uporabnikov. To je v najsplošnejšem okviru ena od posledic fleksibilizacije principov časovno-prostorske (dis)organiziranosti postindustrijske družbe. V tem okviru bodo preraščala mesta vse bolj v »**občasne prostorske agregate**«, kjer toga delitev na bližnjost in oddaljenost, na lokalno in globalno, na mikro in makro situacije ne bo več utemeljena.

- **Naraščajoča heterogenost urbanih akterjev** po geografskem izvoru kot po družbenostnih značilnostih, bo povzročala na eni strani potrebe po univerzalizaciji urbane prostorskosti, na drugi strani pa zahteve po večji krajevni raznovrstnosti – prizoriščnosti. Krepile se bodo »urbane skupnosti« osnovane na življensko-stilnih opredelivah. Gledano dolgoročno, bo šlo za bistveno spremembo v dinamiziranju in raznovrstnosti časovno-prostorskih poti posameznikov, skupin in organizacij.
- Značilnosti nastajajočega profila prebivalca mest, posebej razširjenih centralnejših delov ne bodo toliko klasične strukturne lastnosti slojevitosti (npr. status, dohodki, etnična, rasna pripadnost ipd.), temveč vedno bolj lastnosti **kulturnih diferenciranosti, t.j. specifičnih, eklektičnih, individualiziranih življenskih stilov** (npr. t.i. »*single minded*« ljudi obeh spolov, umetnikov, znanstvenikov, parov brez otrok, poslovnežev - *juppies*, »globalnih nomadov«, pripadnikov seksualnih manjšin itd.).
- Družbena omrežja v večjih mestih – **omrežja akterjev, bodo tvorila različno organizirane pretočne prostore, tokove ter vozlišča** interurbanih in transakcijskih mreženj. Temeljne organizacijske lastnosti omrežne logike interakcijskih in transakcijskih povezav akterjev (udeležencev) bodo: fleksibilnost, kompleksnost, odprta strukturiranost, tranzitivnost, številčna variabilnost, selektivnost, variabilnost v trajanju, heterogenost, relativna geografska indiferentnost, sodobna infrastrukturna, predvsem telekomunikacijska in informacijska opremljenost.
- V kontekstu spremenjene narave funkcijskih (nebivanjskih) dejavnosti in njihove prostorske organiziranosti na eni strani značilna **krepitev globalno-univerzalnih storitvenih dejavnosti** (npr. distributivnih, virtualnih, transakcijskih) in na drugi strani **lokalno-razločljivih storitvenih dejavnosti** (npr. prizoriščno-prostorskih, interakcijskih) ob hkratnem zmanjševanju pomena klasičnih proizvodnih (industrijskih) dejavnosti.
- Storitvenostni trendi v mestih bodo vplivali na načine »urbanega prostorjenja«, saj lokacijska fleksibilnost storitvenih, v primerjavi s klasičnimi industrijskimi dejavnostmi, ne ustreza logiki t.i. aglomeracijske ekonomije. **Rast storitvenih dejavnosti in njihova narava bosta vse manj povezani z industrijo**, vse bolj pa z uokvirjanjem kvalitete življenja nasploh in posebej z okviri simbolne vsebine tipičnih postmodernih storitev.
- Naraščali bodo **novi načini fleksibilne zaposlitvenosti**, tako v smislu trajanja (npr. *part time jobs*), kot raznovrstnosti oblik in načinov zaposlitev, posebno tiste, ki so vezane neposredno na širšo kulturno prizoriščno ekonomijo. V najhitreje rastoče storitvene dejavnosti sodijo, poleg transakcijskih (pretočnih), globalno orientiranih, finančno poslovnih storitev tudi nematerialne - simbolne in vizualne - oblike proizvodnje. Te konzumirajo posamezniki in so vezane na fizično-prostorsko reprezentacijo (turizem, zabava, kultura, rekreacija).
- Izrazita bo **krepitev različnih oblik tipične lokalno/globalne urbane »konzumtivne kulturne«** proizvodnje z lastnostmi lokalne avtentičnosti ter razločljivosti. To kar bo razlikovalo eno mesto od drugega, je kompleks storitev, ki nekje so in nekje niso na voljo ter so tako ali drugače povezane s prostorskimi podobami celotnih mest ali njihovih delov. Identiteta mest bo v proizvajanju diferenciacij.
- **Spremenili se bodo vzorci urbane potrošnje**. Povečal se bo neposredni vpliv akterjev, t.j. uporabnikov (potrošnikov) pri proizvajanju urbanih storitev, vključno »pri proizvajanju« ti. prizoriščnega prostorjenja. Gre za postopen prehod od inertnega, naključnega, pasivnega odzivanja uporabnikov na ponujeno storitev k različnim aktivnim oblikam soudeležbe pri »proizvajanju« le teh. To pomeni hkratno strukturno prilagajanje javne in zasebne storitvene

sфере uporabnikom. Vzporedno, kot negativna posledica procesa, narašča posredni pomen diktata ponudnikov množičnih, »kvazi globaliziranih«, nerazločljivih storitev in posledično »McDonaldizacijo« in »Disneyzacijo« potrošnje v prostoru in prostora samega.

- **Zmanjševal se bo prevladujoč funkcional(istič)ni pomen potrošne** izbire ter povečevanje meril avtonomne selekcije v urbanem prostoru. Obenem se bo povečevalo reflektivno razločevanje med storitvami, ki so vezane na optimalizacijo dostopnosti. Gre za prehod od enoznačnosti k večznačnosti meril selekcije pri akterjih, s posebnim poudarkom na simbolno-vizualnih merilih. Obenem pa bo vedno težavnejše razlikovanje med kvantitativnimi in kvalitativnimi merili, saj bo naraščal tudi razkorak med dejansko raznovrstnostjo in navideznimi ali pa simuliranimi možnostmi izbire v urbanem prostoru.

2.4.2.4. SOCIALNOEKONOMSKE ZNAČILNOSTI PREBIVALSTVA

- sorazmerno povečanje najbolj bogatih, predvsem lastnikov kapitala, nepremičnin, vrhunskih strokovnjakov, medenedžerjev ter politične elite. Ta sloj bo zaradi sorazmerno velikih servisnih potreb nudil tudi nekaj delovnih mest v storitvenem sektorju.
- **močan vzpon srednjega sloja**, ki se povečuje sorazmerno s terciarizacijo družbe
- zmanjševanje delavstva, v proizvodnih dejavnostih, ker se bodo zaradi tehnizacije in robotizacije čedalje bolj uveljavljali visoko kvalificirani strokovnjaki. Proletariat bodo sestavljali manjši deli domačega prebivalstva in sorazmeren (potrebam ustrezen) sloj verjetno začasne delovne sile.
- **sloj kmetov bo sorazmerno majhen.** Polkmetov bo čedalje manj, pač pa se bodo s kmetijstvom ukvarjali predvsem kot neke vrste rekreacijo v zelenem, torej dodatno in brez posebnih koristnostnih motivov. Zaradi uveljavljanja biokmetij, ki praviloma zahtevajo več kvalificirane in motivirane delovne sile, je mogoče pričakovati rahlo povečevanje števila kmečkega prebivalstva.
- zaradi visokih zahtev, ki jih postavlja trg delovne sile, predvsem nenehnega strokovnega in funkcionalnega usposabljanja, se bo določen del prebivalstva težko vključeval v delovno okolje in posledično (zaradi premajhnih dohodkov) pristal na robu **socialne izključenosti**. Posebna skupina so ostareli, bodisi zaradi specifičnih težav, s katerimi se bodo srečevali (npr. dostopnost medijev, informacijske tehnologije in infrastrukture, mobilnost, ekonomske možnosti za kakovostno življenje v starosti (izobraževanje, hobiji, delo itn)). Kljub prizadevanjem bo verjetno **delež socialno izključenih na perifernih območjih večji** kot v centralnih območjih.
- Slovenija bo izrazita **imigracijska družba**. Predvsem pri sloju nizko kvalificiranih delavcev tudi ne bo mogoče povsem preprečiti socialno-etničnih konfliktov med njimi samimi in bivalnim okoljem.

2.4.2.5. DELOVNA MESTA

Transparentna politika, ki mora upoštevati več ravni (npr. občinski) se posveča zgledu, ki ga sama daje, zaradi česar imajo njeni ukrepi po pravilu več konsenza med ekonomskimi subjekti. Razvoj ekonomskih znanosti z jasno opredelitvijo prostora kot ekonomske dobrine in dela kot faktorja, približa privatne in javne interese pri urejanju prostora in trga dela. **Zmanjšuje se razlika med ekonomsko in družbeno učinkovitostjo pri izrabi prostora, okolja, pri ureditvi trga dela itd.** Mobilnost dela poteka po načelih osebnih preferenc in na podlagi vrednotenja družbenih stimulansov za posamezne oblike mobilnosti (demografsko ogrožena področja). Visoka raven dohodka, tehnologija in ugodne prometne povezave stimulirajo del prebivalstva, da živijo v enem kraju, delajo pa v drugem. Odprti univerzi (navznoter in navzven) omogočata izobraževanje fleksibilnih kadrov.

- Slovenija se bo močneje vključevala v **programe regionalnega razvoja EU** (strukturni skladi, Kohezijski sklad, Projekt inteligentne regije itd.), kar bo povečalo sposobnost Slovenije za internalizacijo koristi, ki jih nudijo taki projekti.
- v strukturi delovnih mest bo odločno **prevladoval terciarni sektor** z razvitimi uslužnostnimi oziroma servisnimi dejavnostmi. Delovno intenzivna in kapitalsko šibka industrija se bo iz Slovenije selila v »cenejša območja«, vendar bo obdržala tehnološki, vodstveni in managerski del. Pri nekaterih vrstah industrije (npr. avtomatika, elektronska in elektroindustrija) se bo zaradi modernizacije lahko obdržala. Obenem se bo razvila tudi industriji podpora, **po številu zaposlenih manjša podjetja, fleksibilna in visoko specializirana** (kadri) t.i. butična proizvodnja na nekaterih področjih. Poseben razmah bodo doživele različne vrste storitev, ki se bodo naslonile na visoko kvalificirano delovno silo, informacijsko tehnologijo (komunikacije) ter še vedno tudi na družbene in okoljske ugodnosti lokacije (kakovostno bivalno okolje, ki ima veliko ponudb moderne dobe in je prometno dobro povezano). Pričakovati je tudi dokaj velik porast osebnih storitev, ki bo naraščalo vzporedno s porastom deleža ostarelega prebivalstva (zdravstvene, izobraževalne, prostočasne, rekreacijske idr.).
- ena ključnih postavk je **mobilnost delovne sile**, tako klasične (dnevno vozaštvo), kakor tudi mednarodna izmenjava (usposabljanje strokovnjakov ipd.; kar sodi v t.i.kroženje delovne sile) kakor seveda tudi v različne oblike teledela in kibernetičnih storitev. Delovna mesta bodo prav tako bolj fleksibilna in manj navezana na drage socialne transferje.
- **izobraževanje in znanost bosta sestavni del ponudbe storitev** in tesno povezani tudi s proizvodnimi (kmetijstvo, industrija, obrt) dejavnostmi. Prav tako bosta izobraževanje in znanost oziroma raziskovalno-razvojna shema udeleženi pri delitvi tveganj, ki jih prinašajo spremembe na trgu dela. Na obeh slovenskih univerzah je treba v najkrajšem času doseči prehajanje študentov med programi. Če že obstaja odpor pred integrirano univerzo, kot se je razvila v razvitih državah (še posebej na Univerzi v Ljubljani), je treba sistem izgradnje študija spremeniti vsaj zaradi majhnosti slovenskega prostora in s tem izrazito omejenih izobraževalnih resursov. Ni namreč pričakovati, da bi v Sloveniji lahko dovolj dobro v obliki (tako kot doslej) izoliranih študijskih programov (oz. fakultet) razvili vse discipline, ki danes predstavljajo poklice in ki se poleg tega zelo hitro spreminjajo.
- politika do kmetijstva ne sme biti več rezultat merjenja moči med lobiji. Ukiniti je treba strateške ukrepe kmetijske politike, ki se navezujejo na preferiranje določene skupine populacije, poklicev itd. Netržno ukrepanje oz. podpora se lahko nanaša le na ohranjanje narave (n.pr. podpiranje košnje v visokogorskem svetu – vzdrževanje okolja kot javne dobrine), ne pa na vzdrževanje proizvodnje privatnih dobrin (hrana). Postopoma se **bo razvijal ekološko naravnano bio-kmetijstvo** na racionalno velikih kmečkih obratih z sorazmerno izobraženo delovno silo, z moderno okolju prijazno tehnologijo in prizadevanjem za zadovoljevanje čim bližnjega trga (del.), del pa bo pošiljal pridelke in izdelke širom po svetu. Kmetijstvo bo izrazito polifunkcionalno, saj bo zavestno negovalo izgled, vitalnost in funkcije podeželja in urejene krajine.

2.4.2.6. DRUŽBENO-PROSTORSKE IMPLIKACIJE INFORMATIZACIJE

- **prihajalo bo do prostorske deagregacije** in časovne fleksibilnosti opravljanja dela,
- klasično časovno-prostorsko organizacijo dela bo nadomeščalo **delo na domu, terensko delo, nomadsko delo, multilokacijsko delo ipd.,**

- večopravnost in kreativnost skupaj s tako imenovanimi skritimi znanji kot odlika postmodernega (so)delavca bo povzročila tudi pojav **sloja permanentno nezaposljivih**, ki jih bi bilo še nadalje potrebno vključevati v programe javnih del (npr. pri vzpostavljanju »drugega« prostora),
- **individualizacija se bo povečevala tudi na ravni proizvodov in storitev**, prilagojena konkretnim ciljnim skupinam ali celo konkretnim potrošnikom,
- delovne organizacije, ki se bodo vključevale v globalna omrežja delovnih organizacij, ki običajno stremijo k oligopolizaciji, bodo vedno bolj odtujene, izmejene iz konkretnega prostora, kjer bo locirana njihova proizvodnja. To vodi v **zmanjševanje prostorske identifikacije z lokalnim prostorom** in k manjši emotivnosti pri prenosu dela in tehnologije v ekonomsko ugodnejša okolja.
- lahko pričakujemo **razvoj lokalno-regionalnih ekonomij**, ki bodo utemeljene na specifičnosti zgodovine, resursov, skritih znanj in bodo kot globalno dostopne drugačnosti lahko uspešne v svetovnem merilu,
- stari modernistični sistemi pomoči se bodo morali preobraziti v nove **postmodernistične sisteme »pomoči za samopomoč«**, ki bodo predvsem zagotavljali robne startne pogoje in ali manjkajoče informacije ali vire manjkajočih znanj ter zagotavljali čim hitrejšo osamosvajanje pomoči potrebnih akterjev,
- **z ustreznimi imigrantskimi politikami** lahko Slovenija nadoknadi zamujeno priložnosti iz devetdesetih in pritegne (vsaj začasno) najkvalitetnejše kadre iz Balkana in ostale Vzhodne Evrope.
- pomembno vlogo pri informatizaciji najširših slojev bodo odigrala **odprta, javno dostopna regionalna informacijska omrežja**, ki morajo zagotavljati tudi »non-stop« podporo uporabnikom,
- nova **delovna zakonodaja** bo večjo pozornost posvečala novim oblikam dela in zagotavljati pravno-regulativne okvire uvajanja slednjih, kar bo omogočilo tudi delokalizacijo dela in ponovno združevanje delovnega in bivalnega okolja,
- **za uspešnost tele-dela pa je potrebno tudi kvalitetno delovno-bivalno okolje**, ki ga je potrebno načrtovati pri novogradnjah in rekonstrukcijah v bivalnem okolju (nujnost info-niše).

2.4.2.7. STANOVANJA

- **oblikoval se bo trg cenovno, velikostno in kakovostno raznovrstnih stanovanj**. Ponudba stanovanj se bo prilagajala novi sestavi gospodinjestev, kot so na primer večanju deleža enočlanskih, enostarševskih družin, družin brez otrok. V splošnem se bo opremljenost stanovanj s komunalno in drugo infrastrukturo izboljšala.
- sprva bo pretežni del novih stanovanj grajenih v mestih in na njihovem obrobju (prenova, nadomestna gradnja, zapolnjevanje zazidljivih površin). Večino stanovanj bodo gradile država in občine. **Le manjši del stanovanj bo zgrajenih izven mest oziroma na doživljajsko privlačnejših območjih**, kjer bodo veljali strožji varstveni predpisi. Na teh območjih bo obnova že obstoječih stanovanjskih objektov prednjačila pred novogradnjami. Novogradnje bodo zaradi strožjih predpisov in njihovega doslednejšega izvajanja nujno navezane na kakovostno infrastrukturno opremljenost zemljišč; pretežni del kupcev oziroma samograditeljev (investitorjev gradnje ali prenove) tovrstnih stanovanj bo predstavljalo prebivalstvo z visokimi dohodki, ustrezno izoblikovanimi interesi, prilagodljivo z vidika lokacije, kjer opravljajo svoje delo.
- **pojav večdomicilnosti bo z vidika tržnih stanovanjskih razmer deloma povezan s povečanjem povpraševanja po stanovanjih na mestnih, suburbanih in podeželskih območjih**, deloma pa bodo bolj izkoriščena že obstoječa sekundarna stanovanja; zaradi

pojava večdomicilnosti predvidevamo nove, bolj prilagodljive oblike tržne ponudbe stanovanj, kot na primer možnost najema stanovanj na določene dni v tednu, ali za krajša (na primer nekajtedenska) obdobja.

- zaradi gradnje in prenove stanovanj za trg se bo **povečala raznovrstnost lastniških odnosov**. Delež najemniških stanovanj se bo povečeval, vendar bodo tudi v bodoče še prevladovala lastniška stanovanja.
- **na podeželju se bodo** zaradi nadaljevanja procesa staranja prebivalstva in "kakovostne depopulacije" (večanje posesti, intenziviranje kmetijstva, selitev dela nekmečkega prebivalstva v mesta ali na suburbana območja) **"sprostila" doslej stalno naseljena stanovanja**; večina bo predvidoma spremenjena v sekundarna stanovanja; v bližini večjih ali manjših središč je mogoča ponovna "primarna raba" teh stanovanj. Zdaj neuporabljana stanovanja postala uporabljana.

2.4.2.8. REKREACIJA

- pojem klasičnih turističnih območij se bo umaknil **novi infrastrukturno vsestransko opremljeni turistični pokrajini**, ki bo zajemala različne funkcije: bivalno, proizvodno, turistično, rekreativno in kmetijsko.
- v mestnih območjih je pričakovati **optimizacijo različnih vrst rekreacijske ponudbe med mestom (jedrom) in širšo urbano pokrajino**, usklajeno rabo mestnih površin za različne namembnosti, tudi za rekreacijo in šport, pri čemer bodo racionalneje izrabljene tudi sive cone. Možnosti raznovrstnih rekreativnih in prostočasnih dejavnosti bo ena osnovnih kvalitiet bivalnega okolja. Meja med rekreacijo in npr. prometom bo čedalje bolj zabrisana. Tudi mestni prostor se bo funkcijsko multipliciral in pri tem izogibal preveliki konfliktnosti, vendar je ne bo mogel povsem preprečiti. Obenem se bo cona rekreacijskih dejavnosti močno razširila tudi na bolj oddaljena podeželska območja in silila k še večji vzajemnosti med urbanimi in podeželskimi območji (med središčnimi območji in periferijo).
- v mestnem in primestnem prostoru se bo obseg in vrsta (oblika) rekreacijskih dejavnosti povečevala, **pojave se bodo nove oblike rekreativnih in prostočasnih dejavnosti z novimi prostorskimi zahtevami** in učinki. To terja veliko senzibilnost prostorskega urejanja, saj je potrebna hitra zaznava in čim krajša pot reševanja nastalih problemov.
- zaradi popularnosti sonaravnega gospodarjenja in bio-pridelkov na eni ter opuščanja kmetijstva na manjših kmečkih obratih na drugi strani je pričakovati **povečanje pritiska na zemljo za vrtničarje** in druge oblike, posebej pri čedalje večjem številu upokojujencev. Ta pritisk bo posebej močan v gričevnatih pokrajinah subpanonske in submediteranske Slovenije. Številne majhne kmetije bodo prevzeli nekmetje in urejali na njih **hobi kmetije**, še posebej tam in v primerih, ko se povezanost z zemljo ni generacijsko pretrgala in ker jim bo fleksibilnost delovnega časa to omogočala. To bo stabiliziralo videz podeželske pokrajine. Hobi kmetije so lahko po drugi strani tudi velika ovira večjemu prometu s kmetijskimi površinami in oviranje združevanja kmetij v racionalno velike kmečke obrate, ki bi lahko konkurirali na evropski ravni.
- značilna bo visoka udeležba skoraj **celotnega prebivalstva v različnih oblikah koriščenja prostega časa in še posebej rekreacije**. Ker za to obstajajo tako socialni (visok standard), psihološki (izobraženo prebivalstvo z zavedanjem pomena rekreacije) in prostorski pogoji.

2.4.2.9. OSKRBA

- mreža **zdravstvenih ustanov bo sledila večjim zgoštvam** (uporabnikom) tako, da bo za osnovno varstvo poskrbljeno na lokalni ravni (v mestih po četrteh), za višjo raven pa na regionalnih z opazno večjo koncentracijo v Ljubljani. Izredno pestra ponudba zasebnih praks raznovrstnih zdravstvenih uslug in storitev, tako konvencionalnih kakor alternativnih, bo dopolnitev in deloma tudi konkurenca mreže javnih ustanov. Za posamezne skupine prebivalstva (npr. za starejše) se bodo uveljavile posebne zdravstvenosocialne in oskrbne oblike, v turističnih območjih pa predvsem sanatoriji. Raven zdravstvene oskrbe prebivalstva bo visoka, vendar bo imel različne standarde za posamezne skupine prebivalstva. Pomemben poudarek bo na preventivnih programih, ki bodo temeljili na visoki stopnji zdravstvene in okoljske osveščenosti. Razlike v standardu zdravstvene oskrbe med podeželjem in centralnimi (urbaniziranimi) območji se bo zmanjševala.
- **uveljavitev socialne družbe namesto socialne države** bo sprožila veliko zasebnih iniciativ ter posebej zavarovalništva. Osnovna mreža socialnega skrbstva se bo zadržala po regionalnih središčih (sedeži starih občin). Splošna raven socialnega skrbstva bo sorazmerno visoka, z majhnimi razlikami med regijami in območji, vendar opaznimi razlikami med posameznimi skupinami prebivalstva. Socialne izključenosti ne bo mogoče povsem odpraviti.
- uveljavila se bo **zelo raznovrstna ponudba različnih uslug in storitev ter osnovne oskrbe**. Zaradi velike prilagodljivosti in fleksibilnosti bodo raznovrstne storitve dostopne skoraj vsemu prebivalstvu, tudi na bolj odmaknjenih podeželskih perifernih območjih. Mali trgovinski obrati in lokali bodo služili predvsem lokalnemu trgu, v večjih mestih se bodo uveljavili nakupovalni centri, večinoma na prometno dobro dostopnih robovih mest, medtem ko bodo v središčih prevladovali manjši, specializirani lokali. Močno se bodo razširile tudi nove oblike trženja in oskrbe, kot so spletne trgovine in storitve, kataloška in druge oblike, nenazadnje pa tudi povečala neposredna oskrba prebivalstva s hrano z biokmetij.

2.4.2.10. IZOBRAŽEVANJE

- razvila se bo **zelo raznovrstna izobraževalna ponudba po vrsti, lokaciji, ceni in drugih značilnostih**. Elektronski informacijski mediji bodo postali pri nekaterih vrstah izobraževanja prevladujoči ali celo edini. Razvile se bodo posebne oblike izobraževanja in usposabljanja za nekatere družbene skupine, kot so npr. upokojenci (tretja univerza), dopolnilne (za študente in dijake) ter izobraževanje in usposabljanje v okvirih posameznih poklicev oziroma dejavnosti kot neke vrste stalni servis. Posebno mesto bodo imele izobraževalne in usposabljalne oblike za potrebe prostočasnih dejavnosti, športa in rekreacije. Močno bo naraslo število zasebnih šol in drugih ustanov ter prireditev. Obenem se bo popestrila tudi ponudba šol in programov v osnovnih in srednjih šolah.
- **izobrazbena raven se bo dvignila na evropsko povprečje**. Med regijami in območji bodo znatne razlike v povprečni izobrazbeni ravni, ne pa tudi glede funkcionalne usposobljenosti (ta bo povsod visoka).
- izobraževalne ustanove se bodo **zgoštile predvsem v centralnih območjih, največ v širši ljubljanski mestni pokrajini**. Sledile pa bodo tudi v regionalnih središčih ter na celotnem območju populacijskega in prometnega koridorja ob avtocestnem križu. Nekatere (zlasti zasebne in visoko specializirane) ustanove se bodo locirale predvsem na najbolj pokrajinsko privlačnih, čeprav odmaknjenih in oddaljenih predelih (zaradi kakovosti okolja). Informacijska tehnologija bo sicer marsikomu omogočila selitev na

okoljsko ugodno podeželje, vendar bodo zlasti za zahtevnejše programe raje izbirali urejena večja mesta, predvsem prestolnico, zaradi raznovrstnih drugih bivalnih kvalitiet (dostopnost, oskrbna, zabavna in kulturna ponudba itd.). Podeželska območja, zlasti tista z redko in razpršeno poselitvijo, bodo soočena z racionalizacijo osnovne šolske mreže, ki jo bo do neke mere zapolnila ponudba informacijske tehnologije po eni oziroma različnih »terenskih« šol

- uveljavil se bo tip **odprtih univerz**, ki bo po eni strani dobro povezana z domačo znanstvenoraziskovalno sfero, predvsem pa bo vpeta v mednarodne izmenjave študentov in profesorjev ter tudi različne mednarodne projekte. Ljubljanska in mariborska univerza bosta ponujali celovitost programov, manjše univerze v regionalnih središčih pa bodo ožje specializirane (vendar ne zgolj regionalno orientirane). Obenem se bodo oblikovale tudi trajnejše oblike sodelovanja z nekaterimi čezmejnimi univerzami in raziskovalnimi središči, pa tudi z drugimi, predvsem evropskimi raziskovalnimi središči in univerzami. Mednarodna odprtost bo omogočala sorazmerno precejšnje kroženje strokovnjakov in študentov, kar bo okrepilo centralne funkcije predvsem Ljubljane in Maribora.
- uveljavile se bodo **oblike kontinuiranega prenosa novih domačih spoznanj v prakso** (v gospodarstvu, družbi, politiki, kulturi ipd.) ter obenem tudi v mednarodno delitev dela na tem področju. Izobraževanje in znanstvenoraziskovalne dejavnosti bodo imele sorazmerno veliko podporo kot odločilen razvojni dejavnik.

2.4.2.11. NACIONALNI IN KULTURNI RAZVOJ

- razvita informacijska in komunikacijska tehnologija omogočata **dobro povezanost celotnega naroda in nacije**, kar nadalje omogoča tudi boljše ekonomsko sodelovanje in s tem neposredne prostorske učinke.
- **kulturna sfera je močno vpeta v gospodarsko dogajanje** in ima posredne in neposredne prostorske učinke.
- sonaravni in skladen razvoj **učinkovito (ekonomsko), čeprav dostikrat ne formalno, varuje naravne in kulturne spomenike in predvsem kulturno krajino** v urbanih predelih ter na podeželju. Posebej pomembna je razvojna naravnost, saj si ne prizadeva za ohranjanje stare agrarne strukture (npr. parcelacija, velikost posesti, način obdelovanja), temveč uporablja izrazito moderne ukrepe in starim elementom daje novo funkcijo.
- **scenarij je naklonjen tako nacionalni kot regionalnim identitetam**. Slednje omogočijo čim večjo mobilizacijo lokalnih in regionalnih potencialov, vendar se ne omejujejo z ozkimi, pogosto preveč parcialnimi interesi lokalnih skupnosti, temveč se povezujejo v širše regionalne skupnosti, te pa učinkovito varujejo tudi nacionalne interese.
- zaradi sorazmerno močnih imigracijskih tokov in velike mobilnosti delovne sile, študentov in turistov se uveljavi **multikulturna družba**, v kateri se slovenstvo ohranja in razvija svojo kulturo (v najširšem smislu) ter nacionalno identiteto, hkrati pa oblikuje odnose strpnosti in sodelovanja z drugimi, kar posledično omogoči večjo prepoznavnost Slovenije in slovenstva v evropskem in svetovnem okviru. Vendar pa ta multiukulturna družba vseeno ni brez konfliktnega potenciala.

Ta scenarij je "neoplanški", ker planirarju kot usmerjevalnemu razvojnemu mehanizmu ne pripisuje kakoli ključne vloge. Ničelni scenarij (migracija pomeni tudi relativno nezadovoljstvo) zaradi relativne nepredvidljivosti pravicu večjo negotovost, ki ima lahko določeno družbene posledice (razpadovljivost) samo iz, da takšna razvojna varianta nikakor ne bi bila čisto nesprejemljiva, oz. da se zaradi njegove širšinske in prostorske razpršenosti, ki preprečujejo negativnega razvoja skleno ne bi "paketa" nobena politična

III. VREDNOTENJE SCENARIJEV

3.1. ELEMENTI IN MERILA VREDNOTENJA

Po predhodni vrednostni kvalitativni analizi z metodo SWOT izstopajo prednosti in slabosti posameznih scenarijev. Pri postopku vrednotenja so bila uporabljena naslednja merila:

MERILA	VSEBINA
prostorsko	vplivi in posledice v prostoru
okoljsko	kakovost okolja in posameznih okoljskih elementov
fiziognomsko	ocena ambientnih sprememb
kulturno	razvoj kulture in nacionalne identitete
politično	vpliv na razvoj nacije kot celote, upravne razdelitve ipd.
socialno	ocena sprememb socialnoekonomske sestave prebivalstva
antropološko	kakovost bivanja, vrednotenje človeškega potenciala

3.1.1. PREDNOSTI IN SLABOSTI NIČELNEGA SCENARIJA

Prednosti scenarija:

- velika iniciativnost lokalnih dejavnikov, njihova mobilizacija na različnih področjih
- zaradi razpršene gradnje bo velik del prebivalstva živel v zaželenih stanovanjskih razmerah
- uvajanje selektivnosti po ekonomski uspešnosti
- zaradi razpršene poselitve bodo na nekaterih območjih manjše okoljske obremenitve
- sorazmerno visoka raven participacije v odločanju, a samo na lokalni ravni

Slabosti in pasti scenarija:

- stihijski ukrepi, ki se večkrat lahko izključujejo
- veliko konfliktnih rab prostora, zlasti v suburbanih območjih
- ni nadzora, usmerjanja; ljudje izgubljajo perspektivo (negativni psihološki momenti)
- povečevanje medregionalnih razlik
- kratkoročnost ukrepov, dolgoročno lahko prihaja do škode
- nepredvidljivost ukrepov, ki se na koncu dostikrat izkažejo za neracionalne
- prevlada negativnih demografskih trendov, zlasti na podeželju
- odsotnost skrbništva tam, kjer je nujno potrebno in upravičljivo (parki, naravna in kulturna dediščina, obmejna območja)
- povečevanje socialnih razlik med prebivalstvom in krepitev sloja družbeno izključenih
- slaba skrb za nacionalni in kulturni razvoj; drsenje v anonimnost in inferiornost na mednarodni ravni

Ta scenarij je "neplanski", ker planiranju kot usmerjevalnemu razvojnemu mehanizmu ne pripisuje skoraj nikakršne vloge. Ničelni scenarij (stagnacija pomeni tudi relativno nazadovanje) zaradi relativne »nepredvidljivosti« pomeni večjo negotovost, ki ima lahko določene družbene posledice (nezadovoljstvo). Jasno je, da takšna razvojna varianta nikakor ne bi dobila formalne legitimitete, oz. da ga zaradi njegove konfliktnosti in prostorske nepravičnosti, oz. predvidevanja negativnega razvoja odkrito ne bi "pokrila" nobena politična

(ideološka) opcija. Zaradi tega je smiselno v konstrukcijo scenarijev vpeljati tudi "ideologijo", t.j. prevladujoče predstave o optimalnem, najustrežnejšem, najzaželenejšem, skratka idealnem prostorskem razvoju.

3.1.2. PREDNOSTI IN SLABOSTI TRADICIONALISTIČNEGA SCENARIJA

Prednosti scenarija:

- gospodarsko in socialno oživljanje dela podeželja in vasi
- intenzivnejše varstvo okolja, zlasti na podeželju
- ohranjanje raznovrstnosti in drugih okoljskih kvalitiet podeželja
- samograditeljstvo kot pomemben način reševanja stanovanjskih problemov
- nadaljevanje policentričnega koncepta prostorskega razvoja
- zmanjševanje medregionalnih razlik
- zmanjševanje razlik med družbenimi skupinami
- varovanje in visoko vrednotenje zasebne lastnine
- visoka občutljivost za »problematične« posege v prostor
- stabilizacija poselitve pri relativno redki gostoti kot kakovost bivanja
- omejevanje pretirano razpršene poselitve

Slabosti in pasti scenarija:

- sorazmerno nizek življenjski standard
- na dolgi rok ekonomska neučinkovitost
- zaprtost, zlasti univerz, raziskovalne sfere in večjih gospodarskih subjektov
- stagnacija izobrazbene strukture, zmanjševanje mednarodne konkurenčnosti
- pospeševanje bega možganov in odseljevanje nasploh
- velikostno, cenovno, kakovostno neustrezna stanovanjska ponudba
- nizka prostorska mobilnost prebivalstva
- slabo razvit javni potniški promet
- malo stanovanj v državni lasti ter najemniških stanovanj
- samograditeljstvo, povezano z manj racionalnimi oblikami stanovanj
- pretirano (tudi ekonomsko vprašljivo) poudarjanje kmetijske funkcije podeželja in zanemarjanje polifunkcionalnosti
- konfliktnost razmerij med lokalnimi in širšimi interesi
- večanje razlik med mestnimi in podeželskimi območji, konflikti
- "neformalno" poseganje v prostor in nizka avtoriteta formalnega urejanja prostora
- nostalgična, romantična etika
- nizka legitimnost splošnih prostorskih interesov

Tradicionalistični scenarij je pravzaprav projekcija preteklosti v prihodnost. Pomembno je, ali se bo tradicionalističen pogled znal ujeti s sodobno tehnologijo, ker bi potem morda lahko nastala še sprejemljiva kombinacija. »Odpor« do Evropejcev je na določenih ravneh in področjih (npr. nakup zemlje) prisoten in je verjeten v vseh možnih realnostih, ne glede na siceršnje druge usmeritve.

3.1.3. PREDNOSTI IN SLABOSTI MODERNISTIČNEGA SCENARIJA

Prednosti scenarija:

- pragmatična racionalnost
- jasna (urbana) hierarhija krajev
- razvoj večjih mest, koncentracija prebivalstva in tudi funkcij najpomembnejših središč v domačem in še bolj v mednarodnem merilu
- relativno visok življenjski standard
- zelo diferencirana raba prostora
- prevladujoči mestni način življenja
- raznolika ponudba stanovanj po kakovosti, ceni in lokaciji
- podeželski prostor zaradi redkejše poselitve pridobi nekatere prednosti
- izkoriščanje ugodne prometne in geostrateške lege Slovenije in hiter razvoj ob glavnih prometnicah
- izboljšanje javnega potniškega prometa
- uveljavitev formaliziranega prostorskega planiranja
- izboljševanje kvalifikacijske sestave prebivalstva
- odprtost družbe
- naraščajoča mobilnost prebivalstva

Slabosti in pasti scenarija:

- praznine in zgostitve v prostoru
- velike socialne razlike med posameznimi družbenimi skupinami in sloji
- naraščajoči problemi socialne izključenosti; slumizacija v mestih in primestju
- velike in še naraščajoče razlike med regijami in območji, stopnjevanje dihotomije med mestom in podeželjem
- velike okoljske obremenitve
- eksternalizacija okoljskih stroškov
- nazadovanje, praznjenje in celo propadanje kulturne pokrajine na podeželju
- konfliktne rabe prostora
- konflikti med posameznimi skupinami prebivalstva (npr. domačini in imigranti)
- včasih vprašljiva ekonomska učinkovitost industrijske paradigme razvoja
- sorazmerno majhna pozornost do naravne in kulturne dediščine ter do vprašanj nacionalne identitete
- beg možganov

Modernistični scenarij je zaradi koncentrirajočih in disciplinirajočih učinkov temeljnega pomena za razvoj. Vse uspešne družbe in sistemi so šli prek tega. Toda obenem je dokaj konflikten, tako do okolja, med družbenimi sloji in skupinami, kakor tudi med območji in regijami. Je torej scenarij, ki rabi za svojo uspešnost precej družbenih korektur.

3.1.4. PREDNOSTI IN SLABOSTI POSTMODERNISTIČNEGA SCENARIJA

Prednosti scenarija

- visoka stopnja mobilnosti prebivalstva
- visoka življenjska raven prebivalstva
- odprtost družbe v političnem, gospodarskem in kulturnem smislu

- zmanjševanje razlik v življenjskem standardu med območji in regijami
- velikostno, cenovno, kakovostno diferencirana ponudba tržnih in socialnih stanovanj v mestih, obmestjih in na podeželju
- ohranjanje kakovostne poselitve jeder mest in podeželja
- omejevanje razpršene poselitve, zlasti na območjih z večjim doživljajskim potencialom
- mestni in podeželski način življenja kot sočasni, različni, ne nasprotni vrednoti
- izboljšanje dostopnosti in kakovosti oskrbnih, storitvenih in prostočasnih dejavnosti tudi na suburbanih in nekaterih podeželskih območjih
- izboljševanje kakovosti okolja ter ohranjanje biotske in kulturne raznovrstnosti
- varovanje naravne in kulturne dediščine
- razvoj kulture in narodne identitete pri njeni večplastnosti (lokalna, regionalna, nacionalna itd.)
- sonaravni in skladen regionalni razvoj
- kulturno in poslovno svetovljanstvo ob ohranjanju lastne kulture in identitete

Slabosti in pasti scenarija

- sorazmerno velike razlike v socialnoekonomski sestavi prebivalstva; vprašljivo je, ali je mogoče odpraviti družbeno izključenost
- vprašljiva uspešnost reševanja problemov varovanja okolja (znatna odstopanja)
- delovanje trga stanovanj in z njim večja mobilnost prebivalstva lahko sicer prispevata k oblikovanju območij z izrazitejšo socialno-ekonomsko identiteto, vendar tudi k večjim tovrstnim razlikam med območji (v mestih, obmestjih in na podeželju), ki se lahko po tujih izkušnjah izkažejo kot velik družbeni problem

Postmodernistični scenarij predstavlja - tak kot je nakazan - optimalno rešitev za Slovenijo, saj omogoča njen najbolj usklajen in kakovosten razvoj. Toda v sedanjih razmerah ima morda najmanj nastavkov za začetek. Preveč je po eni strani hlastanja po »hitrem« razvoju na eni in po vrnitvi k vaški idili na drugi strani. Preigrati bo torej treba vse scenarije, ker ima vsak neko realno moč, ampak zastavlja se vprašanje, kaj je potrebno za možno udejanjenje postmodernističnega, ali pa morda točneje, preko katerega od prejšnjih bi se le-ta lahko najbolje začel udejanjati. Morda bo treba razmisliti tudi o sosledju scenarijev pa ne toliko zaradi izmenjujočih se političnih opcij, kot zaradi narave stvari same. Razmere za začetek skladnega razvoja morajo vendar dozoreti.

IV. IZBRANI SCENARIJ DRUŽBENEGA RAZVOJA SLOVENIJE

4.1. KATERI SCENARIJ JE PRIMEREN ZA SLOVENIJO

Predstavljeni scenariji in primerjava njihovih prednosti in slabosti ponujajo optimalizirano sliko. Kateri je za dolgoročni razvoj Slovenije najbolj primeren kot prioriteta usmeritev, je bolj ali manj retorično vprašanje. Postmodernistični scenarij izkazuje prepričljive prednosti pred drugimi, saj nekako združuje najboljše lastnosti tradicionalističnega in modernističnega. Težnja k razvoju odprte, tehnološko visoko razvite, na znanju in razvitosti telekomunikacijskih sredstev in informacijske tehnologije temelječa družba s sorazmerno majhnimi okoljskimi obremenitvami ter sorazmerno uspešnim sprotim reševanjem medstrojevskih in medetničnih napetosti in konfliktov je tista pot, ki naj bi pomagala Sloveniji kar najbolj učinkovito vnovčiti imenitno geostrateško lego, pokrajinsko raznolikost in pestrost, bogato zgodovinsko in kulturno dediščino in zanimivo sosodstvo na stičišču štirih naravnih evropskih makroregij in štirih jezikovno-kulturnih skupnosti.

Prav pestrost in raznolikost Slovenije pa nagibata k vprašanju, ali je postmodernistični scenarij mogoče in sploh smiselno pričeti udejanjati. Slednjič je treba prepoznati trenutno stojišče koncepta (scenarij) družbeno-prostorskega razvoja, ki bo (je) izhodišče nadaljnjih prizadevanj.

Sloveniji ta hip v splošnem še najbolj pritiče ničelni (inertni) scenarij, saj smo priče številnim precej samopašnih posegov v prostor, neusklajenosti med ravnmi, prisotnosti različnih (med seboj si nasprotujočih) vrednot, moči lokalnih in nemoči državnih dejavnikov in še bi lahko naštevali. Vendar ima Slovenija precej samosvojih potez, ki od predstav ničelnega scenarija močno odstopajo. Ni pretirano reči, da imamo v Sloveniji na prelomu tisočletja hkrati prisotne elemente še vseh ostalih treh scenarijev in da se tudi razlikujejo po območjih oziroma regijah. Za območje širše ljubljanske mestne pokrajine bi bil razvoj npr. postmodernistične družbe izvedljiv že takoj, medtem ko za oddaljeno Prekmurje in Haloze to predstavlja večjo zadrego.

Slovenija je v zadnjem stoletju napravila zelo zanimiv razvoj. Po zaslugi prvovrstne lege v zaledju Trsta (drugega najbolj svetovljanskega mesta v ranjki Habsburški monarhiji) se je tako družbeno kakor tudi gospodarsko močno dvignila, vendar zaradi relativno šibko razvite lastne produkcijske baze ni uspela zadržati večine naglo naraščajočega števila prebivalstva doma. Odprtost je vodila k močni emigraciji v fazi demografskega prehoda. Čeprav se je v jugoslovanskem okviru razvijala kot najbolj industrializirana republika (pred drugo svetovno vojno banovina), je desetletja zadržala še močno agrarni značaj ter lastnosti emigracijske dežele. Šele od šestdesetih let dalje sledimo zelo nagli socialnoekonomski (in zato tudi prostorski) preobrazbi. V eni sami generaciji je prišlo do deagrarizacije, urbanizacije in modernizacije. Policentrični koncept razvoja je mnoga lokalna središča povzdignil v manjša mesta, medtem ko je regionalna središča pustil v relativnem zaostajanju (z demografskega, manj s funkcijskega vidika). Sredi osemdesetih let je bila Slovenija med deželami z najvišjo stopnjo zaposlenosti, zaposlenosti žensk, deležem industrijskega prebivalstva itd. Torej številne lastnosti modernistične družbe. Politični prelom ob koncu osemdestih let je v Evropi močno spremenil smer bodočega razvoja. Pospešeni procesi evropske integracije postavljajo Slovenijo veliko bolj v središče, kot pa je bila v času blokodske Evrope. Obenem se je zaradi značilnih tranzicijskih procesov oblikovala specifična struktura, ki nas vsaj navidez uvršča med že precej terciarizirane države. Vsak prelom je lahko priložnost, je pa zanesljivo tudi

tveganje. Ključno vprašanje je, ali je Slovenija pripravljena imeti v toku evrointegracij in globalizacije vsaj na makroravni določeno (čim večjo) vlogo. Če je in izkazuje tako voljo, potem je potrebno ob vseh scenarijih in smernicah podčrtati močno prepletenost evropskih procesov in slovenskih hotenj. Avtonomnosti ni več.

Glede na sedanjo prostorsko strukturo, prevladujoče procese na različnih področjih in evropski okvir dogajanja na eni ter pogosto spreminjanje konceptov posameznih sektorskih politik na drugi strani, je za Slovenijo primerno izbrati najprej trdno dolgoročno orientacijo. Postmodernistični scenarij ponuja tako dolgoročnost pozitivnega razvoja, katerega osnovne paradigme morajo biti: vpetost v svetovne tokove, kulturna in nacionalna samobitnost, sonaravni in skladen regionalni prostorski razvoj, visok standard, tehnološka in informacijska razvitost, socialna pravičnost, ekonomska učinkovitost in obvarovano okolje.

Trenutne možnosti Slovenije odstopajo od te projekcije. V nadaljevanju je podan najbolj verjeten scenarij družbeno-prostorskega razvoja Slovenije, nato pa so v posebnem poglavju podane še smernice, ki naj bi dolgoročno premostile trenutne slabosti in vodile k optimalizaciji realizacije postmodernističnega scenarija.

4.2.3. POSELITEV

suburbani prostor bo izkazoval največje rasti. Nadaljevale se bo razpršena prebivališča obstoječa naselja, kar bo zmanjševalo funkcionalnosti in estetskega polja. Stara jedra mest bodo zaradi nakopičenih težav, pade infrastrukture, opranjenosti in v splošnem nezveličnosti valjstva predvsem za socialno šibkejša sloje. Obtem se bodo na sivih conah ter na obrobju mest pojavljale revne četrti. Slumizacija mest bo postajala problem. mestno prebivalstvo bo po doseganju določenega življenjskega standarda, razpado oja mestna središča in se selilo na obrobje in celo vase. Nadaljeval se bo trend razpršene poselitve. Suburbanizacija bo prevladujoči trend prostorskega premikov domačega prebivalstva, medtem ko se bodo priseljenci koncentrirali v mestnih jedrih, predvsem v omejenih. periferne območja, goriska, kraska in gričevnata območja bodo se stopnjevala z negativnimi populacijskimi trendi, zmanjševanjem števila prebivalstva, splošnim demografske strukture in drugimi pojavi, ki bodo se zmanjševali vrednosti podčrtebkega prostora. Razvijanja področja lahko ponovno pride v kritično mero in opuščenju poselitve in posledično tudi vzdrževanja kulturne dediščine. Polifunkcionalnosti področja se bo kljub težnjam po poselitvi v urbanimi območji zmanjševala. Posledica bo opuščanje krajinskega značaja, prevladovanje obnega zemljišče obo socialnim področjem. Te zemljišče lahko postanejo vrsta, kotne že tako obkroženo lokalno skupnostim, občem in tudi postanejo stanovanjske, gospodarske, rekreacijske in drugi povečevanja privlačnosti vstopalcev. V

4.2. OPIS IZBRANEGA SCENARIJA PO PODROČJIH

4.2.1. DRUŽBENI IN PROSTORSKI UČINKI NIČELNEGA SCENARIJA PO PODROČJIH

4.2.2. DEMOGRAFSKI RAZVOJ

- povečevala se bo raznovrstnost oblik družinskega življenja, kot so povečanje števila samskih gospodinjstev, podaljšano bivanje odraslih otrok pri starših in odloženo rodnost zaradi izobraževanja
- priseljevalna politika bo prepuščena predvsem lokalnim razmeram in vplivom trga. Prevladovali bodo priseljenci z nižjimi kvalifikacijami, ki potrebujejo tudi daljši čas za družbeno integracijo. Potrebno bi bilo **manjše doseljevanje** za doseg nekaterih delovnih področij, kot so gradbeništvo in komunala, kjer iz domače mase brezposelnih ni mogoče popolniti vseh delovnih mest
- v perifernih in robnih območjih je pričakovati nadaljevanje negativnih demografskih trendov zaradi ostarelosti, odseljavanja in slabših gospodarskih in socialnih pogojev, ki bodo negativno vplivali na rodnost in obenem povečevali smrtnost
- v suburbanih območjih bo število prebivalstva zmerno naraščalo, nataliteta bo pozitivna, kasneje pa bo naraščala tudi smrtnost. V mestih bo število prebivalstva rahlo nazadovalo.
- urejeno okolje bo povečalo kakovost bivanja in posredno vplivalo tudi na podaljševanje življenjske dobe. Vedno več bo ostarelega prebivalstva, z njihovo vitalnostjo bodo posebno v urbanem prostoru in pri urbanem načinu življenja nastopale nekatere posebne prostorske potrebe. Posredno bi se povečali tudi stroški vzdrževanja tega prebivalstva, kar pa pomeni tudi vrsto delovnih mest, ki so povezani s tem prebivalstvom (zdravstvene, socialne, rekreacijske, bivalne, socialne, komunikacijske).

4.2.3. POSELITEV

- suburbani prostor bo izkazoval največjo rast. Nadaljevala se bo razpršena gradnja obstoječih naselij, kar bo zmanjševalo funkcionalnost in estetskost pokrajine.
- stara jedra mest bodo zaradi nakopičenih težav, slabe infrastrukturne opremljenosti in v splošnem nepriljubljeni vabljiva predvsem za socialno šibkejše sloje. Obenem se bodo na sivih conah ter na obrobju mest pojavljale revne četrti. Slumizacija mest bo precejšen problem.
- mestno prebivalstvo bo po doseganju določenega življenjskega standarda, zapuščalo ožja mestna središča in se selilo na obrobje in celo vasi. Nadaljeval se bo trend razpršene poselitve. Suburbanizacija bo prevladujoči trend prostorskih premikov domačega prebivalstva, medtem ko se bodo priseljenci koncentrirali v mestnih jedrih, predvsem v cenejših.
- periferna obmejna, gorska, kraška in gričevnata območja bodo še stopnjevala z negativnimi populacijskimi trendi, zmanjševanjem števila prebivalstva, slabljenjem demografske strukture in drugimi pojavi, ki bodo še zmanjševali vrednost podeželskega prostora. Praznjenje podeželja lahko ponekod preide v kritično mero in opuščanje poselitve in posledično tudi vzdrževanje kulturne pokrajine. Polifunkcionalnost podeželja se bo kljub težnjam po partnerstvu z urbanih območji zmanjševala. Posledica bo opuščanje kmetijske rabe in povečevanje obsega zemljišč pod socialnim prelogom. Ta zemljišča lahko postanejo hudo breme že tako šibkim lokalnim skupnostim, obenem pa tudi predmet različnih zemljiških špekulacij in cilj povečanega pritiska vikendašev. V

perifernih območjih se bo razpršeni tip poselitve obdržal ali celo stopnjeval. **Nekatera območja** kot so Slovenske gorice, Soška dolina, Kras, Posavje in Bela krajina **lahko postanejo zaledje mestnih območij sosednjih držav**. S tem bo Slovenija izpuščala iz rok zelo pomemben potencial in razvojno iniciativo, slabijo pa predvsem velika slovenska mestna središča oziroma mestne pokrajine.

- **ouveljavil se bo koncept mestnih pokrajin**, mrežnih mest ob pomembnejših prometnicah in neke vrste razpršene koncentracije. Sedanja satelitska spalna naselja bodo pridobila nove funkcije ter se pričela funkcijsko dopolnjevati z ožjimi jedri. Obenem je pričakovati **sorazmerno močne suburbanizacijske pritiske** zlasti v conah optimalne infrastrukturne opremljenosti. To bo verjetno območje največjega naraščanja števila prebivalstva in potreb v zvezi z njim.
- **okrepitev Ljubljane kot največjega urbanega središča** s široko mrežo širše mestne pokrajine in navezavo na prometne in populacijske koridorje v Sloveniji. To je povezano s krepitvijo funkcije izrazito razvojnih dejavnosti, kot so tehnološki centri, prometno vozlišče, univerza in spremljajoče dejavnosti, znanost kot servis, ne nazadnje pa tudi koncentracije kulturnega dogajanja, športa, medijev, promocijskih aktivnosti, gospodarskih predstavništev in tudi upravnih funkcij. Pomemben privlačni element je urejeno in bivalno visoko kvalitetno bivalno okolje, povezano s prej naštetimi vsebinami razvojne naravnosti. Širša mestna pokrajina je v tesni povezanosti z uspešnostjo jedra in je funkcijsko povsem enakovredno. V širši coni Ljubljane izginja razlika med mestom in podeželjem.
- **sonaravno gospodarjenje bo okrepilo kmetijstvo kot multifunkcijsko dejavnost** in utrdilo njegov pomen. Podeželje mora računati na določeno nadaljevanje depopulacije, ki pa v končni posledici ni vedno nujno negativna. Pojavila se bo tudi dilema presežka kmetijskih zemljišč, ki so iz različnih razlogov ostala v prelogu. Omogočajo več opcij razvoja: povečanje kmetij, racionalizacija kmetovanja in poselitve, lahko pa tudi trajno spremenjena raba npr. s pogozdovanjem. Zaradi redkejšje poselitve na podeželju kot posledica praznjenja bodo sproščene nekatere možnosti za racionalnejše kmetovanje v tem okolju in s tem posledično možnosti za stabilno demografsko in socialno strukturo na redko naseljenem podeželju. Razpršena poselitev in sorazmerno nizka gostota bosta prinesla v podeželsko pokrajino tudi nekatere nove dileme glede vzdrževanja zdravstvene, šolske mreže, kulturnih ustanov ipd. Informacijska tehnologija omogoča nekatere rešitve.

4.2.4. DRUŽBENO-PROSTORSKE PROJEKCIJE URBANEGA RAZVOJA

- **vzpodbujana bo suburbana poselitev ali poselitev nizke gostote** z značilnostmi podeželskega grajenega prostora v mestih. Mestna jedra bodo selektivno »fasadno« prenovljena, vendar ne bodo celovito, torej tudi bivanjsko revitalizirana.
- **pomen večjih mest** predvsem Ljubljane, obalnega somestja (zlasti Kopra), Maribora, Celja in Novega mesta **se krepi**, delovna mesta (zlasti na storitvenih področjih) se še naprej koncentrirajo v večjih regionalnih središčih
- **suburbanizacijski procesi ob večjih mestih se nadaljujejo** in migracijski tokovi se povečujejo, le-ti so predvsem značilni za avtocestni križ in širšo ljubljansko regijo, ki se bo širila
- **internacionalna vloga slovenskih mest se bo povečala predvsem Ljubljane in Kopra**.
- v večjih slovenskih mestih se bo **zmanjševalo število relativno trajnih mestnih prebivalcev**, krepila pa se bo bivanjska začasnost, občasnost, prehodnost in fluktuacija ob hkratnem povečevanju števila vedno bolj raznovrstnih mestnih uporabnikov. To je v najsplošnejšem okviru ena od posledic fleksibilizacije principov časovno-prostorske (dis)organiziranosti postindustrijske družbe. V tem okviru bodo preraščala mesta vse bolj

v »občasne prostorske agregate«, kjer toga delitev na bližnjost in oddaljenost, na lokalno in globalno, na mikro in makro situacije ne bo več utemeljena.

- **naraščala bo heterogenost urbanih akterjev** po geografskem izvoru kot po družbenostnih značilnostih, bo povzročala na eni strani potrebe po univerzalizaciji urbane prostorskeosti, na drugi strani pa zahteve po večji krajevni raznovrstnosti – prizoriščnosti. Krepile se bodo »urbane skupnosti« osnovane na življensko-stilnih opredelivah. Gledano dolgoročno, bo šlo za bistveno spremembo v dinamiziranju in raznovrstnosti časovno-prostorskih poti posameznikov, skupin in organizacij.

4.2.5. SOCIALNOEKONOMSKE ZNAČILNOSTI PREBIVALSTVA

- **na perifernih podeželskih območjih bo naraščalo število socialno izključenega prebivalstva** (zaradi ostarelosti, premajhnih dohodkov, preslabih možnosti za zaposlovanje). Obenem se bo zlasti v centralnih območjih povečevalo število socialno ogroženih v celoti (ostareli, invalidi, osebe z nizko izobrazbo, priseljenci, Romi, družine brezposelnih, družine mater samohranilk idr.). Nekaterim predelom bo grozila slumizacija. Regionalne razlike v bogatosti (življenjskem standardu) med regijami bodo naraščale.
- **povečevale se bodo socialne napetosti** zlasti v ekonomsko manj uspešnih območjih in lokalnih skupnostih. To bo izvajalo pritisk zlasti v smeri različnih črnih gradenj in sive ekonomije
- **povečevanje sloja revnih** zaradi hitre dinamike, postopnega opuščanja državnih socialnih intervencij in neenakih vključitvenih možnosti. To bo prizadelo predvsem periferna obmejna območja na podeželju ter območja stare industrije in rudarstva.
- **zmanjševalo se bo števila pravih kmetov in polkmetov.** Slednji bodo še nekaj časa relativno stabilna struktura (starejša generacija), nato pa bo tudi število teh močno nazadovalo.
- **zmanjšanje srednjega sloja**, predvsem v prvi fazi, s terciarizacijo bo pričelo polagoma naraščati.
- **krepitev sloja bogatih**, ki bodo imeli zaradi načina življenja čedalje več zahtev (posebne četrti, izbrane vrste rekreacije itn.). Vendar bo krepitev tega sloja dajala delo mnogim predvsem v uslužnostnih dejavnostih.
- **večanje razlik v povprečni življenjskem standardu med območji in regijami**
- sorazmerno povečanje najbolj bogatih, predvsem lastnikov kapitala, nepremičnin, vrhunskih strokovnjakov, medenedžerjev ter politične elite. Ta sloj bo zaradi sorazmerno velikih servisnih potreb nudil tudi nekaj delovnih mest v storitvenem sektorju.

4.2.6. DELOVNA MESTA

- **povečevale se bodo razlike v razvitosti regionalnih ekonomij**, s koncentracijo sorazmerno visoko razvitih in tudi mednarodno uspešnih podjetij v centralnih območjih, predvsem prestolnici, ter šibki, majhni in razdrobljeni na perifernih območjih. Propadanje klasične industrije bo **zmanjševalo možnosti za naložbe v infrastrukturo v obrobni regijah**, slabša infrastrukturna opremljenost pa bo dodatno (poleg stagnacije ravni dohodka in kupne moči) odvrčala pritok tudi manjših zasebnih naložb.
- **visoka koncentracija delovnih mest** v centralnih območjih, predvsem v prestolnici, ter vzdolž avtocestnega križa. Nadaljevanje **koncentracije visoko izobraženih kadrov** in boljše plačanih delovnih mest v državnem središču za sabo potegne potrebe tudi po manj kvalificiranih delih, ki jih opravljajo tujci. Od dejavnosti se v državnem središču osredotočajo predvsem storitve (predvsem finančne, intelektualne storitve in trgovina),

medtem ko v ostalih regijah rast gospodarske aktivnosti temelji bolj na predelovalni industriji. V centru se zato povečujejo možnosti za visoko (univerzitetno) izobražene kadre, v ostalih regijah pa za strokovno izobražene in kadre s srednjo izobrazbo.

- povečevala se bo socialna in prostorska **mobilnost delovne sile**.
- vloga in pomen državnih ekonomskih intervencij se zmanjšuje, dokončno pa se uveljavijo načela in praksa tržnega gospodarstva. Večja preglednost in fleksibilnost je privlačna za tuje in domače vlagatelje.
- v velikostni strukturi podjetij se bodo **krepila večja podjetja v industrijskih, trgovskih, bančništvu in zavarovalništvu in nekaterih drugih servisnih dejavnostih**, krepilo pa se tudi drobno podjetništvo predvsem v različnih oblikah storitvenih dejavnosti. Velika, razvojno naravnana podjetja bodo bolje akumulirala kapital in visoko kvalificirane kadre, vendar so lahko tudi zelo ranljiva in celo dolgoročno tvegana.
- Slovenija se bo močneje vključevala v **programe regionalnega razvoja EU** (strukturni skladi, Kohezijski sklad, Projekt inteligentne regije itd.), kar bo povečalo sposobnost Slovenije za internalizacijo koristi, ki jih nudijo taki projekti.
- v strukturi delovnih mest bo odločno **prevladoval terciarni sektor** z razvitimi uslužnostnimi oziroma servisnimi dejavnostmi. Delovno intenzivna in kapitalsko šibka industrija se bo iz Slovenije selila v »cenejša območja«, vendar bo obdržala tehnološki, vodstveni in managerski del. Obenem se bodo razvila tudi industriji podpora, **po številu zaposlenih manjša podjetja, fleksibilna in visoko specializirana** (kadri) t.i. butična proizvodnja na nekaterih področjih. Poseben razmah bodo doživele različne vrste storitev, ki se bodo naslonile na visoko kvalificirano delovno silo, informacijsko tehnologijo (komunikacije) ter še vedno tudi na družbene in okoljske ugodnosti lokacije (kakovostno bivalno okolje, ki ima veliko ponudb moderne dobe in je prometno dobro povezano). Pričakovati je tudi dokaj velik porast osebnih storitev, ki bo naraščalo vzporedno s porastom deleža ostarelega prebivalstva (zdravstvene, izobraževalne, prostočasne, rekreacijske idr.).
- **izobraževanje in znanost bosta sestavni del ponudbe storitev** in čedalje tesneje povezani tudi s proizvodnimi (kmetijstvo, industrija, obrt) dejavnostmi. Prav tako bosta izobraževanje in znanost oziroma raziskovalno-razvojna shema udeleženi pri delitvi tveganj, ki jih prinašajo spremembe na trgu dela. Na obeh slovenskih univerzah je treba v najkrajšem času doseči prehajanje študentov med programi. Če že obstaja odpor pred integrirano univerzo, kot se je razvila v razvitih državah (še posebej na Univerzi v Ljubljani), je treba sistem izgradnje študija spremeniti vsaj zaradi majhnosti slovenskega prostora in s tem izrazito omejenih izobraževalnih resursov. Ni namreč pričakovati, da bi v Sloveniji lahko dovolj dobro v obliki (tako kot doslej) izoliranih študijskih programov (oz. fakultet) razvili vse discipline, ki danes predstavljajo poklice in ki se poleg tega zelo hitro spreminjajo.

4.2.7. DRUŽBENO-PROSTORSKE IMPLIKACIJE INFORMATIZACIJE INFORMATIZACIJE

- **poglabljaj se bo razkorak med info-bogatimi in info-siromaki**; ta bo potekal po sociološko tradicionalnih ločnicah, ki definirajo revščino (mladi vs. stari, urbano vs. ruralno, izobraženi vs. neizobraženi, večina vs. etnične manjšine...).
- **Nadaljevali se bodo že začeti nacionalni projekti informatizacije** (računalniško opismenjevanje v OŠ in srednjih šolah, plačilni promet, elektronski podpis),
- pilotni projekti lokalnih virtualnih demokracij, ki lahko izkoriščajo (nadgrajena) obstoječa TV- kabelska omrežja, izvedeni na ravni različno velikih prostorskih agregatov, omogočajo **približevaje informacijsko najbolj razvitim okoljem**,

- **prihajalo bo do prostorske deagregacije** in časovne fleksibilnosti opravljanja dela,
- klasično časovno-prostorsko organizacijo dela bo nadomeščalo **delo na domu, terensko delo, nomadsko delo, multilokacijsko delo ipd.**,
- večopravnost in kreativnost skupaj s tako imenovanimi skritimi znanji kot odlika postmodernega (so)delavca bo povzročila tudi pojav **sloja permanentno nezaposljivih**, ki jih bi bilo še nadalje potrebno vključevati v programe javnih del (npr. pri vzpostavljanju »drugega« prostora),
- lahko pričakujemo **razvoj lokalno-regionalnih ekonomij**, ki bodo utemeljene na specifičnosti zgodovine, resursov, skritih znanj in bodo kot globalno dostopne drugačnosti lahko uspešne v svetovnem merilu,
- stari modernistični sistemi pomoči se bodo morali preobraziti v nove **postmodernistične sisteme »pomoči za samopomoč«**, ki bodo predvsem zagotavljali robne startne pogoje in ali manjkajoče informacije ali vire manjkajočih znanj ter zagotavljali čim hitrejšo osamosvajanje pomoči potrebnih akterjev,
- pomembno vlogo pri informatizaciji najširših slojev bodo odigrala **odprta, javno dostopna regionalna informacijska omrežja**, ki morajo zagotavljati tudi »non-stop« podporo uporabnikom,
- nova delovna zakonodaja bo večjo pozornost posvečala novim oblikam dela in zagotavljati pravno-regulativne okvire uvajanja slednjih, kar bo omogočilo tudi delokalizacijo dela in ponovno združevanje delovnega in bivalnega okolja,
- **za uspešnost tele-dela pa je potrebno tudi kvalitetno delovno-bivalno okolje**, ki ga je potrebno načrtovati pri novogradnjah in rekonstrukcijah v bivalnem okolju (nujnost info-niše),

4.2.8. STANOVANJA

- prevladal bo (že zdaj obstoječi) **neuravnotežen trg nepremičnin** s skromno ponudbo na območjih največjega povpraševanja. Zaradi rasti nesorazmerja med ponudbo in povpraševanjem stanovanj **bo cena stanovanj tudi v bodoče na splošno visoka** in bo v primerjavi s kupno močjo prebivalstva še naraščala.
- ker ne bo dovolj učinkovitih mehanizmov, ki bi spodbujali menjavo stanovanja v različnih življenjskih obdobjih (zlasti po upokojitvi), se bo nadaljevala **"statičnost" stanovanja**: bivanje v stanovanju tudi po tem, ko se otroci odselijo. Poleg splošne neracionalnosti bo to povzročalo tudi slabše vzdrževanje, t.j. nazadostnost vlaganj v prenovo in modernizacijo stavbnega fonda.
- nadaljevalo se bo kakovostno in **velikostno pomanjkljiva ponudba stanovanj** ter premajhno skupno število vsako leto zgrajenih stanovanj; zato se bo vztrajno povečevalo število iskalcev stanovanj s posebnimi potrebami. Prav tako se bo **ponudba stanovanj prepočasi prilagajala** novi sestavi gospodinjstev, na primer večanju deleža enočlanskih, enostarševskih družin, družin brez otrok.
- na podeželju in na suburbanih območjih bo tudi v bodoče prevladujoči način reševanja stanovanjskega vprašanja **gradnja enodružinskih (ali dvodružinskih) prostostoječih stanovanjskih hiš**, kar pomeni nadaljevanje razpršene gradnje.
- v lastniški strukturi bodo še naprej **prevladovala zasebna stanovanja**. Število in delež najemniških stanovanj, večinoma takšnih za srednji in višji sloj prebivalstva se bo počasi povečevalo. To bo sčasoma **povečala raznovrstnost lastniških odnosov**.
- **pojavi večdomicilnosti bo z vidika tržnih stanovanjskih razmer deloma povezan s povečanjem povpraševanja po stanovanjih na mestnih, suburbanih in podeželskih območjih**, deloma pa bodo bolje izkoriščena že obstoječa sekundarna stanovanja; zaradi pojava večdomicilnosti predvidevamo nove, bolj prilagodljive oblike tržne ponudbe

stanovanj, kot na primer možnost najema stanovanj na določene dni v tednu, ali za krajša (na primer nekajtedenska) obdobja.

- **na podeželju se bodo** zaradi nadaljevanja procesa staranja prebivalstva in "kakovostne depopulacije" (večanje posesti, intenziviranje kmetijstva, selitev dela nekmečkega prebivalstva v mesta ali na suburbana območja) "**sprostila**" **doslej stalno naseljena stanovanja**; večina bo predvidoma spremenjena v sekundarna stanovanja; v bližini večjih ali manjših središč je mogoča ponovna "primarna raba" teh stanovanj. Zdaj neuporabljena stanovanja postala uporabljana.

4.2.9. REKREACIJA

- predvsem na suburbaniziranih območjih je **pričakovati konfliktne rabe različnih oblik rekreacije**, ker bodo lokalni dejavniki zaradi pozicij moči preglasovali obče interese. Prevelika doza »naravnih« rekeracijskih oblik lahko povzroči kar **hude obremenitve** (npr. golf igrišča). Do preobremenitev bo prišlo v nekaterih obmejnih območjih, kjer je zaledje zelo močno (npr. na visokih kraških planotah ob slovensko – italijanski meji).
- zelo verjeten je porast interesov na **majhne hobi farme in vrtičakrstvo kot način preživljanja prostega časa**, predvsem za starejše prebivalstvo.
- lokalne iniciative bodo **močno podpirale rekreacijo in turizem** kot dejavnosti predvsem v podeželskem prostoru. Pospeševale bodo zlasti oblike t.i. »naravnega« udejstvovanja na različnih pokrajinskih elementih.
- **mestni prostor bo prav tako nudil sorazmerno obširno ponudbo**. Prednost mest je v večji zgotitvi uporabnikov in racionalnejši tovrstni infrastrukturi, slabost pa v pomanjkanju (primerne, optimalne) prostora. V mestnem prostoru se bo potreba po napolnjenosti potrebah obstoječih mestnih površin povečevala z mobilnostjo prebivalstva in s prisotnostjo določenih skupin prebivalstva v posameznih četrtih (študenti, dijaki, strokovnjaki na začasno prisotnostjo, sezonski ali začasni delavci, ostarelo prebivalstvo) oziroma na posameznih mestnih predelih. Tudi v mestih bo prihajalo do konfliktnih interesov glede rabe prostora. suburbani coni.
- pojem klasičnih turističnih območij se bo umaknil **novi infrastrukturno vsestransko opremljeni turistični pokrajini**, ki bo zajemala različne funkcije: bivalno, proizvodno, turistično, rekreativno in kmetijsko.
- v mestnih območjih je pričakovati **optimizacijo različnih vrst rekreacijske ponudbe med mestom (jedrom) in širšo urbano pokrajino**, usklajeno rabo mestnih površin za različne namembnosti, tudi za rekreacijo in šport, pri čemer bodo racionalneje izrabljene tudi sive cone. Možnosti raznovrstnih rekreativnih in prostočasnih dejavnosti bo ena osnovnih kvalitiet bivalnega okolja. Meja med rekreacijo in npr. prometom bo čedalje bolj zbrisana.
- v mestnem in primestnem prostoru se bo obseg in vrsta (oblika) rekreacijskih dejavnosti povečevala, **pojave se bodo nove oblike rekreativnih in prostočasnih dejavnosti z novimi prostorskimi zahtevami** in učinki. To terja veliko senzibilnost prostorskega urejanja, saj je potrebna hitra zaznava in čim krajša pot reševanja nastalih problemov.

4.2.10. OSKRBA

- osnovna zdravstvena mreža se bo **navezovala na večja lokalna središča** (stara občinska središča in podobne velikosti), bolnišnice pa na **regionalna središča, predvsem pa na Ljubljano**.
- socialne ustanove bodo še naprej razmeščene v **centralnih območjih, predvsem po regionalnih središčih in Ljubljani**.

- pojavila se bo močna **ponudba zasebnih zdravstvenih in podobnih (alternativnih) storitev**, ki se bodo locirale izrazito na povpraševanje, zato bo njihova koncentracija predvsem v Ljubljani in njenem metropolitanskem območju ter po turističnih območjih. Ta ponudba bo računala tudi na klientelo izven Slovenije ter na nekatere skupine slovenskega prebivalstva. Kot posebna oblika se bodo uveljavili sanatoriji za pretežno starejše prebivalstvo, ki pa bo dostopno le tistim z dovolj dohodki.
- pri oskrbi bo **ponudba raznovrstna po ceni, kakovosti in dostopnosti**. Na podeželju se bodo uveljavili pretežno manjši zasebni obrati, v mestih in predvsem večjih zgostitvah pa večji blagovni centri in nakupovalna središča z zelo raznovrstno ponudbo (s parkirišči, zabavišči, rekreacijski površinami ipd.). Močno se bodo razširile nove oblike ponudbe (po svetovnem spletu, po katalogih, od vrat do vrat itd.). Nekatere skupine prebivalstva z nižjimi dohodki, ostareli zaradi mobilnosti ali nedosegljivosti informacijske tehnologije ipd. bodo precej izključeni iz oskrbovanja ter različnih storitev.
- **uveljavitev socialne družbe namesto** socialne države bo sprožila veliko zasebnih iniciativ ter posebej zavarovalništva. Osnovna mreža socialnega skrbstva se bo zadržala po regionalnih središčih (sedeži starih občin).

4.2.11. IZOBRAŽEVANJE

- mreža vrtcev, osnovnih in srednjih šol bo razmeščena po vsej državi, praviloma skladno s prebivalstvenimi gostotami. Uveljavili se bodo poenoteni standardi za vse šole določenega tipa ne glede na lokacijo
- implementacija novega znanja v uporabno sfero bo sorazmerno skromna, zato pa bo tudi podpora različnim znanstvenoraziskovalnim ustanovam majhna. Zaradi togosti se bo del znanstvenikov in raziskovalcev začel zaposlovati v tujini, predvsem v bližnjih raziskovalnih in univerzitetnih središčih.
- sprva bo prisoten **beg strokovnjakov in tudi študentov** v tujino, vendar bo kasneje sledil tudi obratni tok strokovnjakov in izmenjava študentov, čeprav bo bilanca verjetno še rahlo negativna.
- **univerze in raziskovalne ustanove se bodo odpirale** za neposredne projekte sodelovanja in izmenjave, kar bo promoviralo domačo znanstveno in tehnološko bazo in jo čedalje bolj vključevalo v mednarodno delitev dela
- postopoma bo prihajalo do čedalje **večje implementacije novega domačega znanja** v gospodarstvo in tehnologijo, verjetno pa nekoliko manj v družbeno, kulturno in politično sfero.
- na obmejnih perifernih območjih, ki mejijo na urbanizirano, gosto naseljeno in visoko razvito območje na drugi strani meje (npr. na Krasu, v Slovenskih goricah), bodo konkurenčna središča ponujala izobraževalne in usposabljalne servise tudi slovenskemu prebivalstvu
- razvila se bo **zelo raznovrstna izobraževalna ponudba po vrsti, lokaciji, ceni in drugih značilnostih**. Elektronski informacijski mediji bodo postali pri nekaterih vrstah izobraževanja prevladujoči ali celo edini. Razvile se bodo posebne oblike izobraževanja in usposabljanja za nekatere družbene skupine, kot so npr. upokojenci (tretja univerza), dopolnilne (za študente in dijake) ter izobraževanje in usposabljanje v okvirih posameznih poklicev oziroma dejavnosti kot neke vrste stalni servis. Posebno mesto bodo imele izobraževalne in usposabljalne oblike za potrebe priložnostnih dejavnosti, športa in rekreacije. Močno bo naraslo število zasebnih šol in drugih ustanov ter prireditev. Obenem se bo popestrila tudi ponudba šol in programov v osnovnih in srednjih šolah.
- izobraževalne ustanove se bodo **zgostile predvsem v centralnih območjih, največ v širši ljubljanski mestni pokrajini**.

4.2.12. NACIONALNI IN KULTURNI RAZVOJ

- razvili se bodo **nadpovprečno močni lokalizmi in regionalizmi**, ki prek parcialnih interesov usmerjajo tudi administrativno ureditev ter krepijo **upravno razdrobljenost**, posledično pa povzročajo podrejen položaj v regionalnih združevanjih v EU (oblikuje lahko le zelo šibke lobije na mednarodni ravni). Tako ni možnosti za oblikovanje močnejših slovenskih regij in regionalnih središč. Obenem se zlasti v perifernih in obmejnih območjih krepijo **centrifugalne tendence**.
- **naravna in kulturna dediščina je prepuščena lokalni iznajdljivosti in interesom**.
- razvita informacijska in komunikacijska tehnologija omogočata **dobro povezanost celotnega naroda in nacije**, kar nadalje omogoča tudi boljše ekonomsko sodelovanje in s tem neposredne prostorske učinke.
- **kulturna sfera je močno vpeta v gospodarsko dogajanje** in ima posredne in neposredne prostorske učinke.
- zaradi sorazmerno močnih imigracijskih tokov in velike mobilnosti delovne sile, študentov in turistov se uveljavi **multikulturna družba**, v kateri se slovenstvo ohranja in razvija svojo kulturo (v najširšem smislu) ter nacionalno identiteto, hkrati pa oblikuje odnose strpnosti in sodelovanja z drugimi, kar posledično omogoči večjo prepoznavnost Slovenije in slovenstva v evropskem in svetovnem okviru. Vendar pa ta multiukulturna družba vseeno ni brez konfliktnega potenciala.

Migracijska politika

- delovno usposabljanje in zaposlovanje domačega prebivalstva naj ima prednost pred imigracijsko politiko
- vzpodbujanje rodnosti naj ima prednost pred imigracijsko politiko
- pri imigracijah imajo prednost višje kvalificirani
- pri nižje kvalificiranih naj ima prednost začasnih zaposlitev (sezonsko)
- pri imigriranih prednost osebam iz območij, ki so kulturno in jezikovno sorodni Sloveniji in Slovencem, da se omogoči čim krajši čas uspešne integracije v slovensko družbo
- pri skupni vsoti imigrantov paziti na razporejenost pripadnikov poraznezične skupine, s čimer se zmanjšajo možnosti getozacije in konfliktnosti in pospešijo integrativni procesi
- v zvezi s strpnostjo, ki je nujno potrebna za kakovostno življenje v pogojih multikulturne družbe

Vprašanje ostarelega prebivalstva zahteva posebno pozornost. Delček ostarelega prebivalstva se bo gibal okrog petine prebivalstva, od katerih bo del družbeno izključen, drugi del pa še dokaj aktiven v različnih sferah in tako posesti tudi zaren ekonomski potencial. Značilnosti ostarelega prebivalstva, njihove potrebe in prostorski domei se niso dovolj znani in jih bo treba še podrobno empirično proučiti.

4.3. SMERNICE ZA URESNIČITEV IZBRANEGA SCENARIJA PO PODROČJIH

4.3.1. DEMOGRAFSKI RAZVOJ

Ukrepi demografske politike obsegajo predvsem tri področja: rodnostno, zdravstveno in migracijsko politiko.

Rodnostna politika:

- reševanje stanovanjskih problemov za mlade družine s povečanjem deleža najemniških stanovanj
- davčne in druge olajšave za potrebe osnovne oskrbe, vzgoje in izobraževanja otrok
- izobraževanje k boljšim odnosom do družin in otrok ter medpartnerskih odnosov (stabilne družine) ter enakopravnosti med moškimi in ženskami
- socialna varnost otrok in družin, predvsem pa mater pri izobraževanju, usposabljanju in delu

Zdravstvena politika:

- obsega vrsto preventivnih in ukrepov, s katerim se izboljša zdravje in usposobljenost prebivalstva (kar je tudi veliko ceneje kot kurativa)
- ukrepi za preprečevanje delovnih in prometnih nesreč in omilitve njihovih posledic
- ukrepi za preventivo pred zasvojenostjo (z drogami, alkoholom, nikotinom)

Migracijska politika:

- delovno usposabljanje in zaposlovanje domačega prebivalstva naj ima prednost pred imigracijsko politiko
- vzpodbujanje rodnosti naj ima prednost pred imigracijsko politiko
- pri imigracijah imajo prednost višje kvalificirani
- pri nižje kvalificiranih naj ima prednost začasna zaposlitev (sezonsko)
- pri imigrantih prednost oseb iz območij, ki so kulturno in jezikovno sorodna Sloveniji in Slovencem, da se omogoči čim krajši čas uspešne integracije v slovensko družbo
- pri skupni vsoti imigrantov paziti na razpršenost pripadnikov posamezne etnične skupine, s čimer se zmanjšajo možnosti getoizacije in konfliktnosti in pospešijo integrativni procesi
- vzgoja k strpnosti, ki je nujno potrebna za kakovostno življenje v pogojih multikulturne družbe

Vprašanje ostarelega prebivalstva zasluži posebno pozornost. Delež ostarelega prebivalstva se bo gibal okrog petine prebivalstva, od katerih bo del družbeno izključen, drugi del pa še dokaj aktiven v različnih sferah in tako pomeni tudi znaten ekonomski potencial. Značilnosti ostarelega prebivalstva, njihove potrebe in prostorski domet še niso dovolj znani in jih bo treba še podrobno empirično proučiti.

4.3.2. POSELITEV

Ukrepi za urbana območja:

- zadržati shemo policentričnega sistema in okrepiti razvoj Ljubljane in večjih regionalnih središč
- zasedanje vmesnih praznih mestnih con in obrobja
- povezanost mest v mestna omrežja, vključujoč pri tem tudi suburbane cone
- ukrepi za zniževanje cen zlasti v mestnih jedrih in na ta način omogočiti konstantno naselitev

Ukrepi za podeželska območja:

- infrastrukturna povezanost (prometna, telekomunikacije ipd.) in kakovostna komunalna opremljenost podeželskih območij
- preprečevanje razpršene poselitve, razen v območjih, kjer je to že tradicija (območje samotnih kmetij, območje vinogradniških goric z razloženo slemensko poselitvijo)
- zaostritev kriterijev glede individualnih gradenj (velja tudi za suburbanizirana območja), a obenem ponudba različnih tipov stavb (po namembnosti), skladno s pokrajinsko tipiko (to ne pomeni samo »kopiranje« starih vzorcev, temveč tudi iskanje avtentičnega novega arhitekturnega izraza)
- programi razvoja za obmejna podeželska območja
- posebni razvojni programi za gorska območja, vključno s planinskimi pašniki. Poudarek na revitalizaciji teh območij ob redki poselitvi in stabilni demografski strukturi
- program urejanja opuščenih kmetijskih zemljišč
- uvajanje programov sonaravnega gospodarjenja

Zemljiška politika:

- ureditev nepremičninskih zadev po kakovosti, namembnosti in lastništvu
- spreminjanje zemljiškoposestne strukture s tendenco oblikovanja večjih družinskih kmetij. Pri tem je treba sistematično vzpodbujati k prodaji neobdelane kmečke zemlje in omogočiti zainteresiranim kmetom nakup. Končni cilj so dovolj velike in v evropskem okviru konkurenčne kmetije s stabilno socialno in demografsko strukturo.
- večja prožnost in senzibilnost pri urejanju nepremičninskih zadev in posegov v prostor

4.3.3. URBANI RAZVOJ

Obsega različne ukrepe za ureditev kakovostnega bivanja v mestih kot generatorjev razvoja in povezovalcev širših območij:

- obnova starih mestnih jeder za kakovostno bivanje in poslovne dejavnosti
- arhitekturno usklajevanje, kjer je to mogoče, racionalno in smiselno s ciljem urediti prepoznaven, privlačen mestni ambient s polifunkcijsko zasnovo
- izboljšanje kakovosti okolja (zrak, voda, smetišča) s ciljem izboljševanja kakovosti življenja
- ukrepi za sanacijo starih industrijskih četrti, slumov, sivih con in drugih manj vrednih mestnih območij
- prometna in komunikacijska povezanost mestnega in primestnega prostora oziroma mestne pokrajine

- namesto hierarhije mest naj se uveljavi koncept mreženja mest oziroma koncept mestnih pokrajin, v okviru katerih si posamezna mesta in druga naselja delijo funkcije. Koncept vodi v prostorsko široko slovensko mestno pokrajino z Ljubljano kot populacijskim in funkcijskim središčem.

4.3.4. POSEBNA VLOGA LJUBLJANE

Mesto Ljubljana ima v slovenskem prostoru in v družbi ter njenem razvoju poseben pomen kot največje, glavno in središčno naselje slovenske države. Svojo zgodovinsko pomembnost je krepilo od majhnega provincialnega mesta prek deželnega središča do glavnega mesta slovenske države in ene od evropskih metropol. Veliko je razlogov, ki so vodili do današnje razvitosti Ljubljane, kot npr. zelo dobra geografska lega, relativno dobre komunikacije, široka ljubljanska poselitvena ravnina, srednjeevropsko kulturno okolje, koncentracija slovenske kulturne in politične scene. Vlogo centra širše regije si je mesto pridobilo predvsem v zadnjih 50 letih z močno rastjo prebivalstva, z gospodarskim in socialnim razvojem, množično graditvijo stanovanj, razvojem delovnih mest, modernizacijo prometne infrastrukture in v zadnjih letih z razvojem trgovskih in služnostnih dejavnosti. Tako sega danes vpliv centra regije že na območje do oddaljenosti okrog 30 km. Govorimo o ljubljanski funkcijski, mestni regiji, tudi že o osrednjeslovenski pokrajini. V tem širokem prostoru se medsebojno dogajanje in gospodarsko ter kulturno življenje ljudi odvija dnevno. Med centrom in regijo dnevno potuje 100.000 ljudi zaradi svojih delovnih, oskrbnih, šolskih, športno rekreacijskih, zdravstvenih ali kulturnih potreb. Ljudje, ki delajo v regionalnem centru so si zgradili svoja domovanja v širšem regionalnem območju tja do Škofje Loke, Kranja, Kamnika, Domžal, Litije, Grosupljega, Logatca. Ljubljana je danes po vseh kriterijih središče sodobne metropolitanske regije.

Ljubljana pa je tudi kulturno središče slovenstva in glavno mesto Slovenije. To vlogo je skozi zgodovino oblikovala s svojo kulturnozgodovinsko ter intenzivno politično angažiranostjo. Ljubljana je mesto prve slovenske univerze na kateri študira nad 25.000 študentov. Ljubljana je bila vedno, tudi v težkih zgodovinskih obdobjih nositeljica svobodoljubne miselnosti. Prav zaradi te vloge je postala tudi glavno mesto nove države. Posledica take ureditve je, da danes dela v prestolnici državna uprava, ki zaposluje okoli 30.000 ljudi. Ta položaj Ljubljane kot glavnega mesta Slovenije mestu zagotavlja kozmopolitsko širino, dnevno politično in kulturno dogajanje. Ljubljana je dosegla tisti prag razvitosti, ki jo uvršča med evropske metropole.

Mesto je obremenjeno z mnogimi problemi razvoja in z neurejenimi odnosi med državo in mestom. Na državni ravni v okviru policentrizma ni nobene jasne predstave o razvojni usmeritvi Ljubljane kot glavnega mesta Slovenije in evropske metropole. Namesto, da bi izkoristili ta položaj Ljubljane v širših okvirih so še vedno prisotne predstave o zapostavljanju Ljubljane v okviru Slovenije in s tem tudi v okviru Evrope. Nejasen je tudi status glavnega mesta, njegovih obveznosti, odgovornosti in dolžnosti ter pravic in pristojnosti. Pravno formalno Ljubljana še vedno ni center osrednjeslovenske regije. Razmere in odnosi v okviru Slovenije in regije niso institucionalizirani, iz tega pa izvirajo že kar veliki razvojni problemi, ki so opazni na področju načrtovanja razvoja in infrastrukture. S tem je povzročena velika tudi že ekonomsko izmerljiva škoda.

Neprimerne so pavšalne ocene o razvitosti ali nerazvitosti Ljubljane. Vprašanje je s katerega vidika ocenjujemo razvitost Ljubljane. Če jo ocenjujemo zgolj iz vidika Slovenije je Ljubljana brez dvoma razvito mesto. Če jo ocenjujemo z vidika Evropske zveze je manj razvita evropska metropola. Zato bi bila vsaka prenagljena odločitev o zaviranju razvoja Ljubljane v okviru slovenskega policentrizma neumestna in napačna. Če policentrizem pomeni omrežje enakovrednih centrov, potem takega policentrizma v Sloveniji ni in ga ne bo, kljub naporom za razvoj ostalih mest v Sloveniji. V Sloveniji je

lahko le hierarhični policentrizem, kjer lahko država podpira razvoj določenih centrov nižje stopnje, vendar ne na račun Ljubljane. Sploh pa je potrebno dognati katere funkcije lahko Ljubljana odstopa drugim centrom v sistemu regionalne decentralizacije, katerih pa ne more in ne bi bilo prav, da jih odstopa zaradi prezentosti Ljubljane v Evropi. To so tisti elementi, ki bi jih veljalo še krepiti, ki Ljubljano v evropskem merilu uvrščajo v omrežje metropol.

4.3.5. SOCIALNOEKONOMSKE ZNAČILNOSTI PREBIVALSTVA

Periferni in obmejni predeli Slovenije imajo sedaj precej strukturnih slabosti, ki se kažejo v ostarelosti, prenizki rodnosti, odseljevanju in praznjenju prostora, obenem pa tudi z gospodarsko pasivnostjo, slabšo infrastrukturo opremljenostjo in znatnim deležem prebivalstva na pragu družbene izključenosti. Vendar se kaže pri tem zanimiva dvojnost: za nekatere so ravno opisane značilnosti vabljivi element priselitve in dejavnosti. Podeželski periferni prostor je zato pogosto prizorišče velikih kontrastov in tudi konfliktov. Prav tako se veliki kontrasti javljajo v urbaniziranih območjih med nekaterimi skupinami prebivalstva. V izogib tem konfliktom je treba predvsem:

- izvajati ukrepe socialnega varstva za nekatere ogrožene skupine prebivalstva (enostarševske družine (del), ostarela samska gospodinjstva, brezposelni idr.)
- poseben program za družbeno integracijo Romov
- z izgradnjo prometne, komunalne in informacijske infrastrukture približati možnost zaposlitve tudi perifernim in obmejnim predelom
- z različnimi programi usposabljanja brezposelne za uspešnejše angažiranje na trgu dela

4.3.6. DELOVNA MESTA

Prihodnost delovnih mest je tesno povezana z uspešnim razvojem visoke tehnologije in informatike, posredno pa predvsem z znanjem in funkcionalno usposobljenostjo. Čeprav se zdi, da bo informacijska tehnologija močno relativizirala vlogo prostora oziroma lokacije, se bo največ dejavnosti še vedno zgostilo v gosteje naseljenih in z infrastrukturo dobro opremljenih mestnih območjih (v urbani pokrajini). Toda namesto fizičnih značilnosti bodo odločilnejšega pomena raznovrstna ponudba, ki jo bo imela delovna sila (za izobraževanje, usposabljanje, kakovostno življenje, kulturno ponudbo, politično klimo in druge lastnosti) na teh lokacijah. Zato je treba posebej poudariti:

- delovno usposabljanje prebivalstva, ki je ključni razvojni potencial
- mednarodno kroženje domačih strokovnjakov težnjo, da jih večina sodeluje v slovenskem gospodarstvu in negospodarstvu, ne glede na lokacijo trenutnega bivanja. To obenem sproža tudi pretok tujih strokovnjakov skozi slovenski prostor
- združevanje nekaterih slovenskih podjetij v višje organizacijske oblike, ki lahko praviloma zadržijo več visoko kvalificiranega prebivalstva. Postopoma je treba krepilo tudi število podjetij z manjšim številom zaposlenih vrhunskih strokovnjakov.
- zmanjševanje socialnih obremenitev in s tem pocenitev delovne sile ter večja konkurenčnost (velja predvsem pri osebah z nižjo kvalifikacijo)
- uveljavitev uslužnostnih dejavnosti z visokim kapitalskim donosom in na temelju znanja
- povečati mobilnost in fleksibilnost delovne sile

4.3.7. INFORMATIZACIJA

Informatizacija je eden ključnih razvojnih procesov, ko bo posredno in neposredno vplival na družbeni in prostorski razvoj. Slovenija sodi po opremljenosti z računalniško tehnologijo in informatiko nekako v evropsko povprečje. Vendar je stopnja učinkovite izkoriščenosti precej manjša. Zato je treba še posebej:

- v različnih oblikah in vrstah šol in drugih izobraževalnih ustanov usposabljeni čim večji del prebivalstva k funkcionalni informacijski pismenosti
- pospeševati informatizacijo v delovnih okoljih, od kmetijstva, industrije, obrti, prometa, trgovine, oskrbe, zdravstva, uprave do priložnostnih dejavnosti in kulture
- skrbeti za čim bolj dostopen informacijski servis za različne družbene skupine in na celotnem ozemlju Slovenije, tudi v perifernih območjih s pretežno ostarelim prebivalstvom
- skrbeti za vpetost v svetovne tokove
- urejati odnose različnih info-storitev, preprečevati malverzacije in špekulacije (da ima večina prebivalstva zaupanje v sistem)
- skrbeti za standardizacijo in kompatibilnost, ki tudi manj usposobljenim pušča možnosti sodelovanja v informacijski (virtualizirani) družbi

4.3.8. PROMET

- razvoj javnega prometa s poudarkom na železnicah (mestnih in regionalnih)
- ureditev javnega prometa v mestih, zlasti v Ljubljani, tudi stoječega (parkirišča) in ustreznih con za pešce, kolesarje, rolnarje itd.
- infrastruktura in raznovrstna ponudba v ključnih vozliščih, ki bo izrabila velik prometni tok po avtocestnih koridorjih
- skrb za intermodalnost različnih prometnih sredstev in poti
- dokončanje projekta avtocestnega križa, ki naj poveže vsa slovenska večja regionalna središča
- ureditev prometnih pogojev (avtocesta, dvotirna železnica) do Kopra
- povezava do sedaj perifernih in prometno odmaknjenih predelov (Zgornje Posočje, Prekmurje, Notranjska, Kozjansko, Slovenske gorice, Velenje in Mežiška dolina) z zmogljivimi regionalnimi in magistralnimi cestami in dopolnjeno z železnico

4.3.9. STANOVANJA

- povečati ponudbo najemniških stanovanj različnih velikosti, cenovnih razredov, kakovosti in lokacij
- uvajati ukrepe za čim večjo dinamiko prometa s stanovanji
- izrabiti obstoječi fond stanovanjskih enot, posebej v starejših mestnih jedrih
- izvajati ukrepe, ki bi vodili k zniževanju cen mestnih zemljišč in stanovanj in tako pospešiti revitalizacijo mest
- računati na večjo mobilnost delovne sile ter drugih oseb (strokovnjaki, študentje) v mednarodnih okvirih, različne oblike družinskega življenja (imajo različne potrebe po stanovanjih). Prav tako je treba računati na večdomilnost prebivalstva.

4.3.10. REKREACIJA

- pospeševati različne oblike rekreativnih dejavnosti kot del programa zdravstvene preventive za čim širše plasti prebivalstva
- v naseljenih območjih skrbeti za urejanje površin za rekreacijskih in prostočasnih dejavnosti (npr. za kolesarje, rolnike, skiroje itd.)
- izboljšati dostopnost do rekreacijskih območij
- razvijati koncept celovite turistično-rekreativne pokrajine (celotno ozemlje)
- varovanje okolja pred rekreacijskimi preobremenitvami
- preprečevanje konfliktnih rab prostora
- urejanje prometa in rekreacije v naseljenih območjih

4.3.11. OSKRBA

- vzdrževanje osnovne zdravstvene mreže po središčih policentričnega razvoja (stari sedeži občin) in regijskih zdravstvenih centrov in bolnišnic
- bistvena podpora zasebnih praks, tako konvencionalnih kot alternativnih
- uvajanje preventivnih programov za posamezne družbene skupine, uvajanje zdravega načina življenja
- vzdrževanje socialne mreže
- skrbeti za optimalno (glede na potrebe) mrežo različnih oskrbnih obratov (trgovine, lokali, storitve, servisi itd.)
- skrbeti za regulacijo odnosov med posameznimi oblikami oskrbe in storitve

4.3.12. IZOBRAŽEVANJE

Glede na velik pomen znanja v informacijski družbi je mogoče izobraževanje opredeliti kot eno temeljnih postavk izboljševanja razvojnega potenciala, ki ga je po namenu mogoče uvrstiti v tri skupine: kot družbeno usposabljanje, delovno usposabljanje in kot dejavnost prostega časa. Meja med temi tremi skupinami je pogosto zabrisana. Da bi dosegli optimalne učinke, je potrebno:

- vzdrževati kakovostno osnovnošolsko in srednješolsko mrežo
- šolski programi naj bodo bolj fleksibilni in prilagojeni tudi lastnostim šole; sedanji sistem je zelo tog in centraliziran
- z informacijsko tehnologijo omogočiti kakovosten, široko dostopen izobraževalni servis tudi v bolj oddaljenih perifernih predelih
- povezati univerzi z raziskovalno sfero, odpreti univerzo tudi za tuje profesorje in študente, vključevati se v mednarodne izmenjave. Zelo pomemben je jezik v univerzitetnih programih; poleg slovenščine je pri zadostnem številu smiselno uvajati tudi programe v angleščini
- uveljaviti manjše (regionalne) univerze z visoko specializiranimi programi, ki bodo konkurenčne tistim v zamejstvu (npr. v Gorici, Beljaku), dolgoročno pa bodo sodelovale med seboj.
- uveljavljati različne programe drugega neformalnega usposabljanja, od avtošol do različnih jezikovnih tečajev

4.3.13. NACIONALNI IN KULTURNI RAZVOJ

Slovenija je mlad nacionalni sistem, ki še ni razvil v polnosti vseh nacionalnih funkcij. Obenem vstopa v Evropsko unijo, ki že spreminja vlogo nacionalne države. Nikakor pa ne drži, da se nacija kot ena najvišjih oblik družbene organiziranosti razkrajaja, temveč se prilagaja novim oblikam, med drugim tudi novi evropski regionalni shemi. Ker je ohranjanje in razvoj nacionalne identitete in kulture tudi ena temeljnih vrednot, ki je tudi prostorski plan ne sme prezreti, je treba posebej poudariti:

- elementom tradicionalne kulturne pokrajine poiskati novo funkcijo in zadržati izgled (ambient, kjer je to le mogoče)
- razvijati ustvarjalnost nove kulturne podobe slovenskih naselij in drugih krajinskih elementov
- oblikovanje smiselnih in dovolj velikih upravnih enot (nova regionalizacija), ki bodo ustrezale domačim potrebam in bile konkurenčne v evropskem okviru (stare in nove teritorialne identitete)
- vzpodbujanje ohranjanja tradicionalne (ljudske, lokalne) kulture in razvoja moderne kulture
- varovanje funkcije slovenskega jezika, a ne zapiranje vase (univerza!). Dvo-oziroma večjezičnost je pri manjšinah že nekaj časa tehnika ekonomskega in družbenega preživetja, odprte meje EU pa dajejo podobe izzive tudi (in še zlasti) manj številčnim narodom.
- skrb za slovenske manjšine, izseljence in zdomce, še posebej prek različnih oblik povezanosti. Čezmejno sodelovanje ima tako etnične kakor ekonomske (in slednjič tudi prostorske).

4.3.14. UPRAVNO-ADMINISTRATIVNA RAZDELITEV

Upravno-administrativna razdelitev Slovenije je ostala na pol poti. Slovenija ima zdaj občinsko – nacionalno dihotomijo, ki ne ustreza niti domačim potrebam upravljanja s prostorom in še manj konkurenčnosti v evropskih razmerah. Nova regionalizacija je potrebna tako zaradi učinkovitejšega upravljanja s prostorom, kakor tudi zaradi soodločanja posameznikov pri različnih posegih v prostor. Predvsem pa je potrebno imeti pred očmi raznolikost Slovenije in s tem v zvezi tudi upravičenost do različnih pristopov k posegom v prostor. Nekatera območja potrebujejo visoko raven zaščite, drugim bo ustrežnejši bolj sproščen poseg v prostor. Tega na splošni – nacionalni ravni ni mogoče doseči, pač pa je izvedljivo z regionalno organiziranostjo kot vmesno stopnjo med mikro- (občina) in makroravnijo (država). Predvsem je treba upoštevati:

- povezanost prostora v funkcijskem smislu (delovati mora kot enota)
- strukturno skladnost, do neke mere tudi homogenost
- populacijsko težo in ekonomsko moč (da lahko racionalno deluje)
- velikost in privlačnost regionalnega središča
- konkurenčnost na evropski ravni
- identiteto prostora
- tradicijo upravne členitve

S tega stališča je smiselno oblikovati čim večje (močnejše) regije in morebiti tudi dvostopenjski sistem (okraji, pokrajine ali regije) ter ukiniti upravne enote kot izpostave države.

V. IZBRANA LITERATURA

- Albrow, M. (1998), *Abschied vom Nationalstaat*, Frankfurt a.M, DTV
- Alexander, J. Giesen, B. (1992) *Od redukcije k povezavi: pregled razprave o mikro-makro povezavi*, v: *Družboslovne razprave*. št.13, SSD/IDV, Ljubljana
- Beck U., Giddens A., Lash S. (1994) *Reflexive Modernization*, Polity Press, Cambridge
- Bufon, M., *Prostor, meje, ljudje*, ZTT, Trst
- Carigrajska deklaracija o mestih in drugih naseljih (Habitat 1996)
- Cifrić Ivan (1989) *Socialna ekologija*, Globus, Zagreb
- Drozg, V. (1996), *Urejanje prostora z vidika razpršene gradnje*, IG, Ljubljana
- ESDP – European Spatial Development Perspective, EC, 1999
- Gantar, P. (1993): *Sociološka kritika teorij planiranja*, FDV - Znanstvena knjižnica, Ljubljana
- Giddens, Anthony (1990) *The Consequences of Modernity*, Polity Press, Cambridge
- Gosar, L. (1997) *Demografija v prostorskem planiranju*, UI, Ljubljana
- Hall, Peter (1992) *Urban and Regional Planning*, Routledge, London
- Harvey, David (1996) *Justice, Nature & Geography of Difference*, Blackwell, Oxford
- Hetherington, Kevin (1998) *Expressions of Identity*, Sage, London
- Hobsbawm, E. (1995) *Nation and Nationalism*, Routledge, London,
- Jakoš, A. (1996) *Analize in projekcije demografskega razvoja v Sloveniji do leta 2020 po občinah za potrebe prostorskega plana*, UI, Ljubljana
- Jeršič, M. (1998), *Določitev izhodišč in opredelitev kriterijev za oblikovanje prostorske zasnove turističnih območij, objektov in naprav v prostorskih dokumentih*, IG, Ljubljana
- Južnič, S. (1993) *Identiteta*, FDV, Ljubljana
- Koolhaas et. al. (1999) *Mestomorfoze, Založba *cf.*, Ljubljana
- Kos Drago et al. (1994) *Socialno prostorski vplivi avtocest v Sloveniji*, RI FDV, Ljubljana
- Kos, Drago (1992): *A case study of conflicting housing pluralism in Yugoslavia: informal (self-help) activities in formal housing system*; v: B. Turner, J. Hegedus and I. Tosics (eds.) *The Reform of Housing in Eastern Europe and the Soviet Union*, (p. 308-317), Routledge, London
- Kos, Drago (1994): *Racionalnost neformalnih prostorov*. Znanstvena knjižnica, FDV, Ljubljana
- Kos, Drago (1994): *Societies in Transition - The case of Slovenia*, Slovene Sociological Association & Institute for Social Sciences, Ljubljana
- Kos, Drago (1994): *Toleranca - nerešeno vprašanje moderne*; v: *Časopis za kritiko znanosti, domišljijo in novo antropologijo*, let. XXII, št. 164/5, Ljubljana
- Kos, Drago (1995) *Konsituiranje novih občin - uvajanje lokalne samouprave*, (raziskovalno poročilo) FDV/IDV, Ljubljana
- Kos, Drago (1996) *Transitional Informal - Formal Cohabitation*, v: *Reconciling Economy and Society*, OECD, Paris.
- Kos, Drago et al. (1998) *Sociološki vidiki v republiškem prostorskem planu*, FDV, Ljubljana
- Kučan, A. (1995) *Raziskava o nacionalni prostorski identiteti*, BF, Ljubljana
- Mlinar, Z., (1994) *Individualizacija in globalizacija v prostoru*, SAZU, Ljubljana
- Mlinar, Z. (1992) *Globalization and Territorial Identities*, Avebury

- Polič M. (1999) Spoznavni zemljevid Slovenije, ZIFF, Ljubljana
- Poročilo o človekovem razvoju, 1999, UMAR, Ljubljana
- Program boja proti revščini in socialni izključenosti, MDDSZ, Ljubljana
- Ravbar, M. (1995) Zasnova poselitve, IG, Ljubljana
- Ravbar, M. Gulič A. (1998) Evropske integracije in prostorski razvoj Slovenije, IG in UI, Ljubljana
- Rodnostno vedenje Slovencev, ZRC SAZU, 1998, Ljubljana
- Scenarij gospodarskega razvoja Slovenije: izhodiščno stanje; v: Splošni pogoji za gospodarski razvoj ZRSMAR, 1995, Ljubljana
- Sloterdijk, Peter (2000) Evrotaoizem, Cankarjeva založba, Ljubljana
- Strassoldo, Raimondo (1994) Il radici del localismo, Udine
- Svetlik, Ivan (ur.) (1996) Kakovost življenja v Sloveniji, Fakulteta za družbene vede, Ljubljana
- Šmidovnik, Janez (1995) Lokalna samouprava, CZ, Ljubljana
- Vehovar Vasja (1998) Razširjenost Interneta v Sloveniji, FDV, Ljubljana
- Wellmer, Albrecht (1985) Zur Dialektik von Moderne und Postmoderne, Suhrkamp, Frankfurt am Main